

**Što je
zapravo
EU**

Nenad Ivanković



Nenad Ivanković

**Što je
zapravo
EU**

Vlastita naklada, Nenad Ivanković

Grafička priprema

za **LASER**plus Darko Gunjević

Tisak

DENONA

Naklada

500 primjeraka

2011.

Copyright © Nenad Ivanković, 2011.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 792208

ISBN 978-953-56580-2-3

Nenad Ivanković

**Što je
zapravo
EU**

Sadržaj

<i>Predgovor</i>	7
Danas:	
1. Grčka dužnička tragedija	13
2. Moneta s greškom	27
3. Njemačka enigma	39
4. Hladnokrvni Francuzi	51
5. Sve veći gospodarski jaz	65
6. Požudni Bruxelles	73
7. A građani?	81
8. Multi-kulti	89
9. Poljaci misle drukčije	99
10. Schengenska (ne)volja	107

Jučer:

1. Kontinent rata i slobode	115
2. San o miru i jedinstvu	123
3. Britanska Canossa	135
4. Njemački hladni tuš	141
5. (Ne)željena članica	149
6. Petnaest godina čekanja	157
7. Nesretni Ustav	167
8. Europa i Amerika	175
9. Kronologija	181

Sutra:

1. Hrvatska – drukčija ili unificirana?	207
2. Sir i vrhnje	217
3. Biskupi u europskom „metežu“	227
4. Mala zemlja – veliko doseljavanje?	235
5. Manje od jedan posto	243
6. Umjesto zaključka	251

<i>Pogovor</i>	255
----------------	-----

Predgovor

Ova knjiga nije protiv Europske unije. Ona nije ni za Europsku uniju. Ali nije ni bez stava. On proizlazi iz *vizure* autora, iz odabira tema i prijepora, povijesnog rakursa i nabačenih alternativa. Ipak, glavni *tenor* je u pokušaju da se predstave činjenice te potaknu i otvore pitanja. Ona koja su prešućena, ona na koja su dati *propagandni* odgovori, a tiču se ove prevažne teme.

O *koristima* i *štetama* koje mogu proizaći iz članstva u Europskoj uniji u nas, na žalost, nije provedena ozbiljna i sveobuhvatna javna rasprava. EU je stilizirana kao neupitan cilj, iako bi trebalo biti jasno da svaka integracija sa sobom donosi i dobre i loše stvari. Proces pregovaranja sveo se na jednostranu ulicu, građani su ostali prikraćeni za brojne i važne informacije.

Pitanja su brojna: Hoćemo li profitirati ulaskom u zajednicu koju potresa dužnička kriza i za koju nitko ne zna kako će završiti? Što će biti s eurom? Tko će biti gubitnici, a tko dobitnici tog procesa?

Je li Hrvatska dovoljno konsolidirana kao država i nacija da se unutar EU može othrvati gospodarskim, kulturnim, demografskim i političkim izazovima što ih sa sobom donose *okvir* od 500 milijuna stanovnika, briselska birokracija i *direktorij* najmoćnijih nacija i gospodarstava?

Kako će se na hrvatsko društvo odraziti proces u kojem se nalazi EU? Proces u kojem su postali upitni takoreći svi odnosi: oni između Europskog vijeća i Komisije, između eurozone i ostatka EU, između velikih i malih? Kako će se na hrvatske građane odraziti planirane promjene europskih ugovora, odnosno stvaranje fiskalne unije sa

zadanim proračunskim stavkama za svaku državu, pa tako i našu? Hoće li to dovesti do demontaže socijalnih i radnih prava?

S druge strane, što je alternativa? I ima li je uopće? Nema dvojbe da je Europska unija povijesno uspješan projekt. Do ove krize ona je, manje-više, bila *prostor* stabilnosti i blagostanja. Jednako je tako točno da je povijest EU zapravo povijest kriza i (uspješnog) rješavanja tih kriza. Ali, je li današnja kriza kriza tog ranga? Ili je u pravu njemačka kancelarka Angela Merkel kad kaže da je riječ o „egzistencijalnoj krizi“, dakle o krizi mnogo razornijeg potencijala?

Nikad u povijesti Unije toliko ogorčenih i razočaranih ljudi nije marširalo glavnim gradovima njezinih članica, nikad zbog drastičnih mjera štednje i rezanja socijalnih prava ulice tih gradova nisu bile poprište tako žestokih (pa i krvavih) sukoba kao što se to događalo ovog ljeta i ove jeseni.

Quo vadis EU? Kamo ideš, Hrvatsko? Tko može bez dvojbi odgovoriti na ta pitanja? Još važnije: Tko ih smije prešutjeti a da sutra ne osjeti griznju savjesti zbog možebitnih krivih koraka?

Danas

„Nalazim se u središtu EU, u Bruxellesu. Uz mene su čelnici EU Van Rompuy, Barroso, Orban, Füle. Čestitaju mi. Otvaraju šampanjac.

Osjećam se kao među starim, dobrim prijateljima... Završetak pregovora s EU došao je kao najljepši dar.za 20. obljetnicu neovisnosti Hrvatske.“

Jadranka Kosor, hrvatska premijerka

„Ima li smisla za Hrvatsku da uđe u Europsku uniju u ovom trenutku kad se budućnost te zajednice možda čini upitnom. Hrvatska će u EU ući prekasno, to je kao da dolazite na zabavu u tri ujutro, kad se gosti već razilaze.“

Niall Ferguson, harvardski profesor

Grčka dužnička tragedija

Zamislite obitelj čiji članovi predano rade i žive od plodova svoga rada. Životni standard im nije osobito visok, ali nije ni bez perspektive. Odjednom obitelj dolazi u priliku da može na lagan i jeftin način doći do novca. Kamo god se okrene vidi nasmijane i dobrohotne susjede koji ništa ne pitaju. Štoviše, natječu se tko će joj posuditi više novca. Glava obitelji odlučuje se na sve veća zaduženja kako bi ojačala svoj autoritet i zadovoljila sve veće apetite svojih ukućana. Neki stječu nevjerojatne povlastice, nitko više ne misli na posao i kako ga unaprijediti, nego na to kako dobiti još izdašnije potpore. Ono što se proizvodi nema se komu prodati jer je preskupo, pa se obitelj i zbog toga sve više zadužuje.

A onda dolazi neočekivana situacija: i susjedi ostaju bez novca! Nekad sretna zajednica ne samo da se više ne može zaduživati, nego nema odakle vratiti novac koji je posudila. Počinju međusobne svade i natezanja, svatko brani stečene pozicije i drugoga okrivljuje za nastalu situaciju. Vjeronnici se više ljubazno ne smiješe, nego namrgođenih lica diktiraju uvjete i eventualnu buduću pomoć. Obitelj je prisiljena na *krv i suze*, na rasprodaju obiteljskog srebra i na strano tutorstvo. San o lagodnom životu pretvorio se u oporu javu i poniženje, s krajnje neizvjesnim ishodom.

Grčka je primljena u Europsku uniju (tadašnju Europsku zajednicu) 1981. Razlozi su primarno bili geopolitičke naravi (suzbijanje sovjetske komunističke propagande). Do uvođenja eura (2002.) zemlja je imala relativno pristojnu stopu gospodarskog rasta. Međutim,

pristup jeftinom novcu i *balkanska filozofija života* doveli su do katastrofalno visokog zaduženja; javni dug u 2011. popeo sa na oko 400 milijardi eura, što je više od 150 posto godišnjeg bruto društvenog proizvoda. U međuvremenu je izgubljeno i oko 400.000 radnih mjesta. Nabujala birokracija i nevjerovatne povlastice u državnim tvrtkama, nepopustljivost sindikata, totalni nered i korupcija u poreznom sustavu, kao i niski gospodarski rast, Grčku su doveli do bankrota.

Nešto manje od deset godina u eurozoni Grčku je pretvorilo u financijsko-gospodarsku ruinu. Zemlja je na aparatima za umjetno disanje. Cinici se naslađuju pitanjem „kada će Atena ponuditi Akropolu na prodaju“? Štoviše, neki joj u bijesu odriču i pravo da se smatra nasljednicom velike antičke kulture, jer „zemlja koja je stvorila takav kaos“ na to nema pravo. Kao u pravoj antičkoj tragediji, u kojoj ne stradavaju samo neposredni sudionici, nego i oni koji naoko s radnjom nemaju veze, tako je to i u ovoj dužničkoj tragediji. Svi se osjećaju pogođeni grčkom dužničkom krizom. A to izaziva bijes i zlovolju. Eurozona je dramatično uzdrmana, političari djeluju dezorijentirano, burzovni indeksi padaju...

BBC prognozira da će grčki bankrot „eurozonu baciti u metež“, navodeći i mišljenje Georga Sorosa kako se trebamo suočiti s istinom jer „smo na rubu ekonomskog kolapsa“ (28. 6. 2011.) Tjedan dana ranije bečki *Die Presse* piše: „Više ne može biti govora o tome da je zajednička valuta perfekcionirala zajedničko europsko tržište i da velike europske zemlje ponovo ostvaruju visoke stope rasta o kojima Amerika može samo sanjati. Zaboravljeno je vrijeme financijske krize od prije dvije godine, kad su poduzetnici i zaposlenici bili sretni jer su imali euro kao stabilnu valutu. Umjesto toga svjedoci smo pokušaja europske politike da se izmakne vlastitoj odgovornosti. S preplašenim pogledom na druge problematične zemlje, vlade članica EU ukočene su i igraju još jedino na vrijeme. Ali to vrijeme ne stoji samo novca, nego se ispunjava skepsom, strahom i opasnom nelagodnošću.“

Dubinu krize koja potresa Europsku uniju izrazio je i francuski *L'Est Republicain*: „Pustiti Grčku da propadne značilo bi ubiti Europu; Francuska bi se teško od toga oporavila. Čovjeku se može zavrtjeti u

glavi od grčkih milijardskih dugova... može ga šokirati loše stanje u poreznom sustavu, ali odbiti pomoć vodilo bi uništavajućem domino efektu za sve zemlje EU“.

To što su početkom ljeta pisale novine, ujesen su počeli govoriti i političari: eurozona, a s njom i Europska unija, u najtežoj su krizi od svog postanka. Štoviše, državnici ključnih zemalja govore o „egzistencijalnoj krizi“, no prave recepture za tu bolest još nema.

Grčka dužnička tragedija nije samo lokalni sindrom jedne konformističke i neodgovorne politike, nego dobrim dijelom i dijagnoza stanja u Europskoj uniji. Nekad razvikana Irska danas također grca u bankarskim dugovima i ne može preživjeti bez milijardске pomoći drugih zemalja. Iako je „keltski tigar“ proživio dvadeset godina iznenađujućeg uspona – gospodarski rast u devedesetim godinama bio je veći od osam posto, a 1997. čak 11,5 posto – zemlja danas ima bijedni kreditni rejting, prezadužena je i bilježi negativni gospodarski rast (minus 7,5 posto u zadnje dvije godine). Tržište nekretnina (prenaupuhano zbog jeftinih kredita) posve se urušilo, a s njime i financijski sektor. Nezaposlenost je narasla iznad europskog prosjeka (14 posto), a državni deficit je u 2010., zbog spašavanja banaka, narastao na zapanjujućih 32 posto. Time je stopa javnog duga skočila na gotovo 100 posto godišnjeg BDP-a. Uzorni europski đak počeo je padati razrede.

Što se dogodilo? Nije li Irska godinama stilizirana kao ogledni primjer uspješnog članstva u Europskoj uniji? Dapače, kao sama slika Europske unije? Kao uzor koji treba slijediti i koji briše svaku sumnju u korisnost europske integracije? Činjenica je da je Irska u šezdesetim godinama prošlog stoljeća bila jedna od najsiriromašnijih i najzaostali-jih europskih zemalja. Ulaskom u Europsku uniju (EZ) 1973., liberalizacijom tržišta, spretnim *iskorištavanjem* svoje dijaspore u SAD-u, aktiviranjem žena u radni proces, kao i ulaganjem u obrazovanje, *zele-ni se otok* pretvorio u državu sa 50 posto većim plaćama od prosjeka u Europskoj uniji, sa stopom nezaposlenih od samo četiri posto i javnim dugom od svega 25 posto BDP-a u 2007. U zemlju su ušle velike tvrtke poput Pfizera, Della i Googlea. Po podacima Europskog ureda za statistiku, Irska je izrasla u jednu od najbogatijih država Europske uni-

je, s BDP-om po glavi stanovnika većim i od Njemačke i Francuske (šest, odnosno, 12 posto), dvostruko većim od Poljske i četvrtinu višim od Slovenije.

Međutim, recesija i bankarska kriza razotkrili su klimave noge „keltskoga tigra“. Jeftini krediti i izdašna pomoć Bruxellesa (Irska je ušla u EZ u vrijeme kad je ova brojila samo devet članica, od kojih su sve, osim same Irske, bile visokorazvijene industrijske zemlje!) stvorili su iluziju da se rast može pumpati po volji. Danas je Irska na koljenima i nekonkurentna, *protjerana* s međunarodnog tržišta kapitala i neka vrsta *menetekla* Europske unije. Svojevrсна je ironija da mnogo siromašnije članice Europske unije danas moraju spašavati ne samo Grčku, nego i *bogatu i uzornu* Irsku. Slovaci koji, na primjer, imaju 40 posto manji BDP po glavi stanovnika od Iraca, ne mogu se načuditi toj vrsti *europske solidarnosti*. Umjesto da oni kasiraju, kao što su to činili Irci u zlatno doba EZ, pozvani su da saniraju negospodarsko ponašanje rasipnih vlada i pohlepu banaka. Što nam to govori? Ako je Irska bila ogledni primjer uspjeha EU, smije li se sada to isto reći u obrnutom smislu – da je ogledni primjer njezina neuspjeha? Smije li se konstatirati da je Unija postala prevelika da bi mala i slabije razvijena godpodarstva u njoj uistinu mogla profitirati? Je li opravdano držati kako je eurozona zapravo nesolidna tvorevina s programiranim krahom kakav se danas nazire? Dojučerašnji predsjednik Europske središnje banke Jean Claude Trichet u kolovozu je – nakon svih mjera koje su donijete da bi se spasilo Grčku, Irsku, Portugal i druge prezađuzene države – oporo priznao da je ovo „najveća kriza od Drugog svjetskog rata“. Kriza nije samo novčarske, nego i socijalno-političke naravi; širom Europe padaju vlade, bijesni građni prosvjeduju u masovnim uličnim demonstracijama, iz nekih zemalja već je krenuo egzodus u bolje krajeve svijeta...

Godinu dana nakon što je Grčka zaprepastila europsku javnost visinom svog javnog duga i nemogućnošću da vlastitim snagama ostane na nogama, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* objavio je tekst o „bolesnom Portugalu“ (travanj, 2011.), ocijenivši da je ta zemlja (također) godinama živjela iznad svojih mogućnosti te da su posljedice takvog

napredovanja kompleksna gospodarska i dužnička kriza. Država je izgubila kontrolu nad financijama i treba međunarodnu pomoć da ne bi bankrotirala. Vlada je bila prisiljena donijeti čak 50 mjera za poboljšanje potonulog gospodarstva, jer je, za razliku od Irske, portugalska kriza primarno gospodarska i dužnička (a ne bankarska). Da bi se sagledali razmjeri sloma, valja podsjetiti da je u prvoj rundi Grčkoj odobrena pomoć od 110 milijardi eura, Irskoj 85 milijardi, a Portugalu 78 milijardi eura. Kao i Grčka, i Portugal mora zauzvrat rasprodati djedovinu – provesti privatizaciju najvećih državnih tvrtki – od zrakoplovne kompanije TAP do energentskih koncerna, uključujući tu i državnu banku Banco Portugues de Negocios.

Kako se to odražava na građane nedavno je objavio BBC u reportaži o „izgubljenoj generaciji“, o mladima koji nemaju posla pa emigriraju u bivše portugalske kolonije kao što su Brazil, Angola i Mozambik. Dvadesetdevetogodišnja učiteljica iz Porta Natalia Santos ispričala je kako je u zadnjih šest godina napisala 362 molbe za posao, ali ga nije našla, osim povremeno, na određeno vrijeme i za plaću od 500 eura mjesečno. I s tim bijednim novcem pomagala je nezaposlenim roditeljima. Pokušala je naći posao u Poljskoj i Irskoj, ali bez uspjeha.

Trenutačno svaki deseti mladi Portugalac napušta zemlju u potrazi za kruhom, i to je najveći emigrantski val od šezdesetih godina prošlog stoljeća. S tom razlikom što su onda odlazili nekvalificirani, a sada odlaze visokokvalificirani mladi ljudi. Između 2009. i 2010. u Brazilu ih je registrirano 60.000, a u Angoli više od 23.000.

No, nisu samo stradala mala gospodarstva. Kriza se opasno prelila na Španjolsku i Italiju. A to ne ugrožava samo stabilnost i budućnost eurozone, nego i stabilnost same Europske unije. Krizni fond (EFSF) za spašavanje Grčke, Irske i Portugala (a to su relativno mala gospodarstva) svakako bi bio nedostatan za spašavanje španjolskog i talijanskog gospodarstva, koja uključuju gotovo 120 milijuna ljudi. Oni koji su još na nogama bune se što moraju spašavati i ove male, a spašavanje velikih svakako bi imalo izravni utjecaj na pad kreditnog rejtinga zemalja kao što su Njemačka ili Francuska (koja je već u tom

smislu zaljuljana). Posljedice bi bile neizbježna inflacija, obezvredivanje mirovina i plaća... riječju, krah europske ideje ujedinjenja i stvaranja zone stabilnosti i prosperiteta.

U studenome 2011. Španjolska je najavila mogućnost da i ona zatraži pomoć, usprkos novoj vladi i najavama da će sama riješiti svoje probleme. I tamo se srušilo tržište nekretnina, a uz to je i veoma visoka zaduženost stanovništva, što opterećuje likvidnost španjolskih banaka. Ali najveće opterećenje španjolskog gospodarstva visoka je nezaposlenost – veća je od 20 posto. Među mladima iznosi gotovo 50 posto. Sociološki gledano, takva visoka nezaposlenost mladih društvo čini nestabilnim, a to pokazuju i nedavni ulični prosvjedi (pokret *Los indignados*). Iako Španjolska nije prezadužena (javni dug iznosi 64 posto BDP-a), proračunski je deficit narastao na oko devet posto, pa stručnjaci prognoziraju da će oporavak biti „težak i spor“. Bankarski sektor stoji relativno dobro (osobito dvije najveće banke – Santander i BBVA), ali to nije dovoljno, jer je gospodarstvo nekonkurentno i u recesiji.

Ali kakva je *poruka* ta golema nezaposlenost mladih? Je li to rezultat uspješnog razvoja društva, socijalnih reformi s kojima se europska Španjolska može pohvaliti? Ako u španjolskom društvu nema mjesta za 50 posto mladih, gdje ga ima? Ako u Europi nema više granica, ali ni posla za nove generacije, kakvog to smisla ima? Jedino za krupni kapital koji je u stalnoj potrazi za jeftinom radnom snagom? Ili za financijski, koji je oslobođen troška tečajnih razlika? Ne znači li *indignados* nezadovoljstvo, gnjev, zlovolju, srdžbu, ljutnju, ogorčenje, ozlojeđenost, dubok prezir, osjećaj odvratnosti baš takvom *europskom* stvarnošću?

Talijanska dužnička kriza potencijalno je još razornija. Italija je treća najzaduženija zemlja u svijetu. Njezin javni dug u rujnu 2010. iznosio je 1845 milijardi eura (oko 120 posto BDP-a) i za stotinjak je milijuna veći od njemačkog javnog duga. Pri čemu Njemačka ima dvadesetak milijuna stanovnika više i kudikamo snažnije gospodarstvo, a osobito izvoz. Osim toga, bilježi i trostruko veći rast. Drukčije rečeno, Italija svake godine za otplatu kamata i glavnice mora izdvojiti 240 milijardi eura. I to u uvjetima kad joj je na međunarodnom

tržištu kapitala opasno pala kreditna sposobnost. Izostale strukturne reforme, proračunska nedisciplina i korupcija Italiju su dovele na rub ponora. Zemlja prvi put ima „tehničku vladu“, njezine reforme nadgledaju MMF i Europska komisija, a Berlusconi je morao otići prije vremena. Hoće li to biti dovoljno? Sve što je u međuvremenu poduzeto za saniranje krize u eurozoni tržišta su „odbacila“ i danas se nitko ne bi kladio na Italiju.

Pritom je zanimljivo da se Italija „ugurala“ u eurozonu premda nije ispunjavala mastriške kriterije (manje od tri posto proračunskog deficita i javni dug manji od 60 posto BDP-a). Do početka devedesetih proračunski deficit u Italiji godišnje je bio 10 posto. Mjere štednje nikada nisu provedene. Novac se trošio na kupnju glasova i potkusurivanje osobne klijentele. Rasipnost je išla do te mjere da su državne službenice već nakon 15 godina radnoga staža i sa samo 35 godina starosti mogle u izdašnu mirovinu, dok su njihovi muški kolege to mogli pet godina kasnije. Sa 50 godina starosti moglo se u mirovinu i u proizvodnim tvrtkama, i to s izdašnom svotom od 70 posto bruto plaće. U državnoj upravi i tvrtkama zaposlen je golem broj vozača i drugog nepotrebnog osoblja, pronevjerene su ogromne količine novca koje su bile namijenjene za razvojnu pomoć talijanskom jugu... Državni dug skočio je sa 60 posto BDP-a na više od 100 posto u razdoblju od 1980. do 1991., da bi 1995. bio već 124 posto. Italija je s gotovo dvostruko većim javnim dugom od dopuštenog postala članica eurozone. Pokušava se spasiti tako što Europska središnja banka (od ljeta) otkupljuje njezine državne obveznice ne bi li joj na tako umjetan način snizila kamatnu stopu. Ali bez uspjeha. Italija je istinski „europski bolesnik“.

Kriza potresa i Belgiju, a djelomično i Slovačku, dok je Mađarska prije tri godine proživjela insolventnost. Pokušala se izbaciti uz pomoć kineskih investicija i uz pomoć njemačkog gospodarstva koje je tamo našlo jeftinu radnu snagu. Bez većeg uspjeha. Premijer Orban je početkom rujna najavio „borbu za mađarski suverenitet“ a u studenome zatražio financijsku pomoć, jer je zemlja pred financijskim kolapsom.

Velika Britanija ima dramatične socijalne probleme povezane s krvavim uličnim nasiljem i svakako je zemlja s najvećim i (najopasnijim!) socijalnim razlikama u EU. Velik broj mladih je bez posla i deklasiran, inflacija proždire uštedevine, gospodarstvo je u krizi.

Kao *kuriozitet* spominjem i pisanje njemačkog *Handelsblata* od 1. 7. 2011.: „Slovenija je dugo bila uzorna država, ali sada postoje novi problemi eurozone. Vlada bi morala oštro skresati proračun kako bi izbjegla sudbinu Grčke“. List se, inače, poziva na luksemburškog premijera i šefa eurozone Jeana-Claudea Junckersa, koji poziva slovensku vladu da poduzme drastične mjere štednje te da nikako ne povećava javni dug. Pet mjeseci kasnije zemlja je provela prijevremene izbore, urušio se građevinski sektor, drastično je porasla nezaposlenost, Slovenci su razočarani i u ozbiljnim problemima.

Znači li sve to da je EU od prostora blagostanja, rasta i širenja socijalnih prava postala poprište najdrastičnijih socijalnih rezova, gospodarske stagnacije, nezaposlenosti, neperspektivnosti mladih? Je li to kronična bolest ili samo prolazni simptom gospodarske i financijske krize koja potresa cijeli svijet i koja se, kako se čini, ponovo vratila s tsunamijem i nuklearnom katastrofom u Japanu, rastom cijena nafte na svjetskom tržištu, financijsko-dužničkom dramom u vlastitu dvorištu i padom američkog kreditnog rejtinga? Prognoze su moguće u oba smjera. Ovisi o tome gleda li se na stvar pesimistički ili optimistički.

Vratimo se Grčkoj. Kako je jedan kulturni povjesničar rekao, u grčkoj tragediji svi likovi nalaze moralno opravdanje. A to bi značilo da su svi podjednako u pravu. Koliko god jedni na druge galamili, jedni drugima predbacivali neodgovorno ponašanje, odnosno pohlepu i profiterstvo, činjenica je da posve nedvojbenih krivaca i pravедnika u ovoj eurotragediji nema. Dopisnik Frankfurter *Allgemeine Zeitung* za jugoistočnu Europu Michael Martens posjetio je sredinom srpnja 2011. Spartu, legendarni gradić koji danas broji dvadesetak tisuća stanovnika, kako bi opisao stajališta tamošnjih ljudi:

– Problem je počeo kad smo dobili euro. Nitko ljudima nije objasnio da ćemo mi od sada s Nijemcima i Francuzima dijeliti valutu,

ali ne i gospodarsku kulturu – pripovijeda Christos Pristorius, član uprave spartanske Trgovačke komore i konzultant za kožu. Doduše, više ne trguje kožom, premda mu na vizit-karti i dalje piše da je konzultant, jer je kineska konkurencija pomela tržište. Kožnate jakne iz Kine mogu se kupiti već za 25 eura, a toliko u Grčkoj stoji samo sirova koža.

Pristorius dalje pripovijeda da su ljudi prije uvođenja eura, ako bi kupili bocu vode koja stoji 80 drahmi, trgovcu ostavljali 100 drahmi te da su u početku tako činili i s eurom. Jednostavno nisu razumijeli da novi novac vrijedi puno više. Osim toga, već drugi dan nakon uvođenja eura, glava celera koja je prije stajala 100 drahmi, odjednom je stajala jedan euro, dakle tri i pol puta više. Tako je bilo i u restoranima, kod frizera, u kinu. S novom valutom sve je postalo skuplje.

Martens Spartu opisuje kao gradić u kojem se kriza ne osjeća tako drastično kao u Ateni, u kojoj živi 50 posto Grka (od ukupno 11 milijuna stanovnika). Ovdje svi navečer sjede u kafćima i zabavljaju se. Ljudi žive u vlastitim kućama i imaju voće i povrće iz svojih vrtova pa zasad ne osjećaju tako dramatično pad standarda. No, ako se bolje pogleda, navodi Martens, vidi se da su mnogi dućani zatvoreni. Lani je jedna petina zatvorena, dok se ostali bore kako bi preživjeli.

Iako je standard porastao nakon ulaska Grčke u EZ (1981.), pomoć koja je stizala iz Bruxellesa loše je iskorištena. Osobito u poljoprivredi. – To je bila pomoć za modernizaciju poljoprivrede, ali su je seljaci upotrijebili za kupnju skupih automobila, za izgradnju novih kuća i za Rumunjke. Nije došlo do strukturalnih promjena. Pa sada imamo iste plantaže naranči kao i prije 40 godina – kaže konzultant za kožu.

I nastavlja: – Seljak ima 10 hektara maslina. Mjerodavni u Ministarstvu poljoprivrede, zadužen za dodjelu subvencija, kaže mu: „Kostas, napiši u zahtjev da imaš 30 hektara, tada ću iz Europe izvući tri puta više za tebe, a od toga ti meni dadeš 10 posto, pa tako obojica imamo nekakvu korist!“ I to se masovno događalo. Osobito na Kreti, ali i u drugim područjima. I nije to bila nikakva tajna. Svi su to znali. Oni koji u tome nisu htjeli sudjelovati ismijavani su.

Ali nije krivnja samo na nama Grcima. Kriv je i Bruxelles. Tamo su znali za to. A ako nisu, tim gore po njih i sustav koji su stvorili – zaključuje Pristorius.

Gradonačelnik Sparte, odvjetnik Stavros Argeitakos, opisuje apsurdne propise kojih se moraju pridržavati. Ako, recimo, električar treba otići na teren i otkloniti kakav banalni kvar, uz njegov radni nalog automatski se otvara i radni nalog za šoferu koji ga mora voziti. Bez obzira na to što je riječ o poslu na području malog grada. Ne dolazi u obzir da električar sam vozi ili na neki drugi način ode i obavi posao. Vozač je takoreći dio opreme. To vrijedi i za samog gradonačelnika. Kad putuje u Atenu, jednostavno ne smije sam upravljati autom, nego s njim uvijek mora ići i vozač. Tako se sve dvostruko plaća, dnevnice, hotelski smještaj i ostalo. Tu neobičnu praksu gradonačelnik naziva „komunističkim kapitalizmom“. Atena, međutim, ne dopušta promjenu propisa.

I dok se tako troši novac, onaj iz Europske unije više ne pristiže u komune, jer središnja država nema sredstava za sufinanciranje, a bez njezina udjela nema ni pomoći iz europskih fondova. Sve se pomalo urušava, a nezadovoljstvo se *ritualizira*. Čak i u jednoj maloj, premda povijesno glasovitoj, Sparti svake se večeri okupljaju prosvjednici, i to po uzoru na španjolski *indignados*. U Ateni to rade na Syntagma, trgu ispred parlamenta, a meta je i tu, kao i tamo, (sada već bivši) premijer Papandreou i njegova vlada.

Panos Papadolias, jedan od prosvjednika, koji se predstavlja kao konceptualni umjetnik, pokazuje repliku mozaika na spartanskoj vijećnici koja prikazuje glasovitu *Otmicu Europe*. Zeus (u obliku bika) za njega simbolizira financijski sistem, to jest banke, koje kroz sustav nacionalnog zaduživanja žele oteti narodu bogatstvo, a to bogatstvo simbolizira lik Europe. Grčka je prva žrtva takvog razvoja, ali neće biti i posljednja. I dodaje: – Stvar je jasna. Ljudi koji ništa nisu krivi za sve ovo, bit će kažnjeni. Protiv toga protestiramo... Na jesen iznova kreće borba. (Kao što se zna, ta je borba, u kombinaciji s pritiscima iz Pariza i Berlina, stajala premijerske fotelje Papandreoua, a na grčkim ulicama ostavila krvave tragove.)

Reportaža završava zanimljivim citatom jednog povjesničara koji izvješćuje kako su nekoć Spartanci u noći bez mjesečine gledali hoće li pasti zvijezda. Ako bi se to dogodilo, smjesta bi suspendirali oba kralja koji su obnašali dužnost, jer su smatrali da je to znak da su sakralno sagriješili. Ponovo su smjeli obnašati dužnost samo onda ako bi ih proročica u Delfima oslobodila od optužbi.

Je li to aluzija na moderne monarhe koji upravljaju životima ljudi i koji su se ogriješili o *sakralno*? Naveli Grke da potonu, misleći kako su pronašli ljestve za Olimp? Pa sada ovi u tamnoj noći traže znak koji bi to i potvrdio?

Nakon što je grčka Vlada donijela drastične mjere štednje (smanjila plaće i mirovine, uvela krizni porez, zaoštrila poreznu politiku i dr.), a sindikati to popratili krvavim i rušilačkim prosvjedima, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* je konstatirao: „U neusporedivo većoj mjeri nego što je uobičajeno za jednu članicu EU, grčka se vlada morala odreći suvereniteta“.

Uoči donošenja „najdrastičnijih mjera u povijesti EU“, grčki je ministar financija Evangelos Venizelos izjavio: Vlada u Ateni više ne reagira, jedino još ispunjava: „činimo što nam se naredi i što nam se dopusti“. A jedan se grčki socijalistički zastupnik zapitao što još radi u parlamentu kad ionako o svemu odlučuju MMF, EU i Europska središnja banka.

Trenutačno Grci više ne odlučuju ni o tome kakvu će vladu imati. I to je u rukama onih koji daju kredite pomoći.

Što će se dogoditi?

Povjerenik EU za monetarnu uniju Olli Rehn opetovao je kako Europa proživljava najveću krizu poslije Drugog svjetskog rata. Jedan drugi povjerenik (za zajedničko tržište), Nizozemac Frits Bolkestein, smatra da Grčka neće moći izbjeći bankrot i da će biti izbačena iz eurozone i to neovisno o tome koliko pomoći dobila: „Bojim se da se Grčka neće uspjati popeti iz jame koju je sama iskopala“ A nakon toga u eurozoni vjerojatno neće ostati ni Portugal, a ni Irska.

Nešto je *uvjetovaniji* stav bivše ekonomske savjetnice britanske vlade Vicky Pryce: „Ako se Grčkoj ne pomogne koliko joj treba, cijeli projekt eura će propasti.“

U svakom slučaju, čini se da je situacija kaotična, a ishod neizvjestan. *Financial Times* (od 11. 5. 2011.) konstatira: „Priča kazuje da je čovjeka na smrt osudio njegov kralj. Kasnije su mu rekli da može spasiti svoj život ako u roku od jedne godine nauči govoriti konje. Osuđeni je čovjek pristao. Kad su ga upitali zašto je to učinio, odgovorio je da je sve moguće: kralj može umrijeti; on može umrijeti; a i konji mogu naučiti govoriti.“

To je ono što se sada događa u eurozoni u vezi s krizom koja je uzdrmala Grčku, Irsku i Portugal, a prijete i ostalim državama. Glavni politički igrači odlučili su odigrati na vrijeme u nadi da će zemlje u teškoćama vratiti svoju kreditnu vjerodostojnost.“

Otada je prošlo nekoliko mjeseci, Grčkoj je odobrena druga tranša kredita, a državni su dugovi umjetno i djelomično otpisani te je smanjena kamatna stopa. Usprkos tome, rejting agencija Muddy's smanjila je kreditni rejting svim problematičnim državama, a jedne su ugledne novine zapisale: »Ako se Grčkoj otpišu dugovi zemlja ne može ostati članicom monetarne unije, jer bi time bio prekršen stabilizacijski princip. (Pritom) bi Grčka mogla zadržati euro, ali bi izgubila pristup novcu u Europskoj središnjoj banci. Kao i na Kosovu, euro bi i dalje mogao biti u optjecaju u Heladi... Za grčku i ostale članice monetarne unije to bi bio šok, ali jedan ozdravljajući šok.“

To se zasad nije dogodilo. Grčka je i dalje članica eurozone, ali ocjena *Financial Timesa* iz svibnja i dalje stoji. Sve mjere koje su članci eurozone dosad poduzeli nisu uvjerile tržišta da stvari ozbiljno i nepovratno kreću nabolje. Grčka se tragedija nastavlja kao europska politička farsa u kojoj, kako se čini, ipak valja konje naučiti govoriti.

U svibnju 2010. godine u najvažnijim njemačkim listovima izašao je Apel grupe za stabilnost novca poznate pod imenom „Pro Europa“. U tom se tekstu oštro negoduje protiv europskih političara koji spašavanje Grčke stavljaju ispred interesa novčane stabilnosti.

Što je u glavama političara kad daju paket pomoći od 750 milijardi eura kako bi „stare dugove pretvorili u nove“, pita se „Pro Europa“ i konstatira kako se pritom ne spašavaju države nego banke.

Europska Središnja banka i MMF izgubili su neovisnost i pretvorili se u državne banke, kaže se dalje. Oni daju „inflatorni“ novac za otkup državnih dugova, pri čemu je laž da će taj novac prezadužene države ikada vratiti. „Preduboko su Grci u močvari da bi to ikada mogli vratiti.“

„Pro Europa“ traži da Grčka i druge prezadužene države napuste eurozonu, jer je to jedini način da saniraju vlastite financije (vraćajući se starim valutama). To je i način da ponovo zadobiju izgubljenу konkurentnost na međunarodnom tržištu (uz pomoć devalvacije vlastite valute).

Spašavanje Grčke, kako ga provode europski političari, zaključuje „Pro Europa“, vodi u inflaciju eura i kraj Europske unije.

Moneta s greškom

Američki ekonomist Martin Feldstein, koji je bio i Reaganov savjetnik, 1997. iznio je sumornu prognozu, rekavši da će monetarna unija (koja je tada bila u pripremljenoj fazi) na takav način promijeniti politički karakter Europe, da će unutar nje biti više sukoba i da će doći do konfrontacije sa SAD-om.

Do značajnijeg sukoba s Amerikom (još) nije došlo, ali do svađa i napetosti unutar Unije jest. Kad je eskalirala grčka dužnička kriza, na račun Nijemaca izrečene su tako teške riječi da su ih mediji izbjegavali prenijeti. Sam grčki premijer Papandreou rekao je da Njemačka želi slomiti kičmu državama kao što je Grčka. Bivši belgijski premijer Verhofstadt izjavio je da je šokiran jer je njemačka kancelarka odustala od europske solidarnosti. U Washingtonu su Nijemcima predbacili „gospodarski šovinizam“, a šaputalo se i o „pobuni protiv Njemačke“. I to uglavnom zbog traženja Berlina da se pooštire gospodarsko-financijski kriteriji (pakt o stabilnosti) te eventualno uvedu oštre sankcije za prekrišitelje. I francuska ministrica financija Christine Lagarde optužila je Berlin da je kriv za grčku dužničku krizu. Potom su se i sami Francuzi našli na udaru zbog *dogovaranja* s Nijemcima o rješavanju dužničke krize. Osovina Pariz-Berlin, koja odavno ne funkcionira kao u doba Mitterranda i Kohla, ipak se našla pod paljbom zbog „diktata njemačko-francuskog direktorija“. Tako je euro, „koji je prikazivan i kao mirovni projekt“, sada postao uzrokom napetosti. U kasnu jesen nervoja je poprimila takve razmjere da je „Daily Mail“ optužio Njemačku da aktualnu gospodarsku krizu koristi za obnovu njemačkog

carstva: „Na posljednjim susretima čelnika eurozone stvoren je Četvrti Reich kojim vladaju Nijemci“, piše britanski list. Njemački mediji su pak skovali termin – *Merkozy*, aludirajući na ulogu francusko-njemačkog dvojca u rješavanju krize.

Monetarna unija zaključena je na summitu u Maastrichtu u kasnu jesen 1991. Bio sam na tom skupu (kao dopisnik *Vjesnika* iz Bonna) i dobro se sjećam atmosfere i diplomatskih indiskrecija. Njemačka se netom ujedinila i monetarna unija je na neki način bila cijena koju je kancelar Kohl *platio* Mitterrandu za francusko „da“. Koliko god ta formulacija zvučala grubo, ona je istinita. I kao što je Europska zajednica za ugljen i čelik (prethodnica EU) nastala zbog geopolitičkih poticaja SAD-a i želje Francuske da kontrolira (i koristi) njemačke resurse važne za tešku i vojnu industriju, tako je i monetarna unija – *mutatis mutandis* – trebala poslužiti istoj svrsi. Nijemci su se s grčom u želucu oprastali od svoje valute – DM – koja je postala simbol njihovog gospodarskog čuda i socijalnog tržišta. U tom smislu može se slobodno reći da je monetarna unija *oktroirana* kao kompenzacijski projekt za (neočekivano) ujedinjenje Njemačke. Naravno, njezin se smisao ne svodi samo na to, ali iz te ideje izvire. Strah od moćne Njemačke (najbrojnija EU-nacija s najjačim gospodarstvom i daleko najvećim izvozom) posve je prirodan i u Londonu, i u Parizu. Ti su strahovi u procesu njemačkog ujedinjenja ponovo izbili na površinu i samo taktičnost i osvjedočeno europejstvo kancelara Kohla pridonijelo je da je Njemačka uspjela proći kroz te političke Scile i Haribde. U to je vrijeme, da ilustriram atmosferu, jedan od ključnih Kohlovih savjetnika, Teltschick, u jednom radijskom intervjuu ispričao kako se Nijemci najprije moraju tri puta pokloniti pred francuskom trobojnicom da bi se jednom smjeli i pred svojom. Hipoteka Drugog svjetskog rata bila je i te kako prisutna i dominirala njemačkom političkom psihologijom. Neki su britanski dopisnici iz Bonna – na valu tih i takvih *reminiscencija* – pisali kako će kancelar Kohl – ako se dopusti ujedinjenje Njemačke – mirnim sredstvima postići ono što Hitler nije uspio ratom. I da će – u slučaju ujedinjenja – u svakom njemačkom gradu biti podignut spomenik Führeru. Sve se to, naravno, nije dogodilo.

Nijemci su ujedinjenje skupo platili i novcem, i teritorijem, i uvodeњem zajedničke europske vlauete. Budući da se ujedinjenje nije moglo spriječiti, učinilo se ono što se moglo: naplatiti *duševne boli*. Na kraju su svi bili donekle zadovoljni: i Pariz, i Moskva, i Varšava, i Washington (koji je u Nijemcima imao najpouzdanijeg geopolitičkog saveznika).

Napokon, o tome indirektno govori i nedorečenost same monetarne unije. Profesor s Londonskog sveučilišta, dr. Costas Lapauitsas, za BBC je izjavio kako je dužničko-financijska kriza u perifernim državama EU refleks „duboke neadekvatnosti same eurozone“ koja se očituje u činjenici da se kamatne stope određuju na razini EU (Europske središnje banke), dok se porezi i potrošnja definiraju na nacionalnoj razini (vlade i parlamenti članica). Profesor tome dodaje i posve neujednačena gospodarstva: ona snažna s visokom produktivnošću u središtu Europe i nasuprot njima ona periferna, slabije razvijena, s niskom produktivnošću i slabijom konkurentnošću.. Drugim riječima: „Euro ima jedinstvenu monetarnu politiku, ali fragmentarnu fiskalnu politiku i fragmentarni bankarski sustav. S ekonomskog gledišta to je nonsens“.

Taj nonsens sada plaćaju svi: središnje i stabilne države milijardskim paketima pomoći, a, periferne države padom standarda, recesijom, dodatnim gubitkom suvereniteta i depresijom stanovništva. Jedan drugi Britanac, David Marsh, inače autor knjige o povijesti eura, smatra da bi euro unatoč ovoj krizi mogao opstati, ali u znatno manjem broju država. Današnja eurozona broji sedamnaest članica, a u budućnosti bi ih mogla imati deset do dvanaest. To bi se trebalo dogoditi u sljedeće tri godine.

Ako se takve prognoze obistine to bi značilo da bi nastale dvije Europe, posve različitih stupnjeva integracije, što bi u osnovi proturječilo samoj ideji Unije kako je ona stilizirana u službenim dokumentima i nastupima eurobirokrata. Doduše, istina je da i danas postoje „dvije Europe“, ona eurozone i ona koja je zadržala vlastitu valutu. Ali gospodarsko-financijski balans između te „dvije Europe“ nije tako dramatično poremećen kako što bi to bilo slučaju ako bi nastao eks-

kluzivni euroklub sa svojim institucijama, koje su, usput rečeno, već inicirane. Osim toga, do ove dužničko-financijske krize eurozona je bila potencijalno otvorena svim članicama EU i bila poželjna alternativa i u konačnici monetarni cilj za gotovo sve članice. Sada to ozbiljno dolazi u pitanje, a i cijena bi se plaćala u znatnijem odricanju od nacionalnog suvereniteta (prije svega u fiskalnoj sferi).

„Euro je najvidljiviji znak naše zajedničke sudbine. On je istodobno i najjači instrument“, nedavno je izjavio predsjednik Europskog vijeća Van Rompuy. I ta izjava sama po sebi govori što bi se dogodilo (ne samo u psihološkom smislu) ako bi eurozona postala ekskluzivni klub moćnih i bogatih. S druge strane, „ekonomski nonsens“ monetarne unije mogao bi dovesti do ozbiljnije krize same Europske unije – do pobune moćnih i stabilnih protiv slabih i nestabilnih (i obrnuto). Pogotovo ako dođe do krize povjerenja građana u svrsishodnost europske integracije. Te se tendencije već javljaju u Njemačkoj, skandinavskim i nekim drugim državama, dok su u Velikoj Britaniji, Češkoj i Mađarskoj zagovornici europskih integracija, tradicionalno, u manjini.

Van Rompuy je pokušao odgovoriti na pitanje što bi se dogodilo ako bi došlo do sloma eurozone, rekavši da ne postoji povijesni primjer za ukidanje monetarne unije u jednoj supranacionalnoj tvorevini kao što je EU i da to izaziva dvojbe. Štoviše, u europskim ugovorima nema propisa koji bi regulirali izlazak neke države iz eurozone ili odustajanje od eurozone. Rompuy, međutim, smatra da bi jedna od posljedica svakako bio povratak protekcionizmu, a to bi dovelo u pitanje funkcioniranje zajedničkog tržišta. I tada bi projekt europskog ujedinjenja bio gotov, jer bi glavna njegova prednost – zajedničko tržište – nestala.

Nadalje, u pitanje bi se doveo princip europske solidarnosti, a Europa bi izgubila na težini u odnosu na velike sile – Ameriku, Rusiju i Kinu. Zanimljivo je da Rompuy u tom kontekstu ističe kako bi taj gubitak prestiža osobito pogodio Njemačku, jer je ona, za razliku od Velike Britanije i Francuske, u integraciji Europe vidjela svoju nacionalnu vanjsku politiku.

Koliko god ta potonja formulacija zvuči neobično, ona je sadržajno ispravna. Njemačka – zbog već spomenute hipoteke Drugog svjetskog rata, podjele zemlje i okupacije (i shodno tome političko-intelektualne sotonizacije svega nacionalnog i državotvornog čak i do ideje da je nacionalna država kao takva nešto po sebi loše) – nije vodila nikakvu *nacionalnu* vanjsku politiku. Štoviše, čitave generacije političara izbjegavale su govoriti o „njemačkim interesima“ i umjesto toga govorili su o „europskim interesima“. „Europsko“ je supstituiralo „nacionalno“, odnosno „njemačko“, i to ne samo terminološki, nego i sadržajno. Danas se to donekle mijenja, poglavito u svijesti običnih njemačkih ljudi, ali i u dijelu politike.

Kritičari eura idu još korak dalje i tvrde da se euro nije razvio u klub koji jamči stabilnost te da mu stoga (zasad još) solidne zemlje kao što su Danska, Švedska, Češka i Poljska neće pristupiti.

Ako bi takva dijagnoza izdržala sud vremena, to bi bio najgori mogući ishod. Zadržati euro koji ne bi jamčio stabilnost, a time ni razvoj i blagostanje, značilo bi promašiti smisao europske integracije kako ga vide njegovi glavni projektanti. Iako je projekt europskog ujedinjenja u začetku značio pacifikaciju Njemačke i stavljanje njezinih resursa pod političku kontrolu, a time i trajnu uspostavu mira među glavnim kontinentalnim igračima, uključujući tu i američke strateške interese u hladnoratovskom nadmetanju s Moskvom, on danas ne može funkcionirati ako ne bi jamčio gospodarsku stabilnost i prosperitet. Europska javnost, ako taj pojam nije pretjeran, odveć je soocijalizirana i senzibilizirana na materijalno da bi na dugi rok trpjela jednu birokratiziranu supranacionalnu tvorevinu koja ne daje rezultate. Dokle god se vjeruje da *davanje* u konačnici daje veću dobit i da se zajedništvo isplati, dotle projekt može ići dalje, oporavljati se, rekonstruirati. Kad se ta vjera izgubi, a taj je proces dijelom već počeo, nastaju teškoće koje politika više ne može rješavati frazama i friziranjem činjenica.

Koliko je cijela ta pripovijest postala zamršena i bez jasnih vizija kako dalje, kazuju i prijedlozi za stabilizaciju eurozone. Peter Sutherland, bivši europski povjerenik za tržišno natjecanje i bivši direktor

WTO-a, smatra da je izlaz u još većem stupnju centralizacije, a to znači u formiranju (prave) gospodarske vlade, harmonizaciji i kontroli proračunskih politika članica i u konačnici u transfer uniji. Doslovno: "Odgovor na krizu je više integracije i federalizacije financijske politike". S druge strane, jedan drugi bivši europski povjerenik, Mario Monti (a danas *tehnički* premijer talijanske vlade!), drži da klima u Europskoj uniji nije takva da bi se moglo ići prema daljnjoj integraciji. Smatra da se zemlje trebaju striktnije držati pakta o stabilnosti i prestati zaduživati buduće generacije. Potkraj ljeta Pariz i Berlin dogovorili su *više* integracije (*gospodarsku vladu*, harmonizaciju proračuna i dr.), ali nisu uvjerali ulagače u dostatnost i ozbiljnost svojih namjera. Tržišta su reagirala panično i sa skepsom. Jednako je tako sumnjičava i javnost. Sada su otišli korak dalje i najavljuju fiskalnu uniju, što bi značilo promjenu postojećih europskih ugovora i nove referendume.

U jesen 2009., dakle prije izbijanja financijske i dužničke krize, 53 posto europskih građana smatralo je da je članstvo u Europskoj uniji dobra stvar, a samo 15 posto da je generalno loša. Za sjever Europe, Europska unija bila je dobar biznis, a za jug – izvor subvencija. Svatko je vido neku korist za sebe. Međutim, nakon izbijanja krize trendovi se mijenjaju. U Njemačkoj, u kojoj je prije krize većina građana bila proeuropski orijentirana (57 posto), danas još samo 20 posto ljudi smatra da EU donosi više koristi nego štete. U Grčkoj je pad još drastičniji: prije krize 71 posto Grka bilo je nedvojbeno za EU, a danas je popularnost Europe svedena na razinu MMF-a, a to znači praktički na nulu.

Ako se ti trendovi učvrste, ako se građani većinski odrede protiv EU, politička klasa to više neće moći ignorirati. Drugim riječima, ako se zbog toga počnu gubiti izbori, a to se već događa u nekim državama, onda – kako je to napisao jedan ugledni komentator – „više neće biti riječi o produbljenju Europske unije, nego o njezinoj razgradnji“.

Ono što nije sporno svakako je činjenica da se „Europa nalazi u opasnoj krizi. To nije samo kriza državnih financija, nego i kriza europskih institucija i njihovih upravljačkih struktura“. Istina je, doduše, da je povijest europske integracije povijest padova i uspona. Tako povijest

bilježi pojam „eurosclerosis“, koji označava stagnaciju toga procesa u sedamdesetim godinama. Ili desetogodišnje odbijanje Pariza da u članstvo primi Veliku Britaniju (u šezdesetim), uključujući tu i borbe za kompetenciju između Komisije i vlada članica, sukobe zbog agrarne politike (subvencija) i sl. Europsko ujedinjenje nije linearni proces, ali je jednako tako točno da su stagnacije i padovi pretežno bili posljedica političkih rivaliteta (uglavnom zbog francuskog presizanja i želje za dominacijom), i to u okolnostima kada je Unija brojila šest, odnosno devet članica i gospodarski i razvojno bila prilično koherentna. Danas je slučaj bitno drukčiji. Unija broji 27 članica koje više divergiraju nego konvergiraju, a uzrok krize je samo *funkcioniranje* Unije i njezinih institucija, a ne rivaliteti političara. Dakako, potaknuto i zaoštreno globalnom financijskom krizom i recesijom.

„Monetarna unija na dulji rok ne može funkcionirati bez političke unije. Taj je nedostatak trebao supstituirati pakt o stabilnosti i rastu, ali je propao.“ (Martin Blessing, predsjednik Commerzbank)

I još jednom Nijemci: 86 posto Nijemaca izrazilo je strah za sudbinu svoje valute (eura). Nije li to najgori mogući sud o naporima europskih političara da spase eurozonu? Inače, za Nijemce nema gore političko-financijske more. Oni su proživjeli vremena krajnje gospodarsko-financijske nestabilnosti s astronomskom inflacijom i ako se ičega boje, boje se takvog ponavljanja povijesti. Zbog toga su bili toliko privrženi svojoj nacionalnoj valuti (DM-u), zbog toga su bili toliko ponosni na nju i s njom se identificirali. Zbog toga su inzistirali da Europska središnja banka ima sjedište u Frankfurtu, nadajući se da će time sačuvati svoju neovisnost od politike i biti jamstvo monetarne stabilnosti kao što je to nekoć bila Bundesbank. Danas mogu konstatirati da su se prevarili i da je Europska središnja banka pod predsjedanjem Francuza Tricheta (potkraj ljeta mu je istekao mandat) izgubila nevinost i stavila se u službu politike (odlukom da otkupljuje loše talijanske i španjolske državne papire).

U jesen 2009. Papandreouova je vlada objavila da grčki proračunski deficit ne iznosi tri posto, nego nevjerovatnih 13 posto (danas

je to već naraslo na 15 posto). Ta je vijest odjeknula poput bombe i izazvala šok u politici i na tržištima. Iako je to po mnogočemu bio jedinstven slučaj, ipak mnogi stručnjaci smatraju da se monetarna kriza mogla predvidjeti i ranije se na nju reagirati. Zašto to nije učinjeno i tko je za to odgovoran? Možda bi na to pitanje odgovor moglo dati izvješće u povodu 10-godišnjice eura što ga je 2008. na 328 stranica sastavio europski povjerenik za monetarnu uniju Joaquin Almunia. U tom izvješću na 326 stranica govori se o totalnom uspjehu eura u njegovoj desetogodišnjoj povijesti, a samo na dvije stranice govori se i o rastućim problemima i mogućim rizicima zajedničke europske valute.

Otmar Issing, koji je osam godina bio glavni ekonomist Europske središnje banke i koji se smatra ocem novčarske politike te institucije, u svojim je javnim nastupima jasno dao do znanja da je dužnička kriza bila „sve, samo ne neočekivana“. Štoviše, radi se o „najavljenom“ krizi. Issing kaže da se u normalnoj povijesnoj situaciji državno i monetarno područje poklapaju. Ovdje je pak drugi slučaj: u početku 11, a sada 17 članica koje ne tvore političko jedinstvo. Nasuprot tome, samo je jedna moneta i jedna središnja banka koja propisuje kamatne stope za sve zemlje. To novčarsko-političko odijelo mora svima pristajati bez obzira na veličinu i stas.

To je imalo bitan utjecaj na zemlje koje su inflacijom rješavale probleme. Odjednom su došle do jeftinog novca, što je opet dovelo do bujanja građevinskog sektora i na kraju do pregrijavanja. Protiv toga se nije moglo ništa. Porezna politika je u nacionalnoj ingerenciji. To je utjecalo na to da se konstrukcijska greška monetarne unije nije mogla kaširati time što će nacionalne države voditi odgovornu ekonomsku politiku i, u konkretnom slučaju, povećanjem poreza dovesti do hlađenja konjunktura u građevinskom sektoru. Issing navodi da je pakt stabilnosti, koji je trebao susstituirati nepostojanje zajedničke fiskalne politike, propao već 2003. Sada bi, pak, to isto trebao učiniti Krizni fond. Ali time se na bubanj stavlja novac poreznih obveznika, i to u solidnim zemljama. I istodobno dovodi u pitanje ugovorni princip

(NO-BAIL-OUT-princip). To drugim riječima znači da je pomoć Unije predviđena jedino u slučajevima elementarnih katastrofa,

ali za sve loše što se učini u vlastitu dvorištu oni koji su to učinili trebaju sami odgovarati. Ako se taj princip stavi iznad snage, imamo *moralni hazard* (poticaj na nešto pogrešno u ekonomiji); monetarna unija pretvara se u transfer uniju.

Issing je najavio što bi se moglo dogoditi, i to se na žalost dogodilo. Moralni hazard je tu kao posljedica niza mjera koje su poduzeli čelnici zemalja članica EU na svojim *kriznim* sastancima. Dugovi se socijaliziraju na obilazan način putem otkupa loših državnih papira,

umjetnim smanjenjem kamata i proširenjem kompetencija Kriznog fonda. Eurozona je doista u „metežu“, o čemu svjedoče skeptična tržišta i reprize drama na svjetskim burzama. U nas su to najdrastičnije osjetili oni koji su dignuli kredite u švicarskim francima. Tako je europska drama postala i naša vlastita, i to mnogo prije nego što je Hrvatska i formalno postala članicom EU i eurozone.

„Kancelarka Angela Merkel ponovila je svoje jamstvo da su njemački štedni ulozi sigurni. Zašto? U zemlji ne postoji nijedan razlog za zabrinutost. Prihodi od poreza vriju, njemački proračunski deficit u sljedećoj bi godini trebao biti manji od jedan posto BDP-a, gospodarstvo će dalje rasti, njemačke banke su ponovno u stabilnom stanju. Poduzetnici bilježe rekordne dobiti, tržište rada bruji, broj zaposlenih viši je nego ikada prije, kamate su niske kao nikada.

Merkel cilja na nešto drugo. Kancelarka želi ljudima odagnati strah da bi euro mogao ugroziti njihovu imovinu. A za to ima dobrih razloga. Nakon što je kriza snažno zahvatila Italiju, raste opasnost da bi uštedevine, životna osiguranja, mirovine – praktički sva domaća imovina – mogli biti uvučeni u vrtlog obezvredjenja kroz inflaciju ili djelomično razvlašćivanja kroz prisilna davanja.“

„Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 12. 11. 2011.

Njemačka enigma

Nema nikakve dvojbe da potresi u eurozoni utječu na psihološko-političko stanje gospodarski najmoćnije europske nacije. Najnovija istraživanja pokazuju da se „Nijemci više nego prije oslanjaju na same sebe. Stajalište da je dobro pripadati savezima gubi na snazi“. (dr. Thomas Peterson u FAZ-u od 20. 7. 2011.). Taj je dalekosežni zaključak baziran na jednom velikom demoskopskom istraživanju što ga je za *Frankfurter Allgemeine Zeitung* proveo Institut za demoskopiju Allensbach.

Dalekosežnost te promjene može se vidjeti ako se nakratko vratimo u povijest. Hipoteka Trećeg Reicha bila je toliko otežavajuća za Nijemce da je jedini način da se vrate na međunarodnu scenu bila integracija u zapadne saveze. Iako s okrnjenim suverenitetom (ne samo zbog podjele zemlje na dva suprotstavljena bloka, nego i zbog okupacije i kasnije prisutnosti pobjedničkih sila na teritoriju Zapadne Njemačke), Bonn je u sklopu NATO-a i Europske zajednice za ugljen i čelik (iz koje su izrasle EZ i EU) stekao neku vrstu međunarodnog *subjektiviteta bez subjektivnosti*, a to znači da se potpuno poistovjećivao s politikom zapadnog vojnog saveza (primarno s američkom politikom) i s idejom i praksom europske integracije (u obliku francusko-njemačke osovine s neospornom političkom dominacijom Pariza). Grubo rečeno, Bonn je svoje političko-vojne *frustracije* i *hemunge* u sklopu NATO-a izdašno plaćao. Za vrijeme prvog zaljevskog rata, Njemačka je (zbog povijesno-političkih razloga) odbila vojno sudjelovati u akciji (čak i u pozadinskoj ulozi), ali je to onda kompenzirala tako što je na ime *solidarnosti* s partnerima (Amerikancima) platila 15

milijardi ondašnji DM. Slično je bilo i u sklopu europske integracije. Osim toga, poslijeratne generacije Nijemaca odgajane su izvan konteksta *nacionalnog*, pa su najobičniji patriotski osjećaji, identifikacija s domovinom i nijemstvom, bili zazorni. Umjesto toga mislilo se i osjećalo „europski“ i dugo godina podržavalo ideju multikulturalnosti koja se, usput rečeno, poslije 2000. urušila u svim važnijim europskim državama (to su, primjerice, javno priznali i premijeri Velike Britanije i Njemačke). U tom kontekstu u SR Njemačkoj je devedesetih godina prošlog stoljeća bio vrlo popularan termin *Verfassungspatriotismus*. On je označavao odanost građana Zapadne Njemačke ustavu zemlje, koji je bio jedan od najdemokratskijih u svijetu i svakako izraz radikalnog prekida sa svim onim društveno-političkim solucijama, idejama i vrijednostima koje su se mogle dovesti u vezu s wilhelmovskom Njemačkom, ili s onom između dva rata, a osobito onom od 1933. do 1945. *Verfassungspatriotismus* bio je suspstitucija za patriotizam, grb, zastavu, nijemstvo... sve ono što je u drugim nacijama bilo posve normalno i prirodno i što, dakako, nema nikakve veze s nacionalizmom, šovinizmom, ksenofobijom i inim radikalizmima. Biti *normalan* Nijemac bilo je pomalo *nenormalno* i zazorno. Povijest je bila preteška, a osjećaj krivnje usađen u sve društvene i javne strukture. Za nekoliko pogrešno intoniranih rečenica gubile su se službe i davale ostavke i na najviša mjesta u državi. Tako je potkraj osamdesetih godina morao odstupiti ondašnji predsjednik Bundestaga, jer je u jednom govoru, u povodu obilježavanja pobjede nad Hitlerovom Njemačkom, malo slobodnije izrekao neke opće prihvaćene povijesne ocjene. Riječju, vrijednosno-interesni *mentalitet* koji bi proizlazio iz državno-nacionalne ideje bio je proskribiran.

Spomenuto istraživanje pokazuje (kao i neke druge dugoročne tendencije) da Nijemci na sebe i svoju zemlju danas gledaju „s povećanom samosviješću“. Tako većina Nijemaca (66 posto) smatra da je utjecaj Njemačke u svijetu „vrlo velik, ili velik“. Prije godinu dana takvih je bilo 19 posto manje! Kad je riječ o Europi, taj je postotak još veći. Čak 81 posto Nijemaca smatra da je utjecaj njihove zemlje „velik, ili vrlo velik“. Ti i drugi slični stavovi pokazuju da se rađa *nova samosvijest* koja bi, pod stanovitim okolnostima, Njemačku mogla

učiniti mnogo težim partnerom negoli dosad. Distanciranje Berlina od napada NATO-a na Libiju, kao i prijetnje sankcijama i nametanjem discipline prezaduženim zemljama, naslućuju takvu mogućnost.

Prije ujedinjenja takva bi pozicija bila ocijenjena kao prvorazredni diplomatsko-politički skandal i ne bi prošla bez teških posljedica, pa i svojevrsnog *discipliniranja* Bonna (ondašnjeg *glavnog* grada SR Njemačke).

Dr. Peterson smatra (analizirajući Allesbachovo istraživanje) da je evidentno da današnji Nijemci sve više prevladavaju traumu Trećeg Reicha i da se vraćaju svom nacionalnom identitetu. Doduše, njihov nacionalni ponos još je uvijek manje izražen negoli kod Francuza ili Amerikanaca, ali je očito da je „samosvijest Nijemaca jasno porasla“. Demoskopski je to vidljivo, što je vrlo zanimljivo, od vremena Svjetskog nogometnog prvenstva (2006.) i oduševljenja nacije Klinsmannovom *Njemačkom*.

To svojevrsno nacionalno *odrastanje* očituje se i u stavu Nijemaca prema SAD-u. Za većinu Nijemaca desetljećima su Amerikanci bili najbolji prijatelji, zapravo veliki brat na kojeg su se s punim povjerenjem mogli osloniti. Daleko iza njih bile su druge europske nacije, kao što su Francuzi ili Britanci. To je i razumljivo s obzirom na činjenicu da je Amerika poslije kapitulacije Hitlerove Njemačke spriječila Francuze da potpuno razmontiraju njemačku tešku industriju i Njemačku učine agrarnom zemljom. Amerikanci to nisu učinili iz ljubavi prema Nijemcima, nego zbog svojih strateških interesa u doba Hladnoga rata, ali su ipak učinili. Suzbijanje Staljinova boljševičkog imperijalizma ne bi bilo moguće sa (zapadnom) Njemačkom koja bi bila potpuno deindustrijalizirana, osiromašena, teritorijalno osakaćena (francuska aneksija Saara) i duboko frustrirana. Iz ideje da Njemačku valja obnoviti, a ne dokrajčiti, kasnije je došlo do članstva SR Njemačke u NATO-u, a na poticaj Amerikanaca (što se često zaboravlja!) i do prvih koraka u pravcu europske integracije, odnosno do osnivanja Europske zajednice za ugljen i čelik. Nijemci su zbog toga postali amerofili (osim radikalnih ljevičara i nekih drugih marginalnih skupina), a Bonn strateški partner Amerikanaca u njihovu sučeljavanju s Mos-

kvom. Ako se tome pridoda i političko-emocionalni *moment* koji je i simbolički obilježio taj odnos – američko deblokiranje Zapadnog Berlina i Kennedyjeve povijesne riječi: *Ich bin ein Berliner!* (nakon što su istočnonjemački komunisti preko noći podignuli Berlinski zid 1961.), onda je jasno što su Amerikanci značili Nijemcima. Poglavitito u vrijeme De Gaulleova pokušaja da politički ovlada Zapadnom Europom te britanskog omalovažavanja europskih integracija u pedesetim godina ma prošlog stoljeća.

No, vratimo se rezultatima istraživanja. Njemačko oslanjanje na Amerikance, njihovo uvjerenje da su im oni najbolji prijatelji nije se poljuljalo čak ni u razdobljima različitih političkih gledišta između dviju zemalja, a do čega je, naravno, dolazilo. Taj je odnos prvi put ozbiljnije narušen 2003., u vrijeme drugog iračkog rata. Tada je većina Nijemaca osudila američku invaziju, ali ju je vezala pretežno uz (omraženog) predsjednika Busha. Nijemci, kako pokazuje istraživanje, i dalje vole Amerikance (mnogo više nego Francuze, a ove opet više nego Britance), ali te vrijednosti nisu izražene kao nekada. Danas se one kreću oko 40 posto. Dr. Peterson zaključuje da se nešto bitno promijenilo i da Amerika više nije veliki brat na kojeg se Nijemci mogu osloniti i bezuvjetno u nj pouzdati. Tu prazninu nije ispunila neka druga nacija, pa se može smatrati da se Nijemci sve više oslanjaju na same sebe. „Kao da je zemlja odrasla“, zaključuje dr. Peterson.

Nema nikakve sumnje da su tom „odrastanju“ pridonijeli i okončanje blokovskog sučeljavanja, propast komunističke ideje i prakse kao i slom Sovjetskog Saveza i Varšavskog ugovora. Ali vjerojatno i smjena generacija. Oni koji se još sjećaju sloma nacističke Njemačke i poslijeratne bijede i borbe za preživljavanje, kao i važnosti *života u savezima*, danas više ne dominiraju ni medijskim, a ni političkim prostorom. Njemačka je suočena s izazovima druge vrste, a jedan od njih je i dužnička kriza u eurozoni. Koliko god je to politički i psihološki teret za Njemačku, toliko je i izvor *nove samosvijesti*. To što Njemačka odlučuje (dakako, zajedno s Francuskom), što plaća i ljuti se, pokazuje da je njezin utjecaj velik i važan. Ali u isto vrijeme i to „da bi bilo bolje – po mogućnosti – držati se izvan toga“ (dr. Peterson).

Izvan te *skupe i iracionalne priče* u kojoj jedni troše, a drugi plaćaju. Taj osjećaj moći pojačali su i odličan trend njemačkog gospodarskog rasta u prvoj polovici 2011. i ekspanzija izvoza kakva nije zabilježena godinama.

„U svakom slučaju jasno je da se Nijemci lagano kreću prema izolacionizmu, a taj je trend vidljiv zadnjih nekoliko godina i može se reći da se nastavlja“, smatra dr. Peterson. To potvrđuje i značajan pad podrške Nijemaca potrebi veće suradnje s Amerikom. U posljednjih deset godina ta je podrška pala 25 posto. Kad je riječ o Francuskoj, pad iznosi 13 posto, a tješnju suradnju s Velikom Britanijom priželjkuje 21 posto Nijemaca manje. Jednako tako erodira i uvjerenje da je nužno da Njemačka bude u savezima (NATO i EU). Iako to nije brojčano jako izraženo, trend je uočljiv. Dr. Peterson zabrinuto konstatira kako bi „renacionalizacija mišljenja u Nijemaca mogla rastročiti europsko mišljenje“.

Iz svega toga ne treba izvlačiti predalekosežne zaključke, ali je umjesno pitati kakve to konzekvencije može imati za europsku integraciju, pogotovo ako se „renacionalizacija mišljenja“ u Nijemaca nastavi i ojača. Francusko-njemačka osovina dosad je bila pokretač svih bitnih procesa u Europskoj uniji (EZ-u), unatoč slabljenju njezine kohezivne moći, pa ako se Nijemci okrenu „izolacionizmu“, postavlja se pitanje što će ostati od europske solidarnosti.

Nema nikakve sumnje da je od Adenauerovih vremena pa do zadnje Kohlove vlade Njemačka sa strašću i razumom gurala europske integracije, znajući da je to jedini put do punog suvereniteta i ujedinjenja zemlje. To je postignuto odricanjem od vlastite valute i priznanjem granice na Odri i Nisi, ali prije svega partnerstvom u NATO-u i vodstvom u EU. Uvjeti koji su doveli do teritorijalnog i državnog provizorija, ograničenog suvereniteta i pozicije junior-partnera više ne postoje. Hladni rat je okončan, podjela Europe, kao i blokovska podjela, više ne prolazi srcem Njemačke. Europa je postala demokratska (a demokratske države međusobno ne ratuju), sjećanje na strahote holokausta i ratna razaranja su izbljedadili, a Stari kontinent je postao oazom mira i (relativnog) blagostanja. Zbog Fukushime je CDU nakon

pola stoljeća izgubio izbore u Baden-Württembergu, a zbog dužničke krize u eurozoni pala je vlast i u Sjevernoj Rajni Westfaliji. Kako će se postaviti Berlin ako se taj trend nastavi? Ako dužnička kriza zahvati Španjolsku i Italiju (a to je već posve izvjesno)? Ako se Krizni fond (kako je to slavodobitno, nakon sastanka na vrhu šefova država i vlada eurozone u srpnju, izjavio Sarkozy) pretvori u neki oblik europskog monetarnog fonda, s ovlastima koje bi EU mogle pretvoriti u transfer uniju? U Uniju u kojoj će jedni neodgovorno rasipati, a Nijemci solidarno pokrivati dugove? U tom smislu njemački su mediji već skovali i novu sintagmu – „europäischer Schuldensozialismus“ (dužnički socijalizam).

Zasad stvari nisu toliko dramatične. Kancelarka Merkel je, dođuše, izjavila kako bi Grci mogli izletjeti iz monetarne unije, ali je odmah dodala da „ako propadne euro, propada i Europa“. Mnogi su joj predbacili da kao istočna Nijemica nema dovoljno strasti za EU (indirektno i sam bivši kancelar Kohl), da vrluda u svojoj politici (gubi eurocentrističku orijentaciju) i sramoti Njemačku. Ali unatoč tomu, činjenica je da njezina vlada ni ne pomišlja ostaviti posrnule zemlje na cjedilu. Premda je razapeta između stare spremnosti da plaća i *nove samosvijesti* njemačkog društva koje se buni protiv toga (dakle, između kuge i kolere, kako vole reći Nijemci). Treba znati da su se Nijemci za vrijeme svjetske krize odrekli značajnijih povećanja plaća, da su radom i odricanjima cijelog društva stvorili pretpostavke za današnji gospodarski oporavak i izvozni boom. I sada, nakon svega toga, moraju svojim milijardama jamčiti za tuđe dugove za koje malo tko vjeruje da će ikada biti vraćeni. Strah i zaziranje od toga da bi se Europska unija mogla pretvoriti u transfer uniju, u kojoj će tuđi dugovi postati zajednički dugovi, u Njemačkoj su postali kolektivna trauma. U tom sklopu je važno reći da su u zadnjih deset godina troškovi plaća u Njemačkoj ostali manje-više isti, dok su u Grčkoj, Španjolskoj, Portugalu i Italiji porasli 25 do 35 posto. Uz istodobni pad produktivnosti i konkurentnosti.

Kancelarka je u toj situaciji izjavila da „Njemačka profitira od eura kao nijedna druga zemlja“. Ali umjesto da primiri javnost i porez-

ne obveznike, samo je izazvala buru i demantije. Nisu joj pomogli ni menadžeri najvećih francuskih i njemačkih kompanija koji su objavili oglas u listovima obiju zemalja u kojem pružaju podršku euru. Riječ je o poduzetnicima koji snose odgovornost za 1,5 bilijuna eura prihoda godišnje i zapošljavaju pet milijuna ljudi. Među potpisnicima su menadžeri tvrtki Deutsche Post, Societe Generale, Daimler, Groupe Rothschild&Cie Banque, Air France Klm, Allianz, Simens, BMW, E.ON, Thyssen Krupp, GDF Suez, Deutsche Bank, Bosch, Deutsche Telekom, France Telecom, Michelin i dr.

Menadžeri konstatiraju: „Monetarna unija je u krizi, euro se krizira“. Te tvrde da im je zajednička monetarna zona donijela ogromne prednosti i da alternative zajedničkom euru nema. „Euro simbolizira današnju Europu“, tvrde menadžeri najuglednijih europskih tvrtki. Uz to, menadžeri tvrde da je euro ojačao poziciju i ulogu Europe: „Tko bi prije dvanaest godina pomislio, kad je euro uveden, da će danas, u odnosu na dolar i mnogobrojne druge valute imati veću vrijednost nego onda“.

Iako je to nominalno točno, mnogi devizni stručnjaci smatraju da je do niskog tečaja dolara došlo zbog „ekstremno eksplozivne politike novca“ američkih monetarnih vlasti, a ne zaslugom eura. Istina je da je ukidanje valutnih tečajeva (uvođenjem eura) pomoglo smanjenju troškova prekograničnih transakcija. Ali statistika ne govori u prilog euru. A niti u korist tvrdnjama njemačke kancelarke kako su Nijemci najviše profitirali od eura.

Podaci govore da je njemački izvoz izvan EU rastao snažnije nego trgovina unutar EU. Od 1999. do 2010., a to je razdoblje zajedničke valute, njemački izvoz u članice EU pao je sa 46 na 41 posto. U istom vremenskom razdoblju porastao je izvoz u Aziju i Istočnu Europu.

Također: od uvođenja eura Njemačka je imala prosječno najniži rast (1,2 posto) pri čemu je prosjek u Europskoj uniji u tom razdoblju bio 1,7 posto. Zemlje kao što su Švedska, Velika Britanija ili Švicarska, koje nisu članice eurozone, imale su veći gospodarski rast od Njemačke. Jedino je Danska rasla sporije, a na dnu je Italija. Najviši rast

imale su periferne države – četiri posto u spomenutom desetogodišnjem razdoblju. Čak i kad se u tu skupinu uključe Grčka sa 2,7 i Španjolska sa 2,6 posto prosječnog rasta.

Na periferiji se dogodio boom prije svega zato što su dotičnim državama prije uvođenja eura drastično pale kamate pa su se mogle jeftino zaduživati. Posljedice su poznate: pregrijavanje s visokorastućim plaćama i gubitkom konkurencije, bujanje građevinskog sektora i na kraju dužnički slom. U tom smislu stručnjaci i te kako okrivljuju euro za nastalu krizu. „Nacionalna gospodarstva visoko su podignuta s drogom jeftinog novca, a Europska središnja banka nije se usudila podići kamate i ohladiti konjunkturu južnih država.“ (Hans-Werner Sinn, predsjednik Münchenskog Info instituta).

Jednako je tako i slabi rast njemačkog gospodarstva u prvim godinama eura povezan s uvođenjem nove valute. Bijeg kapitala na periferiju doveo je do investicijske slabosti u zemlji, što je dovelo do loše investicijske klime i stagnacije plaća: „Postali smo jeftiniji i u neku ruku siromašniji“. (Sinn) Tome se može dodati i tvrdnja ekonomskih stručnjaka kako je zbog odricanja od povećanja plaća došlo do njemačke izvozne konjunktura, a ne zbog eura kako to reklamiraju političari.

Ako se svi ti trendovi nastave, ako Njemačka doista sklizne u neku vrstu izolacionizma, ako njemačka javnost *shvati* da od eura nema toliko koristi kao što se govori, ako se EU doista pretvori u neki oblik transfer unije u kojoj će se novac raspodjeljivati prema supranacionalnim kriterijima, postavlja se pitanje što će ostati od EU kakvu znamo? Hoće li proširenje završiti kao razgradnja, a produbljenje kulminirati u rasplamsavanju nacionalnih egoizama. I u trvenjima i gubitku europske solidarnosti bez koje Europa ne može biti više od geografskog pojma i mjesta kulturne raznolikosti?

Pitanja nisu predimenzionirana jer je dužnička kriza u eurozoni nedvojbeno pokazala fragilnost same monetarne unije. Kako će ona na dugi rok funkcionirati bez političke unije za koju, osim u eurobirokrata i Francuza, ne postoji preveliko oduševljenje ni u političkim elitama članica, a pogotovo ne među stanovništvom? Europska unija,

pa tako i monetarna unija, projekti su političke klase i krupnog kapitala, nametnuti odozgo, što je u pojedinim povijesnim razdobljima nedvojbeno unaprijedilo Europu i zemlje članice. Napokon, i građani su većinski prihvaćali taj projekt i tu *zajedničku kuću* dok je članstvo bilo relativno malobrojno, gospodarski konvergentno i politički bez alternative. S proširenjem na gospodarski divergentne zemlje, s posve drukčijom gospodarskom kulturom i s *nedovršenim* produbljenjem koje je jedan od svojih dramatičnijih trenutaka imalo u odbacivanju *europskog ustava* u Francuskoj i Nizozemskoj, EU se našla na uzburkanom moru. Kako će ta plovidba na kraju završiti pitanje je koje je otvorenije nego ikada.

U svakom slučaju, njemačka kancelarka, nakon svih potresa i šokova u eurozoni, svoju misiju vidi ne samo u spašavanju monetarne unije, nego i u uvjeravanju skeptične njemačke javnosti kako zemlja, usprkos svemu, profitira i od eura i od članstva u Uniji. To je posljednjih mjeseci otvoreno priznala, rekavši kako njezina vlada mora građane uvjeriti u svrsishodnost europske integracije. A to samo po sebi govori o dramatičnim promjenama u raspoloženju javnoga mnijenja u Njemačkoj. Dođe li do usporavanja njemačkog gospodarskog rasta zbog produbljivanja financijsko-gospodarske krize u EU (a te se tendencije zadnjih tjedana naziru), i dođe li do novih potraživanja neso-lidnih država, stvari bi se mogle radikalizirati. A tada politika neće imati preveliki manevarski prostor. Nijemci su u smrtnom strahu od inflacije i u strahu za sudbinu svojih ušteđevina. Čak do te mjere da je kancelarka Merkel nedavno osjetila potrebu da ih uvjerava kako je njihov novac siguran.

„Ja više nisam optimist. Europa bi se lako mogla raspasti. I sam bi se euro mogao rastočiti, prema scenariju koji još ne možemo jasno predvidjeti, ali mogli bismo vidjeti kako Grčka, primjerice, izlazi iz prostora jedinstvene monete, i kako iz njega izlazi i zemlja poput Njemačke, no iz drugih razloga, jer se više neće htjeti dati uvlačiti u spiralu deficita, pauperizacije, socijalnih nemira itd. To se može dogoditi bez otezanja, naprasno. Ili pak na diskretniji, stidljiviji način, no to dolazi na isto s obzirom na sve veći diferencijal između stopa emisije obveznica u svrhu pokrivanja ukupnog duga u raznim europskim zemljama.“

Francuski filozof Bernard-Hrnnri Levy u „Globusu“ 24. 12. 2010.

Hladnokrvni Francuzi

Za razliku od Njemačke, koja je pod svojevrsnim *euro-stresom*, Francuzi dužničku krizu proživljavaju mnogo hladnokrvnije. U medijima i politici nema velike rasprave na tu temu, a niti predsjednik Sarkozy od nje radi osobitu *predstavu*. Čini se da je to svjesno izabrana taktika. Napokon, francuski predsjednik u Nacionalnoj skupštini i Senatu ima komfornu većinu pa su prvi paketi pomoći Irskoj i Grčkoj, kao i osnivanje Kriznog fonda, prošli bez dramatične političke rasprave i medijske pompe.

Osim toga, Sarkozy u ovoj stvari ostavlja dojam čovjeka koji od samog početka zna što hoće, ali o tome previše ne govori. Posve je svjestan da monetarna unija dugoročno nije moguća ukoliko se ne preobrazi u političku, odnosno, u fiskalnu, uniju. Zbog toga priželjkuje *europsku gospodarsku vladu* (u francuskoj koncepciji to znači više centralizma i dirigizma) te druga institucionalna produbljenja kako bi se premostio jaz između jedinstvene kamatne stope koju propisuje Europska središnja banka i fiskalnih i gospodarskih politika država članica. Iako o tome ne govori preotvoreno, priželjkuje i uspostavu europskih obveznica kako bi se isposlovale niže kamate za slabije dužnike i istodobno socijalizirala fiskalna politika članica. Naravno da bi najveći teret takvog razvoja snosila Njemačka i naravno da bi time bila trasirana transfer unija kao neka vrsta jamstvenog fonda solidnih europskih gospodarstava u korist lošijih i neodgovornijih. Ideja je prilično logična, jer je jasno da dugoročno monetarna unija ne može autonomno funkcionirati. Ali ta logika dobro zvuči samo na papiru.

Kakve bi posljedice transfer unija proizvela u praksi lako je zamisliti ako se prisjetimo kako je funkcionirala bivša Jugoslavija i njezino Predsjedništvo. Raspodjela novca išla je prema političkim kriterijima i nitko nije bio zadovoljan. Ni oni koji su plaćali, a ni oni koji su uzimali. Kad je došlo do krize, kad je ponestalo novca i za najnužnije, kad se više nisu mogli otplaćivati krediti, sve je završilo na tipičan *europski* način: konačnim obračunom. Kad kažem *europski način* mislim na dugu ratnu povijest Starog kontineta i na glasovitu Clausewitzevu tezu kako je rat samo nastavak politike drugim sredstvima. Pritom ne mislim da bi europske demokracije međusobno zaratile, nego samo to da u europskom kontekstu koji i dalje tvore nacionalne države (sa svojim prirodnim egoizmima) takva supranacionalna distribucija ne bi dugoročno mogla proći bez teških trvenja i frustracija. Uostalom, kad bi se i uvele europske obveznice, rezultat bi bio dobar samo za one koji sada zbog nesolidne fiskalne politike i posrnulog gospodarstva plaćaju visoke kamate, ali bi bio loš za solidne zemlje, jer bi takoreći automatski izgubile prvoklasan kreditni rejting zbog povećanog rizika povezanog s jamstvima za loša gospodarstva. Dodatni problem je i u tome što za transfer uniju ne postoji pokriće u euro-ugovorima. Dapače, tamo izričito stoji da svaka članica samostalno jamči za vlastite dugove, a solidarnost članica dolazi u obzir samo u slučajevima velikih katastrofa i elementarnih nepogoda. Analitičari smatraju da bi takav scenarij bio dobar za Pariz prije svega zbog toga što je trenutačno ugrožen i njegov, do sada sjajni (AAA), kreditni rejting. Osim toga, francuske se banke nalaze u stisci, jer su do grla umiješane u grčke dugove, a gospodarski rast praktično je na nuli. Ako se tome doda francuski proračunski deficit od gotovo šest posto te javni dug od visokih 85 posto BDP-a, jasno je da je Francuska sličnija Španjolskoj i Portugalu nego Njemačkoj. Padne li kreditni rejting, srozat će se i *image* predsjednika Sarkozyja, a time i njegove šanse za drugi predsjednički mandat. Dugoročno, Francuska bi se našla pod snažnim pritiskom tržišta i špekulativnog kapitala i u poziciji da spašava socijalnu državu skupljim kreditima, što je na dulji rok neodrživo. Povrh toga, euroobveznice ne bi bile moguće bez gubitka fiskalnog suvereniteta (poglavito manjih i politički slabijih država) što predstavlja onu drugu, negativnu stranu meda-

lje. S pitanjem kako bi se to odrazilo ne samo na socijalni status građana, nego i njihovo demokratsko pravo da preko izabраниh predstavnika odlučuju o svojoj sudbini.

Koliko god grubo zvučalo, pripovijest uvijek završava, ili počinje, s Nijemcima. Oni su gospodarski motor Europske unije, oni su najveći neto platiše u briselsku kasu, oni sudjeluju s najvećim jamstvima u kreditnim paketima pomoći posrnutim gospodarstvima, oni već sada na zaobilazan način socijaliziraju dugove koji vjerojatno nikada neće biti vraćeni.

U početku dužničke krize, u Bruxellesu, ali i među ostalim članicama, bilo je posve razumljivo da solventne eurodržave (a to je u prvom redu Njemačka!) Grcima daju novac. Na taj bi način Grci bili spašeni i sve bi ostalo po starom. Takve su ideje bliske i francuskom predsjedniku, o čemu na posredan način svjedoči i napad njegove ondašnje ministrice financija Lagarde na Berlin. Bez okolišanja je izjavila da je njemačka konkurentnost kriva za krizu u eurozoni, a ne neodgovorno zaduživanje pojedinih država! Drugim riječima: ako si nešto skrivio, onda je u logici stvari da to i popraviš. A to najbolje možeš učiniti da otvoriš novčanik i da se mnogo ne buniš. No, vremena su se ponešto promijenila i stvari više ne idu na takav način.

Sarkozy je mudar i nastoji izbjeći konflikt s Nijemcima zbog prijepornih pitanja (europske obveznice), vjerujući da će korak po korak doći do cilja. Dobro zna da je njemačka kancelarka razapeta između *europskog imperativa* koji je obilježio njemačku poslijeratnu politiku i *nove njemačke samosvijesti*, i da samo demonstracijom francusko-njemačkog partnerstva može postići ono što je Mitterrand u svoje vrijeme postizao puno izravnije.

Ali taktičnost i izbjegavanje konflikta ne znači i napuštanje motiva i interesa. Zato je Sarkozy spriječio formalni bankrot Grčke. Iz straha da ne dođe do domino-efekta na međunarodnim financijskim tržištima, s teškim posljedicama za francusko, a i ukupno europsko gospodarstvo. A to mu najmanje treba. Osim toga, stradale bi i francuske banke. Stoga nije nimalo čudno da se po tom pitanju s njim

slaže i njegov zemljak, donedavni predsjednik Europske središnje banke, Jean Louis Trichet. S njim je francuski predsjednik u prijateljskim odnosima, kako i priliči političkoj tradiciji trikolora.

Ima razloga da se vjeruje da je ta povezanost politike i bankarstva dovela do stanovitog opstruiranje njemačkog zahtjeva da u drugom paketu pomoći Grčkoj (109 milijardi eura) sudjeluju i privatni vjerovnici (banke i osiguravajuća društva). Sarkozy je to prihvatio, ali je cijelu stvar razvodnio idejom kako to može biti samo na „dobrovoljnoj osnovi“.

Za francusku vanjskopolitičku doktrinu posve je razumljivo da su zemlje unutar eurozone obvezatne na uzajamnu financijsku solidarnost. Jednako kao što je nekoć unutar Europske zajednice za ugljen i čelik svaka od članica imala neograničen pristup tim resursima, uglavnom njemačke provenijencije. *Klasičan problem* njemačke države sada se javlja u obliku njezine gospodarske moći. Njemački je *problem* oduvijek bilo pitanje dimenzija: zemlja je jednostavno prejaka da bi bila ravnopravna sa susjedima i istodobno preslaba da njima dominira. Poslije Drugog svjetskog rata SR Njemačka je postala europski gospodarski div, ali je ostala politički patuljak. Nakon ujedinjenja zemlje i okončanja Hladnog rata razvila se u jedno od najatraktivnijih gospodarskih odredišta i istodobno zadobila dimenzije svjetske gospodarske sile. Mnogi se danas u njezinu susjedstvu pitaju nije li Europa za nju postala pretijesna. Ne u smislu ozloglašenog *Lebensrauma* ili političke dominacije, nego u smislu promjene njemačkih vanjskopolitičkih prioriteta. Oni su danas više nego ikada u Aziji (Kina), Indiji, Rusiji. Time opada i njezina spremnost da po svaku cijenu plaća europske račune, što drugi onda doživljavaju kao njemački egoizam. Iz perspektive onoga koji ima manje, ili je u većim problemima, sasvim je logično i pravedno da mu pomogne onaj koji ima više i kojemu bolje ide. Ta vrsta solidarnosti oduvjek je bila samorazumljiva, ali s novim vremenima, globalizacijom i usponom Azije, stvari pomalo postaju drukčije. To je možda i razbjesnilo Sarkozyja, koji je poslije sjednice vlade, dan uoči kriznog summita šefova država i vlade eurozone (21. 7. 2011.), izrekao nešto što nikada ne bi javno rekao, ali što

su objavili novinari dobro informiranog *Le Canard Enchaîné*. „Grci čine što mogu“, rekao je Sarkozy. „Već su mnogo učinili. Mi također. Jedini koji si dopuštaju premalo solidarnosti, to su Nijemci. Njemački je egoizam kriminalan: on održava ovu krizu.“

S druge strane, nedvojbeno je da njemačka kancelarka želi spasiti euro i zadržati monetarnu uniju, jer (još) vjeruje (unatoč mogim oponentima) da od toga Njemačka ima koristi i da je euro važan za zajednički nastup Europe na svjetskoj pozornici. Ali po koju cijenu? To će se tek vidjeti. Zasad Belin inzistira na nekoj vrsti razmjene: mi vama financijsku pomoć, vi nama strukturne reforme (pod prijetnjom kazne) kako bi euro, figurativno rečeno, postao „malo više njemački“, a s njim i ostale članice eurozone. Hoće li takva razmjena, ili grublje rečeno – *teutonizacija* europskog gospodarstva – uspjeti i je li uopće izvediva, stvar je budućnosti. Izvješno je jedino to da njemačko gospodarstvo igra u višoj ligi nego gospodarstva većine drugih članica, premda je i ono usporilo pod pritiskom nove globalne gospodarske stagnacije i europske dužničke krize.

Nikada se šefovi država i vlada nisu toliko bavili kamatama, ročnošću kredita, sekundarnim tržištem... kao što je to bilo na kriznom summitu sedamnaestorice 21. srpnja 2011. Tematika je bila teška, ponekad i nerazumljiva, pa su nakon osmosatnog teškog pregovaranja o drugom paketu pomoći Grčkoj, čelnici eurozone najčešće govorili „ako sam dobro razumio stvari...“

To je, prema medijskim izvješćima, još zornije došlo do izražaja na konferencijama za novinare što su ih šefovi država i vlada upriličili kako bi se pohvalili postignutim, ili umanjili loš dojam, ako su u nečemu popustili. Nizozemci su se izborili za veći udio banaka u grčkom paketu pomoći, a Finci (samo donekle) za osiguranja kredita za koje jamče članice...

Francuski predsjednik je u dobro poznatoj državničkoj pozi objašnjavao novinarima kako će Grci dobiti manje kamate na kredite, izričito tvrdeći: „To činimo samo za Grčku i ni za jednu drugu zemlju eurozone.“ Kako je neki novinar bio sumnjičav, Sarkozy je opetovao

svoju tvrdnju, naglasivši kako se samo Grcima čini takav ustupak. Koju minutu kasnije njegov mu je suradnik u ruku gurnuo papir. Prekinuo je izlaganje, pročitao što piše na ceduljici i rekao da bi ipak nešto htio razjasniti. Potom je kazao kako će, naravno, i Irska, i Portugal dobiti jednako niske kamate kao i Grčka, ali će se na tržištima moći otkupljivati samo grčki dugovi.

Izrazio je i neskriveno zadovoljstvo činjenicom što je Krizni fond dobio nove i proširene ovlasti. To je ocijenio kao korak u pravcu političke integracije: na putu smo prema europskom monetarnom fondu, rekao je novinarima. O eurobondu (europskim obveznicama) nije govorio, premda je odluka da Krizni fond smije (na sekundarnim tržištima) kupovati stare grčke dugove zapravo korak prema euroobveznicama i stvaranju jamstvenog kluba. Francuski premijer Fillon bio je određeniji: on u odlukama summita vidi ostvarivanje francuske ideje o europskoj gospodarskoj vladi i europskom monetarnom fondu. Luksemburški premijer i šef eurozone Juncker s tim je posve suglasan: „Nismo miljama daleko“ od eurobonda, rekao je, dodajući kako „se on tako ne mora zvati, jer je to za neke u Europi crvena krpa“. Na kraju je negdje procurilo i to da su Francuzi nezadovoljni što baš oni nemaju posebno istaknuto mjesto u eurogrupi, nego je vodi jedan Luksemburžanin.

Kancelarka Merkel popustila je u pitanju otkupa starih dugova. Njezina je vlada to dugo odbijala, vjerujući kako je to korak prema euroobveznicama, dakle situaciji kad jedni plaćaju, a drugi troše. Progurala je, međutim, zahtjev da u drugom paketu pomoći sudjeluju i banke. No kad su je novinari pitali kako će banke sudjelovati u pomoći, kancelarka je uzela papir koji je Međunarodni savez banaka sa sobom donio u Bruxelles i pročitala ovaj tekst: „Roll over, discount bond exchange über insurance mechanism 15 Jahre, bond exchange 30 Jahre“.

Potom je odložila papir i rekla: „To ćete kao stručnjaci, a mnogi od vas to ovdje i jesu, još jednom pogledati“. Na pitanje kako je bilo na sastanku kratko je odgovorila: „Vrlo interesantno, vrlo zahtjevno i, naravno, vrlo napeto“.

Dan prije summita, francuska i njemačka strana složile su se o kompromisnom prijedlogu koji je postao podlogom za odluke sedamnaestorice. Drugi kreditni paket Grčkoj vrijedi 109 milijardi eura, a u njemu sudjeluju Europski krizni fond i MMF, te privatni investitori (banke i osiguravajuća društva s dodatnih 37 milijardi eura do 2014. godine), ali dobrovoljno. Produljen je rok dospijeca sa 7,5 na 15 ili više godina (30). Snižena je kamatna stopa na 3,5 posto. Kad je riječ o privatnim investitorima, valja naglasiti da oni drže oko 150 milijardi grčkih državnih dugova koji dolaze na naplatu do 2020. godine. Sada svaki privatni vjerovnik, koji ima grčke papire koji u tom roku dolaze na naplatu, može te stare dugove zamijeniti za nove kredite koje Krizni fond daje Grčkoj pod novim, povoljnim uvjetima. Time bi se njihova vrijednost samnjila 21 posto i to bi išlo na teret banaka. Do 2020. banke bi na taj način dale 106 milijardi eura.

Odlučujući su, međutim, proširenje ovlasti Kriznoga fonda te činjenica da može otkupljivati dugove na sekundarnom tržištu. Grčki premijer Papandreou ocijenio je da je takav dogovor neka vrsta Marshallova plana za Grčku, istaknuvši da „je odluka naših europskih partnera da nam posude novac po kamatnoj stopi od 3,5 posto u biti svojevrsno uvođenje euroobveznica“.

Analitičari su manje zadovoljni. Smatraju da zaključci ne vode prema balansu između javnog i privatnog doprinosa te da samo sniženje kamate i produljenje roka otplate neće biti pomoći u saniranju grčkih dugova.

Kancelarka Merkel umiruje javnost tvrdnjama da će Njemačka kasnije dobiti mnogo više natrag nego što sada daje, dok mediji ističu kako je „kompletan europski prostor pretvoren u jamstvenu zajednicu“ dužnika. Praktički se dogodila transfer unija, drže komentatori, samo s tom razlikom što je u pravoj transfer uniji jasno tko što komu daje, dok u ovoj nije. I pritom misle na odnos banaka i osiguravajućih kuća s jedne strane i javnog sektora (poreznih obveznika) s druge. „Nedostatna transparentnost postala je principom.“

Posebno se kritizira činjenica da će Krizni fond ubuduće moći odobravati kredite zemljama koje se neće moći refinancirati na tržištu.

Štoviše, svakoj zemlji koja bi mogla biti ugrožena preventivno će se moći odobriti kredit kako bi je se zaštitilo od tržišta. Time se htjelo zaštititi Italiju i Španjolsku od dužničke zaraze i primiriti tržišta, ali, drže kritičari, to neće odvratiti od daljnjeg (neracionalnog) zaduživanja, nego će, naprotiv, sve ostati kako je i bilo.

Još je gore to što će Krizni fond moći na sekundarnom tržištu kupovati dugove, jer to znači da će ih kupovati od privatnih investitora koji se žele riješiti loših papira. To je „uvođenje euroobveznica na mala vrata“. Time se rizik prebacuje na države kao što je Njemačka.

Nakon što je zaključen drugi kreditni paket za Grčku, rejting agencija Moody's smanjila je kreditnu sposobnost Grčkoj za tri stupnja, što znači da je zemlja ocijenjena kao da je pred bankrotom. Porasle su i kamate na kredite drugih država.

Početak kolovoza, dva tjedna nakon summita, Olli Rehn prekinuo je godišnji odmor i hitno se vratio u Bruxelles kako bi na konferenciji za novinare pokušao smiriti uznemirena tržišta. Priznao je da tržišta na sporazum od 21. srpnja nisu reagirala „kako smo očekivali“.

Istodobno s tim, rejting agencija Standard&Poor's prvi je put u povijesti snizila kreditni rejting SAD-u s prvoklasnih AAA, na AA+. I time najavila teške dane za globalnu svjetsku ekonomiju.

Svi ti dramatični sastanci na vrhu (traju već više od godinu i pol dana), sve te mjere i natezanja, ipak nisu dali prave rezultate. Tržišta su i dalje nepovjerljiva, burze bilježe gubitke u stotinama milijardi dolara, gospodarstva usporavaju i približavaju se nultome rastu. A Pariz i Berlin izlaze s *novim* idejama, odnosno starim dilemama, pretočenim u znakove nade.

Sredinom kolovoza predsjednik Sarkozy i kancelarka Merkel na sastanku u Parizu dali su nove poticaje za rješenje europske dužničke krize. Iznijeli su ideju o „pravoj europskoj gospodarskoj vladi“ unutar eurozone (Sarkozy). A to znači da bi se dva puta godišnje sastajali premijeri sedamnaestorice kako bi se dogovarali o gospodarsko-političkim temama.

Predsjedao bi im Van Rompuy, sadašnji predsjednik Europskoga vijeća, s time da bi se po potrebi mogli sastajati i češće.

Europska gospodarska vlada osobito je na srcu Francuzima. U njihovim predodžbama ona bi trebala biti centralizirana politička protuteža Europskoj središnjoj banci i time relativizirati njezinu neovisnost. Nijemci to odbijaju, a kancelarka Merkel inzistirala na tome da ta vlada (ako je mora biti) budu šefovi vlada i država članica eurozone. „Mi smo gospodarska vlada“, rekla je. Sarkozy inzistira na redovitim sastancima takve „njemačke“ vlade, no ta je stvar već zaključena u proljeće 2011.! Dogovoreno je da se sastaju jednom godišnje. Ono što je sada novo jest to da će se *vlada* sastajati dva puta godišnje. Kvota za ovu godinu već je ispunjena (u ožujku i srpnju).

Do kraja godine, ili do ljeta sljedeće godine (izvori u vezi s tim nisu jednoznačni), sve bi nacionalne vlade morale u ustave svojih zemalja ugraditi i *dužničku kočnicu*, to jest ustavno se obvezati na izbalansirani proračun. To bi pridonijelo zaustavljanju daljnjih zaduživanja i većoj konvergenciji u eurozoni. Ali ni to nije posebna novost, jer su ti takvi zahtjevi već sadržani u euro-plus-paktu donijetom u ožujku ove godine.

Prije donošenja proračuna u nacionalnim parlamentima sve bi države članice morale Europskoj komisiji dati na uvid svoje proračune, pa ako Komisija ustanovi da proračun nije izbalansiran, da ne potiče konkurentnost itd., morale bi to uvažiti. Kancelarka Merkel: »Ako Europska komisija dade kritičke primjedbe, htjeli bismo da se eurodržave obavežu da ih neće ostaviti po strani, nego da će ih uvažiti i provesti.“ Štoviše, države koje izgube konkurentnost morale bi prihvatiti intervenciju Europske komisije kako bi se ona vratila.

I dosad je Komisija imala pravo ispitivati sukladnost nacionalnih proračuna s pravilima EU, ali uz „puno uvažavanje i prvenstvo nacionalnih parlamenata“. Hoće li se sada ta prava suziti, ostaje otvoreno pitanje.

Dvoje državnika zaključili su da bi trebalo uvesti i porez na financijske transakcije, ali još se nisu ugasila svjetla u konferencijskoj dvorani, a iz Londona je već stiglo osporavanje takve ideje, jer bi ona

mogla dovesti do negativnih učinaka na Londonskoj burzi. (Ideja je da se takav porez uvede u cijeloj EU kako ne bi došlo do bijega kapitala.)

Zatražili su i smanjenje dugova prezaduženih država. Svako zaduženje veće od 60 posto BDP-a moralo bi se godišnje smanjiti za dvadeseti dio duga koji prelazi tu granicu. Ali ni to nije ništa novo. Te su granice zadane Mاستriškim ugovorom, samo je pitanje sankcija. Hoće li se automatski provoditi ili neće.

Jedino o čemu eksplicitno nije bilo riječi to su euroobveznice. Ostavljene su za „kraj procesa“.

Olli Rehn i Jose Manuel Barroso pozdravili su zaključke, s nadom da će ih uskoro prihvatiti i ostali članovi eurozone. Burze i tržišta reagirale su posve suprotno: pesimistički i s novim dramatičnim padom burzovnih indeksa. Potkraj listopada održan je novi krizni sastanak na vrhu na kojem su Grcima otpisani dugovi u visini od 50 posto i povećan Krizni fond sa dotadašnjih 440 milijardi eurra na tisuću milijardi. Ali ni to nije dalo rezultate. Sada se najavljuje stvaranje fiskalne unije, no to je dugotrajan proces.

Dio javnosti te je poticaje doživio u kontekstu pretvaranja EU „u stroj za preraspodjelu blagostanja“, podsjećajući kako je „osjećaj da jedan dio zajednice dugoročno može živjeti – i to nipošto loše – na račun drugih dijelova, razorio i stabilnije zajednice od EU“.

Drugi pak misle da bi takva „harmonizacija gospodarskih, poreznih i socijalnih politika zahtijevala odricanje od suverenitetskih prava nacionalnih država, a to bi značilo da bi Europljani morali odlučiti kakvu EU zapravo žele“. Riječju, radilo bi se o temeljnoj preinaci EU u pravcu centralizacije supranacionalnih institucija i dodatnog slabljenja suvereniteta članica. Na tom valu londonski *The Times* piše da će prijedlozi Sarkozyja i Merkel u pravcu jačanja kolektivne gospodarske vlade eurozone naići na „opoziciju mnogih birača koji smatraju da je ionako prevelik dio nacionalnog suvereniteta već ustupljen Europskoj uniji“.

Doista, pod pretpostavkom da sve te ideje zažive u krajnjem obliku, da dobiju svoju institucionalnu formu, postavlja se pitanje što

bi to značilo za socijalnu državu pojedinih zemalja članica. Bez puno fantazije može se slobodno reći: značilo bi ono isto što nameće i MMF: rezanje plaća i mirovina, otpuštanja u državnim službama, smanjenje raznih oblika subvencija... dakle, sve ono što bi moglo ozdraviti gospodarstvo, a osiromašiti stanovništvo. Povrh toga, postavlja se i pitanje suvereniteta članica. Donošenje proračuna svakako je najviši izraz suverenosti jedne zemlje. Ako ingerencije za njegov finalni oblik padnu u ruke Komisije, što će raditi vlade i parlamenti? Kakav to učinak može imati na stanovništvo i na njihovo prihvaćanje EU? Ne podsjeća li to na onu banalnu pripovijest u kojoj je operacija uspjela, ali je pacijent umro?

Moderna predstavnička demokracija ionako danas ima velikih problema sa svojim legitimiranjem. Odluke sve više donose eksperti i političari u kabinetima, a birači imaju osjećaj da praktički ni u čemu ne sudjeluju. *e-demokracija* (ili digitalna demokracija), koja se posljednjih godina javlja i kao prosvjed protiv takvog stanja, o tome svjedoči jednako u Njemačkoj kao i u Velikoj Britaniji, Grčkoj ili Španjolskoj. Otudjenje između reprezentiranih građana i njihovih reprezentanata tako je uočljivo da neki teoretičari smatraju kako taj proces nepovratno napreduje s globalizacijom. Globalno povezane ekonomije otvaraju transnacionalni prostor u kojem je politika upućena na kooperaciju među vladama. Te forme upravljaju s onu stranu demokratske nacionalne države i zbog toga su bez izravne demokratske legitimacije. Time na supstanci gubi prvobitno teritorijalno povezana i utemeljena parlamentarno-representativna demokracija, dok raste moć transnacionalne politike bez direktne demokratske legitimacije. Je li Europa na putu u tu vrstu demokratskog postmodernizma? U kojem će građani još jedino moći doći do riječi na socijalnim mrežama i na bijesnim uličnim prosvjedima?

Bogati postaju sve bogatiji iako je kriza ugrozila životni standard mnogih ljudi. Prema analizi Merrill Lynch Wealth Management i Capgemini danas u svijetu ima 11 milijuna milijunaša. U Njemačkoj ih ima gotovo milijun, s time da se pod milijunašem podrazumijeva onaj čija je imovina veća od jedan milijun dolara, ne računajući u tu svotu stan ili kuću u kojoj milijunaš stanuje. Jedino u SAD-u i Japanu ima više milijunaša nego u Njemačkoj, a njihov broj rapidno raste i u Aziji, prije svega u Kini, Indiji i Rusiji.

Imovina milijunaša u 2010. porasla je 9,7 posto i iznosi 42,7 bilijuna dolara.

Ultramilijunaša je 103.000, a to su oni čija je imovina veća od 30 milijuna dolara. Iako čine svega 0,9 posto svih milijunaša, raspolazu sa 36,1 posto imovine bogatih.

Sve veći gospodarski jaz

Dužnička kriza u eurozoni proizvela je i stanovite psihološke učinke. Jedan od njih svakako je strah eurobirokrata da će njihovo značenje u procesu integracije opasti, budući da se sve bitne odluke, vezane za euro i kreditne pakete potonulim državama, donose na sastancima šefova država i vlada članica. Ti sastanci, i odluke koje se na njima donose, oduvijek su bili važni, ali sada su postali neka vrst *paralelne Komisije*, budući da eurobirokrati praktički ne sudjeluju u pripremi i kreaciji zaključaka.

Drugi učinak je revitalizacija nacionalnog. Doduše, tu je stvar ponešto kompleksnija. Ako bi se htio dati sukus rasprava na tu temu, on bi otprilike glasio: eurofili jednostavno ne mogu razumjeti da, nakon 60 godina od utemeljenja Europske zajednice za ugljen i čelik, građani i dalje razmišljaju u nacionalnom (državnom) kontekstu, a ne u europskom. Zbog toga je posve pogrešan dojam da je *nacionalna država ponovo otkrivena*. Ne, ona nikada nije ni bila pokopana. Naravno, pod nacionalnom državom ovdje se ne misli na nekakva etnički homogena društva, ili na bilo kakve revindikacije. Riječ je jednostavno o kontekstu u kojemu se živi i doživljava život, u kojemu ljudi traže i nalaze svoj identitet. Biti građanin svijeta svakako lijepo zvuči, ali to je suviše daleko i apstraktno da bi taj osjećaj u ljudima svakog dana bio konkretiziran. Jednako je i s Europom. Neki bi rado *nacionalno* supstituirali nekim drugim pojmom, pa govore o *demokratskoj* državi, ali to spada u sferu ideološkog nadmudrivanja. Ljudi žive u nacionalnoj i demokratskoj državi u kojoj se društvo većinski prepoz-

naje kao zajednica koja ima specifičan kulturološki i jezični identitet. Iz njega izvire lojalnost i sva ona *prirodna stanja* što karakteriziraju svako *normalno* društvo. *Nacionalno* u tom kontekstu nema samo etničke, nego i političke konotacije. Zbog toga se danas u Europi ne govori o *demokratskoj* državi kao o nekom nadrastajućem političkom entitetu u odnosu na nacionalnu državu, nego o *nacionalnoj* državi, koja je, što se samo po sebi razumije, demokratska i otvorena prema manjinama i drugim kulturama.

Karl Popper (filozofski promotor otvorenog društva i zagovornik liberalizma) smatra da čak ni ljubav prema čovječanstvu ne može biti osnova na kojoj bi se izgradio svjetski mir, jer (da to tako kažem) ima prekratak domet. Dopire istinski jedino do bližnjih i eventualno sredine u kojoj čovjek živi. Sve ostalo je odveć apstraktno i zato ne može biti ni polazište, a ni temelj.

Većina suvremenih pisaca smatra kako je to – da je nacionalna država izgubila svoje značenje – privid koji je nastao u vrijeme Hladnog rata i posve drukčije geopolitičke situacije. Dakle, u okolnostima u kojima je kolektivna ugroženost proizvela specifične političke prioritete. U takvim se vremenima *činilo* da je „sve tješnja i tješnja Europa“ stupila na mjesto nacionalne države, ili da će u nekoj skoroj budućnosti stupiti. To je, međutim, bila zabluda. Lojalnost ljudi primarno je usmjerena prema institucijama i simbolima njihova (nacionalnog) zajedničkog života. To pokazuju svjetska nogometna prvenstva, nacionalni ponos, odnos prema državnim i nacionalnim simbolima, osjećaj pripadnosti, ukorijenjenost, jezik, kultura... Većina ljudi (kao i mnoge druge vrste) *teritorijalno* je usmjerena i – vice versa – teritorijem *određena*. To nipošto ne umanjuje kozmopolitsku komponentu ljudskih bića, njihovu sposobnost da prihvaćaju druge i da budu otvoreni. To je evolucijsko-društvena činjenica koja je vidljiva u svakom selu, pa i u većini gradova.

Kriza u eurozoni razotkrila je i treću stvar i ona bi mogla izazvati teže posljedice od spomenutih. Taština i strah eurobirokrata spada u fluidnu psihološku sferu i ne mora se odveć ticati drugih. Nacionalna država je i dosad živjela u koegzistenciji s europskim procesima inte-

gracije i to ni ubuduće ne mora biti problem, osim možda u glavama političkih fantasta i zagovornika supranacionalne države u kojoj bi se postojeće nacionalne države pretvorile u neki oblik europskih federalnih jedinica.

Pravi problem je u činjenici da se gospodarske strukture članica eurozone (a to vrijedi i za cijelu EU) nisu pomakle jedna prema drugoj u smislu izjednačavanja standarda i razine (konvergencije), nego su se razlike u sposobnostima gospodarskih postignuća i konkurencije povećale. Posljedica nije samo divergiranje gospodarstava (što je poznato kao globalni problem Sjevera i Juga, razvijenih i nerazvijenih, bogatih i siromašnih, tehnološki naprednih i zaostalih...) nego i sve učestalije političke napetosti i međusobni resentimenti.

Profesor ekonomije na Magdeburškom sveučilištu, Karl-Heinz Paque, koji je stekao i političko iskustvo kao FDP-ov ministar financija u vladi Saskoj-Anhalt, u jednom je članku ukazao baš na tu činjenicu. Njegov je zaključak da će Europa još dugo biti gospodarski podijeljena. Jugu i istoku EU nedostaje industrijska inovativna snaga. Zbog toga EU treba novu strategiju rasta na periferiji. Ona će stajati vremena i novca.

O čemu je riječ?

Grčka, Irska, Portugal i Španjolska od kasnih 90-ih godina žive iznad svojih mogućnosti. To je vrijeme „great modernationa“ s niskom kamatom i obilnom likvidnošću. Matrica je svugdje bila ista: došlo je do booma na domaćem tržištu, lokalne usluge i nekretnine su poskupjele, a plaće rasle brže od produktivnosti. To pokazuje i statistika: u odnosu na Njemačku, troškovi plaća u razdoblju od 1999. do 2008. porasli su 37,7 posto u Irskoj, 33,5 posto u Španjolskoj, 32,7 posto u Grčkoj te u Portugalu 25,7 posto. Takav neprirodni rast za posljedicu je imao drastično pogoršanje konkurentnosti u odnosu na centar Europe.

Svjetska financijska kriza dovela je do pucanja napuhanih nacionalnih balona i tada su se pokazali visok proračunski deficit središnje države i deficit robne razmjene s inozemstvom, a na površinu su ispli-

vali i ugroženost bankarskog sektora, gubitak povjerenja na tržištu kapitala, jednostavo – dužnička kriza.

Kratkoročne posljedice su drastične mjere štednje, viši porezi, smanjenje privatne potrošnje i pad investicija. I to u okolnostima kada nije moguće devalvacijom kompenzirati udar na standard i socijalna prava te na taj način vratiti konkurentnost i postići prilagodbu uz pomoć povećanja proizvodnje, a ne rezovima i odricanjem. Medij kroz koji se to inače postiže nacionalna je valuta, a nje u ovom slučaju nema.

Prof. Paque ocjenjuje da su rezovi u prezaduženim državama toliko drastični da se ne pamte i da pri svemu tome nitko ne zna hoće li te mjere polučiti uspjeh. Alternativa bi bila razbijanje eurozone ili dopuštenje najugroženijim državama da bankrotiraju (čime bi se teret duga prebacio na vjerovnike), ali to, barem zasad, ne prolazi. Osobito je Francuska protiv toga, pri čemu, vjerojatno, motiv nisu samo predsjednički izbori sljedeće godine, nego i strah da francuske banke, koje su u znatnoj mjeri sudjelovale u financiranju posrnutih država, ne izgube novac.

Druga strana ove priče *svodi se* na povijest: pedesetih godina prošlog stoljeća EU (EZ) je rasla takvom gospodarskom dinamikom kakve nikada prije nije bilo. Danas je Europa prostor slobodne trgovine, slobodnog kretanja ljudi i kapitala (nota bene: tako je bilo i na vrhuncu liberalne ere u 19. st!). Pritom je važno reći da je EU rasla po principu konvergencije: siromašni (na periferiji) rasli su brže nego bogati (u centru). Zbog niskih plaća i kvalificirane radne snage, periferija je privlačila investitore i tako je došlo do ubrzanog rasta i približavanja europskih gospodarstava. Bijeg investicija iz centra prema periferiji bio je u nekim razdobljima toliko snažan da je prije deset godina izašla knjiga jednog zabrinutog autora pod znakovitim naslovom „Može li se Njemačka još spasiti“.

Statistika bilježi da je u odnosu na Njemačku, produktivnost u Španjolskoj niža 20 posto, u Grčkoj 30 posto, a u Portugalu 40 posto. Zato je ključno pitanje hoće li se sustizanje (konvergencija) nastaviti. Prof. Paque smatra da neće, jer u perifernim zemljama nedostaje industrijske inovacije. Drugim riječima, nema visokotehničkih obrazov-

nih institucija koje bi bile sposobne za znanstveno-tehnološke iskorake nužne gospodarstvu. Ta ocijena vrijedi i za Irsku. Znanost, znanstveni kapaciteti, tehnologija, sve je to na obrazovnoj i rezultatskoj razini ispod zahtjeva vremena i ambicije da se unutar EU postigne kakva-takva ravnoteža gospodarstava, konkurentnosti i izvoza. Pogotovo danas, kad EU ne broji šest ili dvanaest članica, nego dvadeset sedam. A to upućuje na dugotrajni gospodarski i politički problem. Na problem rascjepa između sjevera i juga, ali i zapada i istoka (primjerice: produktivnost u bivšoj Istočnoj Njemačkoj još je 20 posto niža nego u zapadnom dijelu zemlje).

Neka mi bude dopušteno na ovom mjestu podsjetiti na gospodarsko čudo koje je u pedesetim i šezdesetim godinama stvorilo osnovu za današnje njemačko gospodarstvo i socijalnu državu. Iako je Njemačka nakon poraza u Drugom svjetskom ratu, okupacije i podjele zemlje, bila u ruševinama, osiromašena i s (dobrim dijelom) razmontiranim postrojenjima i uništenim tvornicama, ipak se relativno brzo digla na noge. Naravno, ne samo odricanjem i marljivim radom velikog broja ljudi, i ne samo zbog Marshallova plana i pomoći sa Zapada, nego u prvom redu zbog visokokvalificiranih inženjera i tehničara, armije znanstvenika, visokoškolske tradicije i golemog industrijskog iskustva. To je kapital koji se nije mogao uvesti, steći novcem ili nadomjestiti odricanjem. On je, na sreću, ostao u Njemačkoj.

Iz te perspektive shvatljiviji je i doseg ocjene prof. Paquea – da istraživanje i razvoj u industriji u postsocijalističkim zemljama (kao i na periferiji) igra drugorazrednu ulogu. S druge strane, vrijeme *prirodne konvergentnosti* je prošlo. EU je prevelika, s premalo novca, a globalizacija čini svoje. Kontinent ostaje gospodarski podijeljen! I ta podjela ide kroz sve četiri strane svijeta. I sve će biti teže živjeti s tim rascjepom.

Ono što se često puta spominje kao prednost europskih integracija, u ovom bi slučaju mogao postati problem. Riječ je o slobodnom kretanju ljudi. Građani Unije mogu tražiti posao gdje god žele i mogu dobiti boravak (uključujući i komunalno pravo glasa) gdje god žele. U fazi proširenja EU na Istok i Srednju Europu, u starim je članicama

prevladavao strah da će ih preplaviti jeftina i slabo kvalificirana radna snaga i da bi to moglo izazvati socijalne pa i sigurnosne probleme. To se pokazalo neosnovanim. Visoko razvijene zemlje zbog demografske regresije traže kvalificiranu i sposobnu radnu snagu! Poslodavci u tim zemljama, ako žele održati korak na globalnom tržištu, pratiti gospodarski uspon Azije i biti tamo nazočni sa svojim proizvodima, morat će posegnuti za radnom snagom u perifernim i istočnim državama. U mjeri u kojoj će se pojačavati divergencija između gospodarstava središta i periferije, povećavat će se i potreba za kvalificiranom radnom snagom. To je već danas vidljivo u razvijenim gospodarstvima i – načelno govoreći – nije ništa neprirodno i samo po sebi negativno. Ali u okolnostima kakve danas vladaju u perifernim državama – visoka nezaposlenost, pad standarda i slaba radna i životna perspektiva mladih – to bi moglo dovesti do njihova „iskrvarenja“. To posebno vrijedi za države s negativnom stopom prirasta stanovništva, zaključuje prof. Paque.

Pojavit će se situacija kakva je bila nakon njemačkog ujedinjenja. Bonn je na to reagirao financijskim injekcijama u Istočnu Njemačku kakve su u današnjoj EU nezamislive. Oko dva bilijuna ondašnjih DM investirano je u obnovu tog dijela Njemačke, u povećanje standarda, poboljšanje obrazovanja i dr. I opet njemački istok, dvadeset godina nakon ujedinjenja, zaostaje za zapadnim dijelom zemlje. A mnogi istočni Nijemci i danas rade na zapadu i ne kane se vratiti *doma*.

Krucijalni problem, međutim, nije u novcu. Pitanje je kako zadržati kvalificiranu radnu snagu u matičnim državama, i to u vrijeme kad te države grcaju u dubokoj financijsko-gospodarskoj i socijalnoj krizi. Ako politika ne nađe odgovor na ta i slična pitanja, odljev mozgova mogao bi u slabije razvijenim zemljama dovesti „do kraja sna o zajedničkom putu europskih nacija u prosperitetetnu budućnost“. Periferija će još više tehnološki i znanstveno zaostati, past će produktivnost u odnosu na središte, a Europa će se pretvoriti u dvoklasnu zajednicu. S više problema nego rješenja.

U Europskoj uniji ima 29 agencija za najrazličitije stvari. Unatoč tomu, u planu je otvaranje novih. To je izazvalo neke zastupnike u Europskom parlamentu da o toj stvari otvore temeljitu raspravu.

Prije 10 godina u agencijama je radilo 1290 ljudi, a ove godine (2011.) ima ih četiri puta više (4800)! Njihov rad porezne obveznike stoji 670 milijuna eura godišnje.

Zanimljivo je da su sedamdesetih godina prošlog stoljeća postojale samo dvije agencije. Inače, agencije su samostalne u svom radu i bave se specijalnim pitanjima kao što su prevencija zaraza, jednakost spolova, konzumiranje droga, sredstva za život. Postoji i agencija za kemikalije koja izdaje dozvole za opasne tvari.

Bujanje birokracije pokazuje i ovaj primjer: Agencija za sigurnost i zaštitu zdravlja 2008. je zapošljavala 64 suradnika, dok su u njezinom upravnom vijeću istodobno sjedila 84 člana.

Požudni Bruxelles

„Sir, prezervativ, raspela – nema ničega što Bruxelles u svojoj požudi za kompetencijama neće regulirati. Ono po čemu su države nezamjenljive gubi se, a time i vjera u smisao Europe.“

To je u govoru zahvale, prilikom dodjele najvažnije danske nagrade za postignuća u kulturi, rekao Hans Magnus Enzensberger, poznati njemački autor, pjesnik, prevoditelj i izdavač, čija su djela prevedena na više od 40 jezika.

Taj zanimljiv govor počinje pohvalom Europskoj uniji:

Na našem komadu zemlje bilo je malo desetljeća u kojima je vladao mir. Od 1945. među državama koje pripadaju Europskoj uniji nije bilo nijednog oružanog konflikta. To je anomalija na koju Europa može biti ponosna.

Dakako, ima i drugih postignuća: slobodno kretanje ljudi, što je nekoć bio veliki problem. Bilo je teško kupiti knjigu u inozemstvu zbog carinskih komplikacija. Jednako tako i platiti račun u inozemstvu. Ukratko, proces europskog ujedinjenja naš je svakodnevni život promijenio nabolje. Bruxellesu treba zahvaliti za obuzdavanje kartela, monopola, nedopuštenih subvencija.

EU ima 495 milijuna stanovnika. Predstavnici EU – od Komisije do Europskog suda i zadnjeg referenta platnog razreda AST1 – nisu baš obljubljeni.

Zašto?

U strukturama EU zaposleno je 40.000 ljudi koji imaju dvostruko veću plaću od one u Njemačkoj ili Danskoj. Uz to imaju i velike porezne olakšice i druge povlastice, uključujući i mogućnost odlaska u mirovinu sa samo navršenih 55 godina života. Jedan insajder kaže: »Ide im tako dobro da bi ih se jedino oružjem moglo natjerati da napuste Bruxelles«.

Osim toga, EU pati od kroničnog demokratskog deficita. Već od samog utemeljenja Europske zajednice, Ministarsko vijeće i Europska komisija su se pobrinuli da građani Zajednice nemaju nikakav utjecaj na njihove odluke. Kao da nikada nije bilo oštrih borbi devetnaestog i dvadesetog stoljeća, oni su se od samog početka sporazumjeli o kabinetskoj politici, koja se svodi na to da se sve bitno ispregovara u četiri zida. Nitko više ne vjeruje da bi se taj pad u pretkonstitucionalno stanje mogao popraviti kozmetičkim korekturama, pa ti demokratski deficiti nisu ništa drugo nego jasan izraz političkog razvlašćenja građana.

Time se glavni sudionici nalaze u izrazito povoljnoj situaciji. Za razliku od klasične pravne države, režim Europske unije ne poznaje podjelu vlasti. U njihovoj organiziranoj džungli u najboljem slučaju nailazimo na mnoštvo eksperata. Nitko ne poznaje brojne predsjednike, potpredsjednike, komesare, predsjednike odbora. Prosječan građanin ne zna što se skriva iza Cedelop i Frontex, što je GSA, EUO-SHA, odnosno EMCDD. Lako se mogu pobrkati EASA s EFSA ili s ENISA...“

Europska komisija praktički ima monopol na zakonske inicijative i daje osnovni okvir iza zatvorenih vrata. Kontrola u Europskom parlamentu je slaba. On može odlučivati o samo 40 posto proračuna. Tu ne vrijedi klasično pravilo „no taxation without representation“ (nema oporezivanja bez predstavničkog tijela).

Više od 15.000 lobista, koliko ih ima u Bruxellesu, imaju veći utjecaj na odluke Komisije nego svi zastupnici u Europskom parlamentu. To je za jednu snažnu izvršnu vlast upravo rajsko stanje.

Pritom tu (briselsku) vlast nacionalne vlade koriste kao Crnog Petra, govoreći domaćim biračima kako ništa nisu mogle protiv briselskih odluka, dok se, s druge strane, Komisija pretvara da samo slijedi namjere država članica. Na taj način, na kraju, nitko nije odgovoran za rješenja iz te kuhinje.

Rezultat se može vidjeti u takozvanom *Acquis communautaire*. Nijedan čovjek tu zbirku zaključaka, direktiva i odredbi nije do kraja pročitao. 2004. godine ta je zbirka imala 85.000 stranica, a danas obuhvaća više od 150.000 stranica. 2005. godine, zbirka (zapravo službeni list Unije) težila je jednu tonu, jednako kao i mladi nosorog. Francusko izdanje sadrži 62 milijuna riječi. *Acquis* je, međutim, za sve zemlje članice pravno obvezujući! Procjenjuje se da više od 80 posto svih zakona nije donio Parlament, nego briselske službe. Točan postotak nitko ne zna.

To vrijedi i za Lisabonski ugovor, neku vrstu nadomjestka za ustav, koji služi kao pravna podloga Uniji. Osim eksperata koji su ga izradili, nitko ga drugi nije proučavao. A kamoli građani. Razlog za to vrlo je jednostavan. Nalikuje bodljikavoj žici. Sumnjam da je to i bila namjera njegovih autora. O tome svjedoče mnogi pasusi, a među njima i ovaj: „U cijelom ugovoru, riječi kao *Zajednica* ili *Europska Zajednica*, zamjenjuju se riječju *Unija*, riječi *Europske zajednice* ili *EZ*, ili u danom slučaju *Europska gospodarska zajednica s Europska unija*, dio složenice *-zajednice* zamjenjuje se s *unije*, a pridjev *zajednički s unija*, osim u članku 299, stavak 6. točka c, gdje postaje članak 311a, stavak 5 točka c. U članku 136, stavak 1. rečene se promjene ne odnose na riječ *Karta zajednice*.“

I obujam dokumenta govori o sebi. Ima više od 180 stranica i samo je opširniji od njega bio propali ustav iz 2004., koji je imao 419 stranica.

Ali ono što najviše živcira građane našeg komada zemlje svakako je pomama za regulacijom briselskih vlasti. Njihovu požudu za kompetencijom nije teško objasniti. Kao što je jednom zapisao Robert Conquest, svaka se velika organizacija ponaša tako kao da njome upravljaju tajni agenti protivnika. Taj oblik samosabotaže nije nikakva

slučajnost; jer svako proširenje ovlasti obećava organizaciji više moći, više novca i nova radna mjesta. Hannah Arendt je prije 45 godina o tome rekla potrebno. Tada je govorila u Kopenhagenu o „pritisku zamijećenih promjena svih državnih oblika, koji se razvijaju u pravcu birokracije, a to znači prema vladanju koje nije ni po zakonima ni po ljudima, nego po anonimnim uredima ili kompjutorima, a čija je posve depersonalizirana prevlast za slobodu i za onaj minimum civilnosti, a bez čega nije moguće zamisliti društveni život, opasnija od najgore samovlasti tiranina u povijesti.“

Ta vladavina bez tajne policije i terora može funkcionirati. Ona se nečujno kreće i pokazuje se druželjubivom. Želi samo najbolje za nas. Kao dobrodušni tutor zabrinuta je za naše zdravlje, za naš način općenja i za naš moral. Ni na koji način ne računa s tim da mi sami znamo što je za nas dobro; u njezinim očima za to smo isuviše bespomoćni i nedorasli. Zato se mora temeljito brinuti za nas i preodgojiti nas.

Mi pušimo, mi jedemo previše masti i šećera, vješamo raspela u školskim učionicama, koristimo ilegalne žarulje, sušimo rublje na prozoru gdje ono ne spada. Umišljamo si da bismo sami mogli odlučiti o tome kome možemo iznajmiti naš stan. Protestiramo ako nam zabrane vino od od jabuke zvati vinom od jabuke. Koristimo kondome koji više od dva milimetra odudaraju od propisanog promjera i jedemo opasne sireve od sirova mlijeka. Kamo bismo došli ako se u cijeloj Europi ne bi koristili isti građevinski materijali i ako naše banane ne bi bile kraće od 14 cm? Naši narodni komesari (povjerenici) vruće su zainteresirani za to kako ide na našim sveučilištima i u našim školama, voze li autobusi i podzemne željeznice točno po voznome redu, ima li onih koji odstupaju od propisa i po svojoj volji isplaćuju mirovine uštedene u poduzećima. I želi li netko u Madridu ili Helsinkiju uvesti ograničenje maksimalne brzine na autocestama, a koje proturječi europskim normama. Takve se stvari ni na koji način ne smiju trpjeti.

Nema mnogo toga u Europi za što Bruxelles nije mjerodavan. Jedino je preodgoj 500 milijuna ljudi divovska zadaća. Pitanje je stoga jesu li naši tutori tome dorasli.

U njihovu svakodnevnom miješanju u naš svakodnevni život, samo je jedno pitanje ostalo neobrađeno. To je kultura. Jedan pogled na proračun koji je Unija za nju spremna izdvojiti dovoljan je da znamo o čemu se radi. Iznosi 57 milijuna eura i, gledajući u promilima, to je 13 centi po glavi stanovnika. Daleko najniži iznos. Za usporedbu: samo grad München daje tri puta više za kulturu od EU. Ima ljudi koji osuđuju takvo filistarsko ponašanje. Ja ne pripadam takvima. Nasuprot tome, ja sam veoma sretan zbog toga; jer što se manje europski birokrati zanimaju za kulturu, to bolje za nas. Oni koji na tom području rade, pošteđeni su neprimjerenih zahvata s kojima se drugi bore. Direktive o tome kako će se u Europi smjeti slikati, plesati ili pisati još nema.

Otpor Europljana u Bruxellesu si mogu objasniti jedino tako što smatraju da imaju posla s buntovnim stanovništvom koje ne zna što je za njega najbolje. Zato je dobro da ga se ništa ne pita. Sama pomisao na referendum kod eurobirokrata smjesta izaziva paniku. Tragovi ukupno devet propalih referenduma plaše odgovorne. Uvijek su iznova Norvežani, Danci, Šveđani, Nizozemci i Francuzi rekli *ne*. Ako bi bilo kako to žele menadžeri EU, takvo se što više nikada ne bi smjelo dogoditi.

Zato su se domislili strategiji koja ih treba imunizirati protiv svake kritike. Tko opstruira njihove planove, odmah ga okarakteriziraju kao antieuropejca. Iz daljine to podsjeća na retoriku senatora Josepha McCarthija i na Komunističku partiju SSSR-a. Što im nije odgovaralo nastojali su oklevetati. Prvi kao „protuameričke aktiviste“, a drugi kao „antisovjetski ološ“. To da 40.000 činovnika sa svojim propagandistima odlučuje o tome tko je dobar Europljanin, a tko nije, prilično je apsurdna predodžba.

Ima jedna lijepa rečenica njemačkog filozofa Oda Marquarda koju bi eurokratima valjalo napisati na čelo: » Ne radi se o tome da se svijet promijeni, nego da se poštedi« .

Na žalost, u Bruxellesu radije slijede jednu drugu maksimu. Ona glasi: *Zatvori oči i idi dalje*. Jasno je da pripadnicima takve poli-

tičke klase nije lako uvidjeti da ona nije naš gospodar, nego naš sluga. Ali u tom se miljeu ne drže zatvorene samo oči, nego i uši.

Zbog toga je vjerojatno krajnje vrijeme da se organizira jedna paneuropska humanitarna akcija. 40.000 slušnih aparata bila bi sasvim dobra investicija kako bismo našim nagluhim tutorima u Bruxellesu, Strausbourgu i Luxembourgu pomogli, i da bismo ih oslobodili iz njihove izolacije u koju su se sami doveli.

Kriza i recesija u svijetu najviše su pogodili mlade. Prema podacima Međunarodne organizacije rada (za 2010.) nezaposlenost mladih između 15 i 24 godine osobito raste u Europi. Iznimke su Njemačka i Nizozemska.

Francuska: *u toj zemlji 25 posto mladih ne može naći posao.*

Irska: *36 posto Iraca između 15 i 19 godina koji više ne idu u školu nemaju posla. A bez posla je i 25 posto Iraca u dobi između 20 i 24 godine. U Dublinu mladi kažu: „Našu se generaciju može imati vrlo jeftino“.*

Velika

Britanija: *20 posto mladih ne može naći posao što je 50 posto više negoli prije krize. Statističari pretpostavljaju da su stvarne brojke veće jer se mnogi nisu prijavili. Inače, opća stopa nezaposlenih u Ujedinjenom Kraljevstvu je 14 posto.*

Španjolska: *Više od 40 posto mladih ne može naći posao, a opća stopa nezaposlenosti iznosi 20 posto. To je najteži problem te iberske zemlje.*

Portugal: *20 posto mladih je bez posla.*

Grčka: *35 posto mladih u dobi između 15 i 24 godine ne mogu naći posao. Mnogi odlaze u Sjevernu Ameriku, Australiju, u arapske države u Zaljevu, pa čak i u Tursku.*

Švedska: *Iako gospodarstvo te skandinavske zemlje ruši rekorde (u drugom kvartalu ove godine raslo je po stopi od fantastičnih sedam posto) 20 posto mladih ne nalazi zaposlenje.*

Italija: *28 posto mladih je bez posla, regionalno se ta brojka penje i na više od 44 posto (na Sardiniji). Na Siciliji je viša od 38 posto. Mladi stanje opisuju riječima „nema nade“.*

Nizozemska: *Bilježi najnižu stopu nezaposlenosti mladih – svega 8,4 posto (u prosincu 2010.)*

Njemačka: *Također niska stopa nezaposlenih – 8,6 posto*

A građani?

Postoje događaji koji utječu na svijest budućih generacija i to u tolikoj mjeri da formiraju njihovu političku psihologiju. Jedan od takvih događaja bila je nuklearna katastrofa u Černobilu, drugi tragedija u Fukushimi. Je li dužnička kriza u eurozoni također događaj te kategorije? Mnogi misle da jest. Grčka i druge financijski i gospodarski posrnule zemlje spašavaju se više od godinu i pol dana. Rezultati su mršavi, a građani bijesni. Jedni zbog dramatičnih socijalnih i financijskih rezova, drugi zbog toga što plaćaju tuđe račune. Ulicama se valja nasilje i caruje nezadovoljstvo. Pomaci nabolje jedva se primjećuju, ili ih uopće nema. Sociolozi upozoravaju na plimu skepticizma i rastuće nepovjerenje u političku klasu diljem Europe. Otvara li se time put populizmu i antieuropejstvu?

U svakom slučaju, posljednjih se godina mnogo govori o novcu, ali malo o političkim posljedicama krize što je potresla same temelje Europske unije. Hoće li proces europske integracije izgubiti supstanciju ako mu građani okrenu leđa? Nema nikakve dvojbe da je EU projekt političke klase, a u mnogo manjoj mjeri izraz volje njezinih građana. Građani su prihvaćali integraciju u mjeri u kojoj su osjećali da od nje imaju koristi, da su druge alternative manje produktivne ili da *trenutačno* drukčije ne može biti.

Poslijeratne generacije u europskim su integracijama vidjele ostvarenje ideje mira, razumijevanja među ljudima i šansu za zajednički materijalni uspon. Ti su ciljevi uglavnom postignuti. Europa je kontinent mira, uzajamnosti i solidarnosti. Ali je u sve manjoj mjeri mjesto

zajedničkog materijalnog uspona. Građani svakodnevno u medijima čitaju i slušaju o europskom ujedinjenju i kao opasnosti za njihov standard. Države koje daju jamstva za kredite dužnicima ulaze u velike rizike, a oni koje primaju novac stežu remen. U gotovo svim članicama EU državne su financije u veoma lošem stanju. Gubi se povjerenje investitora. Svaki novi kredit i svako novo jamstvo za insolventne države utječe na bonitet onih koji su (još uvijek) dobri dužnici... Bude li se morala spašavati Španjolska (a čini se da hoće), slijedit će Italija (koju već *nadziru* MMF i EU) i tada će na loš glas, kako piše jedan komentator, doći Francuska, Njemačka i Nizozemska. Od tog katastrofičnog scenarija strahuju i Britanci, i Amerikanci, jer su i oni veliki dužnici. Kamo to vodi psihološki i politički?

U današnjem Europskom parlamentu 80 posto svih mandata otpada na eurofilske stranke. To su odreda vladajuće stranke u zemljama EU, stranke koje u svojim programima europsko ujedinjenje vide kao neupitnu vrijednost i put bez alternative. Za mnoge političare starije generacije alternativa bi bila jedino pad u stanje *status quo ante*, a to znači u Europu antagonističkih i rivalizirajućih država s uzajamnim resentimentima i povijesno kompromitiranim revindikacijama. Koliko god su takvi agrumentu bili uvjerljivi u doba Hladnoga rata, danas oni nemaju negdašnju snagu, a pogotovo ne za generacije koje Drugi svjetski rat poznaju jedino iz knjiga.

Ostali su mandati u Europskom parlamentu ovako raspoređeni: na dvije euroskeptične stranke (na britanske Konzervativce i britansku radikalnu Neovisnu stranku) otpada 7,3, odnosno, 4,3 posto mandata. Tu su još i komunisti i drugi, sve u svemu 15 posto zastupničkih mjesta.

Prema podacima Europske komisije, na politički artikulirani euroskepticizam u Uniji otpada između 15 i 18 posto glasova. Ali to su podaci koji su zastarjeli. Pod utjecajem krize i rastuće europske kakofonije, stanje se značajno mijenja. Njemačka to jasno pokazuje. Euroskeptici su sa 4,1 posto narasli na 19 posto!

Tu je i dobar rezultat Istinskih Finaca, koji su na zadnjim parlamentarnim izborima (na valu odbijanja financijske pomoći Grčkoj) katapultirani u treću finsku stranku po snazi.

U Danskoj djeluje radikalno euroskeptična Narodna stranka koja sjedi i u Europskom parlamentu. Zadnjih se mjeseci pročula po zahtjevu da se zbog kriminala iz Istočne Europe ponovo uvede granična kontrola.

U Nizozemskoj je Geert Wilders sa svojom Slobodarskom strankom napravio boom. Od njegove dobre volje zavisi manjinska vlada premijera Ruttea. Nedavno mu se (neuspješno) sudilo zbog antiislamskih istupa, vrijeđanja muslimana i usporedbe Kurana s „Mein Kampfom“.

Austrijski FPÖ također je euroskeptičan. Analitičari prognoziraju da bi ta stranka mogla dati i budućeg austrijskog kancelara.

Građanska koalicija u Slovačkoj, koja je nedavno osvojila vlast, svoj uspjeh duguje i obećanju da neće sudjelovati u prvom kreditnom paketu Grčkoj.

U Njemačkoj nema organiziranog euroskeptičkog pokreta (što je i razumljivo iz povijesno-političke pozicije zemlje), ali se danas među etabliranim strankama nalaze kandidati koji bi ubuduće mogli ispuniti tu prazninu. Bavarska CSU već vodi žestoke rasprave o odnosu prema EU, dok liberali (FDP), koji su u koaliciji s vladajućom CDU/CSU, dulje vrijeme upućuju oštre strelice prema Bruxellesu.

S obzirom na to da u tom euroskeptičnom društvu ima i zastupnika radikalnijih opcija (Wilders), neki analitičari predlažu da se problem gubitka povjerenja u smisao Europe riješi tako da „etablirane stranke preuzmu euroskeptična strujanja i same se okrenu protiv europskih projekata ili nekih njihovih dijelova“. U svakom slučaju, za „EU dolaze teška vremena ako euroskeptici ojačaju svoje pozicije“ Do sada su – ne samo u Europskom parlamentu, nego i u ostalim tijelima i institucijama Unije – dominirale proeuropske stranke. U Europskoj komisiji sjede kršćanski demokrati, socijalisti i liberali. Jednako je tako i u Ministarskom vijeću. Dakle, članovi stranaka koje koje su na vlasti i u matičnim zemljama. Ali ako bi ojačale euroskeptične stranke i neke od njih došle na vlast, EU bi se našla pod pritiskom stalnih smetnji i blokada i zasigurno ne bi mogla normalno funkcionirati. Bio bi to

scenarij koji bi na prag *uništenja* doveo ono što su poslijeratne generacije vidjele kao alternativu ratnom uništenju.

Iako Europa ni danas ne govori jedinstvenim političkim jezikom (a vjerojatno neće ni u budućnosti), iako je i gospodarski i socijalno divergentna, ipak je činjenica da joj zajednička valuta i europske institucije daju stanovitu specifičnu težinu. Gubitak takve, makar i relativne, važnosti u svijetu u kojem dominiraju SAD, Rusija, i sve više Kina, značio bi prije svega udarac ocvalim imperijama, zemljama koje teže političkoj i drugoj dominaciji, dakle velikim europskim državama, ali je pitanje bi li to baš bio i takav udarac za građane. Pogotovo za one iz manjih i slabijih država. Te dvojbe spadaju u sferu političkih uvjerenja, ali se nameću i iz same srži europske ideje. Ako mir više nije ugrožen, što ostaje? Samo koristi i štete, računica i pragmatizam? EU se danas uglavnom predstavlja kao *knjigovodstvo* pa se ne treba čuditi ako se kao takva i doživljava.

Vratimo se Njemačkoj (svojevrsnom *ključu* EU): veliki broj političkih promatrača slaže se da je njemačka politika prvi put u zadnjih 60 godina jasno pokazala da nije primarno za Europu, nego u prvom redu za njemački narod. Kancelarka Merkel to je izrazila presedanom koji je prije ujedinjenja Njemačke bio nezamisliv: zaprijetila je nekim državama izbacivanjem iz eurozone i to javno, u Bundestagu! I time jasno poručila da više nije spremna po svaku cijenu stati iza EU. Iako je ubrzo odustala od takve retorike, politički i simbolički ona je postigla cilj. Pokazala je stanoviti normalitet njemačke politike i, barem verbalno, prešla Rubikon. Kamo će to Njemačku i EU odvesti, i je li takav put uopće pred nama, ostaje, naravno, otvoreno. Ovisit će o razvoju situacije u eurozoni, stanju europskog i svjetskog gospodarstva, eventualno novim krizama i recesijama.

Ipak, nedvojbeno je da to više nije ona stara Njemačka: „To da u Njemačkoj od ljevice do desnice, od bulevarskih novina do kvalitetnog tiska, vlada konsenzus kako Grcima ne treba dati ni centa, ne zrcali samo strah Nijemaca od devalvacije novca. Viđenje sebe (Njemačke) kao glavnog platiše Europe, loša slika briselske birokracije željne regulacije svega i svačega, kao i rastuće nezadovoljstvo zbog

gubljenja suvereniteta, stvorilo je u Njemačkoj euroskeptično temeljno raspoloženje u kojem je grčki debakl eksplodirao kao bomba... Nijedna njemačka vlada više si ne može dopustiti da europske interese stavi iznad njemačkih“, smatra jedan ugledni njemački politički analitičar.

Je li to veći rez od svih dosadašnjih promjena europskih ugovora? Cezura poslije koje bismo mogli postati svjedocima jedne druge Europe?

U jednom intervjuu, potkraj travnja 2010., češki predsjednik Vaclav Klaus izrekao je nekoliko vrlo znakovitih ocjena i gledišta o EU:

Ja sam za integraciju tržišta, a to znači za liberalizaciju, otvaranje, uklanjanje barijera. Ali sam protiv političke integracije (unifikacije). To je nešto čega se bojim. To ugrožava slobodu i prosperitet.

Monetarna unija je dio projekta europeizacije, i to neuspješan.

Uvođenje eura bila je loša odluka koja je izazvala velike troškove.

Da Grčka ima drahmu mogla bi devalvirati 40 posto. Ovako mora sniziti plaće za toliko.

Euro je glavni krivac za grčku tragediju.

Što se tiče rasta i gospodarske stabilnosti, eurozona je odavno propala.

Europski identitet postoji, ali nije prejak. Njega umjetno proizvode briselski eurokrati. Ja sam Pražanin, Čeh, Srednjoeuroljanin, i ti su identiteti jači od europskog. Multikulturalizam držim tragičnom pogreškom koji nas je doveo u velike neprilike. Reakcije na njega nisu moje reakcije, ja se s njima ne slažem. Europska elita nije to htjela, ali je tomu pridonijela. Multikulturalizam je taj koji stvara ljude kao što je Geert Wilders. Bez pogrešne ideologije multikulturalizma takvi ljudi u Europi ne bi imali nikakvu ulogu.

Šef nizozemske slobodarske stranke Geert Wilders u lipnju 2011. oslobođen je svih optužbi iako je islam nazvao „fašističkim“, zatražio zabranu Kurana, jer je „Mein Kampf“ religije koja druge želi eliminirati, te poticao na zabranu useljavanja muslimana u Nizozemsku.

Tako je presudio sud u Amsterdamu, obrazloživši da Wilders nije vrijeđao muslimanske skupine te da nije poticao na mržnju i diskriminaciju. Zanimljivo je da je i samo državno odvjetništvo tražilo oslobađajuću presudu.

Nizozemski premijer Mark Rutte (desni liberal) oduševljeno je izjavio: „To je izvrsna vijest za Geerta Wildersa s kojim mi, na temelju ugovora o manjinskoj vladi, dobro surađujemo“.

Da su se vremena promijenila kazuje i to da je 1997. političar Hans Janmaat uvjetno osuđen na kaznu zatvora jer je rekao: „Čim nam se ukaže prilika ukinut ćemo multikulturalno društvo“.

Usput: 2002. ubijen je kritičar islama, političar Pim Fortuyn (ubio ga je jedan zaštitar životinja), a 2004. neki je islamist ubio kritičara religije, filmskog redatelja Thea van Gogha.

Multi-kulti

Herman Van Rompuy, čelni čovjek Europskog vijeća, nedavno je izjavio: „Sve naše zemlje suočene su s novom mnogostrukošću. Vrijeme homogenih nacionalnih država je prošlo. Sve europske zemlje moraju biti otvorene prema različitim kulturama. Imamo samo jednu civilizaciju koja se sastoji u demokraciji, ljudskim pravima i pravnoj državi.“

Takvo *dekretiranje* stvarnosti ima tu prednost što se ne brine o posljedicama. A posljedice proizvode *društva* i *kulture* kakve u stvarnosti jesu, a ne kakve bi trebale biti. Multikulturalizam je utoliko ideološki obojena iluzija o zajedničkom životu bez zajedničkih vrijednosti i orijentacije. Nijemci bi rekli bez – *Leitkultur*. Ta riječ sažima sve vrijednosti i zasade koje su u nekom društvu općeprihvaćene i dominantne, koje društvu daju strukturalnu čvrstoću i orijentaciju te omogućuju integraciju. Dapače, jedino društva koja nisu utonula u kulturni relativizam, dakle, koja nisu izgubila identitet, imaju šansu stvarnog prihvatanja.

Nema nikakve sumnje da je problem težak. To na neki način pokazuje i *obrat* koji je Levi-Strauss učinio u drugoj etapi svojih antropoloških istraživanja. Kao osvjedočeni multikulturalist na kraju je došao do zaključka da svaka kultura ima izraženu sklonost omalovažavanja druge kulture. Koegzistencija nije moguća bez odricanja od dijelova vlastitog kulturnog identiteta. No budući da su kultura i biološka evolucija nerazdvojne, svjetska kultura se čini antropološkom fikcijom, zaključuje Lévi-Strauss.

Problem je u tome što odricanje od vlastitog identiteta u ime kulturne koegzistencije dovodi ne samo do orijentacijsko-vrijednosnih problema dotične kulturne sredine, nego i do nemogućnosti integracije u tu i takvu sredinu. Upravo se to dogodilo u tradicionalno *multikulturalnim* zemljama kako što su primjerice Nizozemska ili Francuska. Zaprepašujuće je otkriće da se doseljenici iz frankofonskih država (Sjeverna Afrika) ni nakon druge ili treće generacije nisu uspjeli integrirati u francusko društvo. Ulični ratovi, palež i duboka frustracija masa koja je prošlih godina potresla Pariz i neke druge francuske gradove, zorno pokazuje na što se sveo *proklamirani* multikulturalizam. Sociolozi taj društveno-kulturni *ispad* tumače relativno jednostavno. U okolnostima društvene krize, socijalnih i inih previranja, uključujući tu i proces odrastanja mladih u kojem oni traže čvrstu društveno-vrijednosnu točku za koju bi se uhvatili, dakle u takvim kompleksnim okolnostima kroz koje sva društva stalno prolaze, mladi se odjednom vraćaju svojem *ostavljenom* identitetu, dakle, vjeri, kulturi i vrijednostima koje dominiraju u zemlji očeva i djedova, ali u kojoj, paradoksalno, više ne žive. To dovodi do stvaranja socijalno-kulturnog geta što, opet, pojačava kulturne jazove i otežava integraciju.

To se najčešće događa zbog toga što europska društva gube, ili zapostavljaju vlastiti kulturni identitet, a toleranciju i otvorenost shvaćaju kako vlastito poricanje u *dijalogu* s drugim kulturama. Kad se traži oslonac, nalazi se tamo gdje postoji i gdje je istaknut. Islam po sebi nigdje ne bi trebao biti problem, ali ako on postaje *društvenom ideologijom*, nekom vrstom *duhovnog pribježišta* ili *konkurentskim kulturnim i vrijednosnim konceptom*, onda se događa ono što se dogodilo u Nizozemskoj. Zemlja koja je desetljećima bila na glasu kao toleranтна, u kojoj je suživot različitih nacija i kultura bio takoreći ogledni primjer uspjeha, odjednom se sunovratila u u svojevrsni ulični *rat kultura*, s ubojstvima prominentnih osoba i s političkim *zvijezdama* poput Wildersa. Islam je za značajan broj Nizozemaca postao *kulturom zla*, a Kuran njegovim „Mein Kampfom“. Riječju, društvo u kojem birači glasovima nagrađuju politički antiislamizam svakako nije multikulturalno i svakako je potencijalno sigurnosno ugroženo.

Je li, dakle, multikulturalizam samo druga strana medalje, a prva je ideja Europe kao supranacionalne države u kojoj bi pojedine nacionalne države bile svedene na pokrajine, a narodi na „tehnički“ identitet (demokracija, pravna država i ljudska prava)?

Prije nekog vremena, suočeni s manje-više sličnim problemima, predsjednik Sarkozy i kancelarka Merkel, svatko u svojim okvirima, nedvosmisleno su izjavili kako je „multikulturalizam propao“. Gledajući iz njemačkog dvorišta, upravo je nevjerojatno da tri milijuna Turaka, koliko ih u Njemačkoj ima, mogu biti *problem*. Bilo kao meta skinhedsa (što uopće nije marginalno), bilo kao *mali Istanbul* u većim njemačkim gradovima. Napadi na različite po vjeroispovijesti i boji kože svakako su izraz najgoreg primitivizma i dekultiviranosti i istodobno sramota za vlastiti narod i društvo. Takvi čini izazivaju ne samo protureakcije, nego stvaraju psihozu odbijanja, pa i mržnju imigranata prema društvu u kojem žive i rade. Neki su od njih regrutirani u islamističke terorističke organizacije, drugi opet propovijedaju islamizaciju neislamskih društava. Problem je kompleksan, jer je, kako kaže Lévi-Strauss, antropološki i evolucijski. Do neke mjere on je neiskorjenjiv i predstavlja rizik koje svako moderno društvo mora prihvatiti. Ali s struge strane, on je potenciran i slabljenjem zapadnog kulturnog identiteta te *provokacijom* multikulturalizma.

Početkom godine britanski premijer Cameron izjavio je da je „doktrina državnog multikulturalizma“ propala. Zatražio je da se država prestane skrbiti za fundamentalističke manjine koje samo uvjetno poštuju zapadni kanon vrijednosti. „Zajednički nacionalni“ identitet mora se podupirati. Država je u ime multikulturalizma dosad bila odveć popustljiva prema fundamentalističkim grupama (podupirala ih je i novcem u nadi da će ih to potaći da se osjećaju kao dio društva). Zanimljivo je u tom sklopu i mišljenje glavnog rabina Židovske zajednice Engleske: »Multikulturalizam je dio europskog fenomena moralnog relativizma«, izjavio je za *Times* (2. 2. 2011). Moralni relativizam je „posmrtno zvono civilizacije. Umjesto moralnog konsenzusa imamo sukobljavanje pogleda u kojemu najglasniji dobivaju.“ Štoviše, rastvaranje nacionalnog identiteta onemogućuje manjinama da se integriraju, jer tada nema ničega u što bi se mogle integrirati.

Iako govore o istom, Cameron i rabin ne govore isto. Rabin ulazi levijeovski u stvar, u srž problema, a britanski premijer tehničko-financijski, s pogledom na terorizam. A to se čini prekratkim.

Samo nekoliko mjeseci kasnije Veliku Britaniju potresli su krvavi neredi kakvi se ne pamte tri desetljeća. Ubojstva, palež, pljačka, nasilje... eksplodirali su u Londonu, Nottinghamu, Bristolu, Liverpoolu, Birminghamu. Iako u prvom planu nisu bili etnički sukobi, događaji su pokazali da su dijelovi britanskog „društva očito bolesni“, kako se izrazio sam premijer Cameron. U nekim dijelovima Londona (Dalstonu) ljudi su se (u konkretnom slučaju turski doseljenici) sami morali organizirati i braniti svoju imovinu, jer je policija zakazala. S ponešto cinizma moglo bi se pitati kakva je to zemlja u kojoj takvi krvavi neredi i bezvlašće mogu trajati dulje od posljednjeg izraelsko-egipatskog rata? Kakvo je to društvo u kojemu mnogi mladi odrastaju u obiteljima u kojima nitko nema posao i zato stvaraju svoje „paralelno antisocijalno društvo u kojemu vladaju posve drukčija pravila? U kojemu veća riba proždire manju, a droga i kriminal pokazuju se kao izazovniji poticaj mladima negoli državna skrb?“ (Londonska aktivistica za pomoć djeci i mladima)

Razlike između siromašnih i bogatih ni u jednoj zemlji Europske unije nisu tako velike kao u Velikoj Britaniji. Slični neredi pogodili su zemlju prije ravno 30 godina. I tada je Velika Britanija bila iscrpljena dugotrajnom gospodarskom stagnacijom, inflacijom i masovnim sindikalnim štrajkovima. Danas je zemlja također u silaznoj putanji zbog financijske krize. U prvom tromesečju ove godine gospodarstvo je raslo bijednih 0,2 posto, a inflacija se popela na više od četiri posto. Pesimisti vjeruju da će treće najjače gospodarstvo EU „izgubiti još jedno desetljeće“. Prije trideset godina Margaret Thatcher nametnula je oštre mjere štednje, a sada je to učinio i njezin politički unuk David Cameron. Do 2015. proračunski deficit treba se smanjiti za (preračunato) 94 milijarde eura. Nijedna visokorazvijena zemlja nije nametnula takve restrikcije. I sve se to osjeća u školstvu, socijalnoj skrbi, zdravstvu, policiji.

Gubitnici su oni koji ni prije nisu bili dobitnici: oni koji sada iskaljuju mržnju spram bogataša i društva koje im ne pruža ni mini-

mum perspektive. Razbijaju izloge i plačkaju dućane, nasrću na policiju i britanske gradove pretvaraju u stvarnost sličnu onoj iz filma *Mad Max*.

U Liverpoolu samo dvije trećine radnog stanovništva ima regularan posao. Iako se jaz između siromašnih i bogatih povećao u mnogim europskim zemljama, nigdje nije toliko eskalirao kao u Velikoj Britaniji. Jedno izvješće britanske vlade kazuje da je imovina gornjih 10 posto stanovništva sto puta veća od imovine donjih 10 posto stanovništva. Prije krize britansko je gospodarstvo raslo brže nego u većini EU-država, što se pripisuje dugoročnim efektima reformi Željezne Lady, no od toga većina Britanaca nije imala nikakve koristi. Je li i to slika koja prelazi okvire Velike Britanije i na neki način ilustrira samu Europsku uniju? Društvo blagostanja, mira i stabilnosti? Nije to nikakva zloradost, nego jednostavno zbujujuće čuđenje nad zajednicom u kojoj postoji toliko deklasiranih? U kojoj se već godinama ulične bande tinejdžera ubijaju u krvavim okršajima (poglavito Londonu)? U kojoj je mir među europskim narodima svoje naličje, kako se čini, našao u socijalnim i etničkim konfliktima unutar samog društava?

Ti iskazi socijalne zlovolje prisutni su i u jednoj socijalno stabilnoj Njemačkoj. Doduše, ni izdaleka kao na Otoku. Zagonetna paljenja automobila u Berlinu navela su neke medije da govore o „Armagedonu“. Na stotine ih je zapaljeno u posljednjih godinu-dvije, a samo u noći na četvrtak (18. kolovoza o.g.) u Berlin-Charlottenburgu zapaljeno je devet luksuznih automobila, dok su tri oštećena. Političari govore kako je to „samo stepenica do terorizma“, podsjećajući da su s paležom započeli i pripadnici terorističke Rote Armee. Tko to čini, nitko ne zna. Berlinska policija pretpostavlja da polovica počinjenih delikata otpada na ekstremnu ljevicu, i to je *zasad* sve što se *zna*.

U kasnu jesen ove godine Njemačku je potreslo otkriće da postoje militantne neonacističke grupacije koje su odgovorne za smrt desetaka imigranata, i to iz čistih rasističkih motiva. Šok je tim veći što je policija do sada sva ta ubojstva i nasilja tumačila kao obračune iz osobnih razloga, a tek sada otkrila pravu i dramatičnu istinu.

Masovno ubojstvo što ga je u Norveškoj potkraj srpnja počinio Andreas Breivik na tragičan i egzemplaran način pokazuje kako stanoviti društveni problemi mogu pervertirati. Stoga se njegov čin ne može apsolvirati jednostavnom tvrdnjom kako svugdje ima luđaka. Norveška, naravno, nije članica EU, ali je *civilizacijski* dio tog prostora.

Breivik je opisan u medijima kako „kršćanski fundamentalist“ kako bi se valjda lakše objasnio njegov čin i brzo spremio u ladicu *sličnih* zločina. Međutim, čini se da stvari nisu tako jednostavne. Doduše, istina je da se taj mladi Norvežanin u svom pamfletu „2083-A European Deklaration of Independence“ poziva na kršćanstvo, ali se poziva i na slobodno zidarstvo (masonstvo). A to dvoje je u suprotnosti. Masoni su u osnovi deisti za koje je Bog samo prapočelo svijeta i takoreći nezainteresirani promatrač. Njihovo usmjerenje na ovozemaljske stvari toliko je dominantno da se može reći kako je praktički u suprotnosti s kršćanstvom. Osim toga, masoni se u svim katoličkim zemljama tradicionalno sukobljavaju s Crkvom.

S druge strane, kako su primijetili oni koji su pregledali 1518 stranica njegove *Deklaracije*, Breivik se gotovo nigdje ne poziva na stavove iz Biblije, a što je inače tipično za fundamentaliste. Štoviše, na nekim se mjestima prikazuje kao agnostik. Sve to govori da ga velike kršćanske teme kao što je nezabludivost Biblije, ili Uskrsnuće, ne zanimaju, a to je temelj na kojemu počiva kršćanski fundamentalizam. On kršćanstvo ne doživljava u prvom redu religiozno, nego kao nekakvu osnovu za obranu Zapada od islama, dakle kulturološki i ideološki.

Ni o norveškoj Luteranskoj crkvi ne misli dobro, premda je njezin član: „Većina protestanata, uključujući i mene, izgubila je svaki respekt prema Crkvi“. Poziva na njezino razaranje, jer njezini članovi konvertiraju na katolicizam. Zalaže se za nekakvu novu, jedinstvenu Crkvu. Sve u svemu, to je religiozno-eklezijalni galimatijaš koji donekle korespondira s činjenicom da oko 85 posto Norvežana pripada Luteranskoj crkvi, ali slabo mare za crkveno-vjerski život i obrede. Vjera je primarno kulturološka činjenica, pa ne čudi kad se u Breivikovoj verziji pokušava instrumentalizirati u borbi protiv „islamizacije“ društva: „Vjerujem u Crkvu koja vjeruje u samoobranu i koja je spremna na borbu za svoje principe i vrijednosti“.

Zbog toga je i svoj pamflet ukrasio insignijama templara, reda koji je raspušten 1312. godine i koji se proslavio u borbi protiv islama za vrijeme križarskih ratova. Templari su pokušali spojiti monaštvo i viteštvo i sve to umotati u veo tajnovitosti. Danas u Europi ima mnoštvo zajednica koje pokušavaju obnoviti tu tradiciju. Sve u svemu, Breivik je – uz neospornu kriminalnu energiju koju posjeduje – i tipičan primjer dezorijentiranog modernog zapadnog čovjeka koji uporište traži u mitologiziranoj prošlosti, u konglomeratu ideja kojima je zajednička stroga hijerarhija i okultizam. Nije li to neka vrst vapaja za redom i poretkom u u kojemu bi čovjek opet zadobio orijentaciju? Doduše, taj je vapaj dijaboličan i kriminalan, ali zato ništa manje simptomatičan.

Nakon Breivikova zločina izašlo je mnogo tekstova u kojima se stvari pokušavaju numerički objasniti. Tako je dokumentirano da su u Norveškoj najbrojniji Poljaci, Šved i Nijemci, a ne islamski imigranti kojih u cijeloj zemlji ima nešto manje od 200.000, što čini oko 3–4 posto ukupnog stanovništva Norveške. Kao utješna činjenica navodi se da ih u Švedskoj ima dvostruko više. Doduše, u istočnom Oslu (Holmlia) živi 15.000 Pakistanaca i ljudi iz 150 različitih nacija. Neki podaci govore da je postotak kriminala u toj populaciji (osobito među Somalijcima) trostruko viši nego u prosjeku. Ali sve se to čini prekratkim da objasni zbog čega u jednoj bogatoj zemlji (samo Luksemburg, Monako i Lihtenštajn imaju veći BDP po glavi stanovnika), koja je poznata po svojoj toleranciji, u zemlji u kojoj su odavno ozakonjeni istospolni brakovi, dostignuta visoka razina jednakosti među spolovima i u kojoj su pripadnici različitih nacija dugo živjeli u miru i toleranciji, odjednom dogodio zločin koji je motiviran potrebom da se Norvešku zaštiti od islamizacije, od stranaca i od opasnosti od kulturnog rastakanja?

U norveškom parlamentu sjede i zastupnici desno-populističke Stranke napretka. Na zadnjim su izborima osvojili 23 posto glasova, odnosno 41 zastupničko mjesto. I to zahvaljujući kampanji u kojoj su birače plašili imigrantima. Šef parlamentarne frakcije, Christian Tybring-Gjedde, u norveškim je novinama (*Aftenposten*) ustvrdio: „Nezastavljiva će imigracija raskomadati Norvešku“. Neki dijelovi Osla već

su „enklave bez etničkih Norvežana“. To je „nož u leđa norveške kulture“, a zarila ga je (vladajuća) socijalistička Radnička partija, koja takav trend podržava.

U svakom slučaju, niti je Breivik pao s neba, niti su desno radikalne stranke dohvatile tu temu jer im se tako prohtjelo. Problemi povezani s multikulturalizmom odavno su svakodnevno na internetu. Ako se ta stvarnost promatra idealno-tipski, onda je to svakako aberacija u odnosu na razum i humanost. Ako se pak gleda faktografski, onda je to problem koji su kreirale okolnosti i ljudski materijal onakav kakav u stvarnosti jest, a ne onakav kakav bismo željeli da bude. Etablirane političke stranke nemaju odgovor na *provokaciju* multikulturalizma i zato odgovore nude radikalne skupine. Zadnjih godina i one su otkrile internet. Stručnjaci strahuju da bi to moglo biti odlučujuće, ukazujući na islamiste koji su mnogo prije počeli koristiti globalnu medijsku mrežu kako bi mlade regrutirali za terorizam.

Problemi i loše društveno stanje u Europi jednostavno se reduciraju na problem neintegriranih muslimana, u skladu s onom – „neka visi Pedro!“ U međuvremenu je osnovan i savez „Gradova protiv islamizacije“ koji je protuislamski orijentiran. Pripadaju mu desničarske stranke iz cijele Europe kao što je belgijska „Vlamanska stvar“ (VB), „Slobodarska stranka Austrije“ (FPÖ), francuski „Mouvement National Republicain“ (MNR), španjolska „Platforma za Kataloniju“ i dr.

Multikulturalizam je plemenita ideja poput općeljudskog bratstva, pravde za sve i sl. Problem je jedino što je teško provediva i izaziva mnogo manje plemenite posljedice. Njezino je ishodište u duhovnom stanju Europe, onome što je Spengler označio kao stanje *civilizacije*, odnosno kao silaznu putanju jedne kulture. Stanje je takvo da se ne može popraviti niti radikalizacijom društva, niti jeftinim populističkim odgovorima, a niti padom u etnički čista društva (što je u Europi ionako povijesna iznimka, a ne pravilo).

Europske bi nacije (ako je to još moguće) morale ojačati svoj kulturni identitet, no tada se postavlja pitanje: Što bi se dogodilo s EU, koja je po – definiciji eurobirokrata – kao supranacionalna tvorevina, u suprotnosti s takvim procesima?

Komisija Europske unije zatražila je uvođenje posebnog europskog poreza i to za proračunsko razdoblje 2014.–2020. Europski parlament to je prihvatio pa bi Europska unija prvi put u povijesti mogla imati i svoj vlastiti porez. Inače, planirana visina proračuna je 1025 milijardi eura, što je dva posto više nego za proračunsko razdoblje od 2007. do 2013.

U Lisabonskom ugovoru, naime, stoji da se proračun Europske unije mora financirati iz vlastitih sredstava, a ne iz doprinosa članica Unije. Međutim, do sada se 85 posto proračuna financiralo iz doprinosa članica. Komisija sada predlaže da se ubuduće polovica proračuna financira iz vlastitih sredstava.

Sredstva bi se namaknula tako da bi se 1–2 posto poreza na dodanu vrijednost (PDV) što ga ubiru članice Unije skrenuo u briselski proračun. Osim toga, i dio prihoda koji se ubire iz poreza na financijske transakcije na razini EU trebao bi završiti u blagajni u Bruxellesu.

Zasad se tome protive Njemačka, Velika Britanija i neke druge države pa je ishod uvođenja poreza, odnosno njegove visine, neizvjestan.

Poljaci misle drukčije

Europska unija svakako je i priča o uspjehu. Onaj tko se sjeća kako je još prije dvadesetak godina bilo putovati Europom, naručiti knjigu iz inozemstva, ili se pretplatiti na novine, o drugim stvarima da se i ne govori, ne može a da ne vidi napredak. Nije točno da u Europi više nema granica, kako se to pojednostavljeno i posve krivo voli reći, ili da granice više nisu važne, ali je točno da je schengenski režim ukinuo graničnu kontrolu unutar EU. Kad neki građanin Europske unije sleti na bilo koji od aerodroma neke od zemalja članica, ne mora pokazivati putovnicu, gnjaviti se s carinom. Jednako tako, ako ode u restoran bilo gdje u Uniji, siguran je da će na stol dobiti hranu koja podliježe strogim, i svugdje istim, prehrambenim propisima i standardima. Sloboda mišljenja i tiska također je zajamčena po istim standardima. Studenti mnogo lakše pronalaze studentski posao, štoviše i prekogranični razgovori mobitelom znatno su jeftiniji nego što bi bili da nema EU. Mladi su posvuda isti, zajednička je valuta smanjila valutne rizike i troškove i tako unaprijedila gospodarstvo. Osim toga, EU je prvi savez nacionalnih država u kojemu nema hegemonijalne sile. Njemačka i Luksemburg su jednakopravni...

Tako otprilike glase rečenice onih koji EU žele prikazati kao nedvojbenu uspjeh. Tome se sporadično dodaju i drugi argumenti kao što su europska solidarnost, dugovječni mir (ako se izuzme rat u ex-Jugoslaviji) i sl. Mnogo od toga je istina. Ako se zanemare kriza i neprilike koje je proizvela u eurozoni, ako se ostave po strani eskapade u vezi s ponovnim uvođenjem granične kontrole u nekim državama

članicama, ili, ako se izgubi iz vida činjenica da Unijom dominira osovina Pariz-Berlin, stanje je pozitivno. U kojoj su mjeri ti dometi uistinu posljedica europske integracije, i bi li bili postignuti i na drugi način, svakako je za raspravu.

Nema dvojbe da je Unija bila ključ za izlazak Njemačke iz izolacije, okupacije i podjele zemlje. Jednako je tako Unija Francusku učinila politički najutjecajnijom kontinentalnom silom. Irska je profitirala od Unije, ali se taj profit danas drukčije valorizira nego prije nekoliko godina. Što se tiče istočnih, srednjoeuropskih i jugoistočnih država koje su nakon pada komunizma ušle u Uniju, stvari stoje ponešto drukčije. Tamo se rezultati mjere *egzistencijalnim* metrom. Sve su te države bile iza željezne zavjese i praktički u kolonijalnom odnosu prema Sovjetskom Savezu. Ulazak u Uniju značio je povratak Zapadu, značio je povratak *oduzetom* i *podjarmljenom* identitetu, nečemu što se ne mjeri samo novcem i što je stoga dobitak koji ima povijesnu dimenziju bez obzira na aktualno stanje. Tu alternative praktički nije bilo. Uz čiste gospodarske razloge (proširenje tržišta), geopolitički razlozi bili su motiv zbog kojeg se Bruxelles, uz snažan interes SAD-a, otvorio državama koje su se nakon raspada SSSR-a osamostalile. Isti ti geopolitički razlozi motivirali su i te zemlje da uđu u EU, od kojih su mnoge postale i članice NATO-a. Tu geopolitičku priču, koja je u devedesetim godinama prošlog i početkom ovog stoljeća igrala dominantnu ulogu, ne treba brkati s EU-standardima i ispunjavanjem uvjeta.

S druge strane, nema nikakve sumnje da su i neke države koje nisu članice Europske unije postigle još veće i sjajnije uspjehe. Norveška je jedan od tih primjera. Ta zemlja nije htjela u EU zbog toga što je, grubo govoreći, procijenila da joj se više isplati samostalno upravljati golemim rezervama nafte u Sjevernom moru, nego da to prepusti europskoj regulativi. Rast standarda, odnosno BDP-a po glavi stanovnika, pokazuje da je takva odluka bila ispravna. Norveška danas ima viši BDP po glavi stanovnika od bilo koje države EU, izuzevši mali i posve atipični Luksemburg. U dosezima sloboda i ljudskih prava Norveška je daleko ispred mnogih, pa i većine članica EU. Naravno,

Norveška ne živi mimo EU, trgovinski i na druge načine s njom je povezana, ali je sačuvala nacionalnu neovisnost i pokazala da je gospodarsko-socijalni razvoj u prvom redu stvar resursa, pameti i političkog sustava, a ne primarno integracije. Slično bi se moglo reći i za Švicarsku. Ta zemlja danas bilježi, uz sve ostalo, i snažno jačanje vlastite valute, i to u vrijeme dok euro i eurozona proživljavaju financijsko-dužničku krizu, krizu vjerodostojnosti i, svakako, krizu rasta. Nekad je DM bio simbol snage i rasta njemačkog gospodarstva. Danas je švicarski franak simbol stabilnog i uravnoteženog gospodarstva te državnih financija Švicarske. Što bi u tom svjetlu danas bio euro?

Europska unija možda pronade izlaz iz krize (koja se, *nota bene*, sve više pretvara u krizu institucija, pa i same ideje integracije), ali u ovoj etapi razvoja rezultati nisu tako sjajni kako se ponekad reklamira. Ako se prognoze ekonomskih stručnjaka pokažu točnima, svijet i Europa mogli bi u sljedećim mjesecima pasti u novu recesiju, što budućnost ne čini odveć ružičastom.

Čak su i eurofilici svjesni da je „europski projekt došao na loš glas te da je – otkada su ljudi u Ateni, Portugalu, Španjolskoj i Italiji izašli na ulice – i u jednoj Njemačkoj ljubav prema Europi na smrzavajućoj temperaturi. Bruxelles se smatra strojem za uništavanje novca: stvorena je slika o EU (poglavito posredstvom nekih bulevarskih listova) kao o zavjereničkoj, preplaćenju birokraciji. Zahtjevi za više nacionalne državnosti sve su glasniji“. (Tomasz Kurianowicz, poljski novinar u članku u kojem pozitivno sumira članstvo svoje zemlje u EU)

Bulevarski listovi, da se zadržimo na tom detalju, uglavnom pišu ono što ljudi govore u birtijama. Ljudi se u stvarima mogu varati, mogu pogrešno zaključivati, ali to ništa ne mijenja na njihovu uvjerenju. S druge strane, „demokracija ne počiva samo na korektnom donošenju odluka. Neki se demokratski poredak može smatrati legitimnim samo onda ako građani imaju dojam i vjeruju da dovoljno sudjeluju u demokratskom životu te da su političke odluke koje se donose dobre i pravedne“ (prof. dr. Hans Vorländer).

Ako građani EU misle da je briselska birokracija protunarodna i da živi na njihovoj grbači, onda je to – kako god se uzme – problem

legitimacije sustava, a ne lošeg glasa koji se ne zaslužuje. Priroda demokracije je takva. Većina je uvijek *u pravu*, čak i onda kad se vara.

Za razliku od euroskeptičnih Mađara ili Čeha, Poljaci (u Uniji su od 2004.) mogu se smatrati eurofilima. Takvi su čak i u ovoj krizi. 83 posto od 38 milijuna Poljaka smatra da je dobro da je Poljska članica EU. U prilog tome ističu nove autoceste koje su u međuvremenu sagrađene, nove stadione (Europsko nogometno prvenstvo), upravne zgrade, škole... Za sve su to dobili sredstva iz EU. U razdoblju od 2007. do danas iz kohezijskih fondova povukli su 63 milijarde eura i po tome su najveći dobitnici u EU. Samo u prošloj godini na račun tih sredstava Poljaci su otvorili oko 315.000 novih radnih mjesta. Nastavak pomoći u tom obujmu danas je, međutim, upitan. Europa je na kuri štednje i u sljedećem proračunskom razdoblju i novac će biti i te kako tražena roba.

Poljaci su dobili pomoć i od Njemačke. Njemački doprinos poljskoj obnovi može se svesti na dva motiva: početni strah da Poljaci kao jeftina radna snaga masovno ne preplave Njemačku i time stvore socijalne i druge probleme. Investirati u Poljsku tada je značilo investirati u stabilnost vlastitog tržišta rada i rasteretiti socijalni sustav. Drugo, Nijemci su financijskim injekcijama Poljskoj na neki način *podmirili* i povijesni račun. U sklopu ujedinjenja zemlje to su učinili i odricanjem do teritorija istočno od Odre i Nise.

S druge strane, cijeli je taj kontekst ponešto kompleksniji. Varšavski list „Rzeczpospolita“ piše kako najveću korist od proširenja ima Njemačka, kao najveća trgovačka nacija. List navodi da je, doduše, istina da je Njemačka najveći neto platiša u blagajnu EU te da je Poljska najveći korisnik strukturne pomoći, ali da se od svakog eura što ga Poljska primi iz Bruxellesa 85 centi vrati u Njemačku. I sami Nijemci priznaju tu činjenicu, navedeći kako se od svakog eura što ga Poljska primi 46 centi vraća davatelju, a Nijemcima 85. („Frankfurter Allgemeine Zeitung“, 25. 11. 2011.)

Oduševljenje Europskom unijom valja vidjeti i u kontekstu ovih podataka: prije ulaska u EU prosječna plaća u Poljskoj bila je 25 eura mjesečno. Danas ona iznosi 890 eura. Uz to valja podsjetiti da je

Poljska u devedesetim godinama prošla tešku fazu konsolidacije i fazu nestabilnosti početkom 21. stoljeća. Tu je fazu pratio i snažan euro-skepticizam, osobito među poljoprivrednicima. Danas se oni smatraju profiterima u EU.

Habermas je svojedobno napisao da se mora ostvariti izjednačavanje standarda i uvjeta življenja kako bi projekt Europe funkcionirao. Poljaci vjeruju da se njima to i događa. Barem zasad.

Inače, poljski je seljak za hektar posadenih oraha iz Bruxellesa dobivao godišnji subvenciju od 600 eura. Sada dobiva još samo 150. Eurobirokrati su, naime, ustanovili da baš nije bilo sve čisto sa sadnjom i površinama pod orasima, pa su smanjili potporu. Osim toga, u proračunskom razdoblju 2014.–2020. pomoć seljacima u cijeloj EU smanjena je sa 42 na 37 posto proračunskih sredstava. Tome valja dodati i podatak da je nekada Bruxelles trošio 70 posto proračuna na subvencioniranje poljoprivrede. Danas su druga vremena. Proširenjem Unije došlo se i do spoznaje da najviše novca propada upravo u poljoprivredi te da, zbog kojekakvih malverzacija i prevara, propada i novac za strukturalnu pomoć.

U blizini Erfurta (bivša Istočna Njemačka) nalazi se poljoprivredno dobro koje se prostire na 3600 hektara korisne površine. Na njemu se uzgaja 11.000 svinja te 630 krava za proizvodnju mlijeka. Dobrom upravlja sedamnaest vlasnika koji zapošljavaju 80 radnika. Godišnji prihod iznosi osam milijuna eura, čemu valja pridodati i 1,2 milijuna eura europskih subvencija. Neto dobit u prošloj godini (2010.) bila je 500.000 eura. Zahvaljujući tehnološkom razvoju i efikasnom uzgoju životinja, produktivnost je značajno porasla. Jedna krava u prosjeku daje 10.000 litara mlijeka godišnje, što je dva i pol puta više nego prije 20 godina. A na jednom hektaru zemlje prinos žita je sedam tona (50 posto više nego u vrijeme ujedinjenja Njemačke).

Takvih pogona u Francuskoj nema. Francuska poljoprivredna politika usredotočena je na mala i srednja gospodarstva koja vode obitelji s nekoliko radnika. Premda je Francuska i dalje najveći proizvo-

đač poljoprivrednih proizvoda u Europi (i istodobno i najveći primatelj agrarnih subvencija iz Bruxellesa), njezin izvoz ne pokazuje dinamiku kakvu pokazuju njemački konkurenti. Nijemci su osobito značajne korake poduzeli u izvozu svinjskog mesa i mliječnih proizvoda.

Od 2007. Francuska više nije najveći agrarni izvoznik u Europi – pretekle su je Njemačka (na prvom mjestu) i Nizozemska. Njemačka proizvodnja svinja u zadnjih deset godina gotovo se udvostručila, a njemački izvoz svinjskoga mesa veći je nego ukupna francuska proizvodnja. Režijski je sat na njemačkim poljoprivrednim dobrima za 3–4 eura niži nego u Francuskoj, i to zahvaljujući jeftinijoj radnoj snazi iz Istočne Europe. Ukratko: dok u njemačkoj poljoprivredi dominantnu ulogu igra poduzetnički duh, u francuskoj glavnu riječ vodi državna regulativa.

Neki su francuski poljoprivrednici već podigli tužbu protiv njemačkih konkurenata i to stoga što njemačke klaonice zapošljavaju jeftinu radnu snagu iz Istočne Europe i tako francuske poljoprivrednike izlažu nelojalnoj konkurenciji. Nijemci se brane da svaka zemlja ima svoje specifičnosti i prednosti. Ishod je neizvjestan.

Poljski seljak zasad je izvan tog sukoba. Ali ni za njega EU više neće biti što je bila. Znade to i poljska vlada pa je u lipnju ove godine vlada Donalda Tuka pozvala u Varšavu „prijatelje kohezijske politike“ (istočnoeuropske zemlje plus Grčka, Španjolska i Portugal) kako bi zajednički *obranili* briselske kohezijske fondove. I tu je ishod neizvjestan.

„Bauk kruži Europom. Pravi fantom koji ruši jednu vladu za drugom. Među žrtvama su Grk Papandreou, Talijan Berlusconi, a uskoro će se priključiti i Španjolac Zapatero. To nisu uobičajene promjene vlade koje uzrokuje volja birača, nego takve koje su iznudene izvana... i ruše vlade...“

Budimpeštanski list „Nepszabadsag“, 11. 11. 2011.



Schengenska (ne)volja

Najprije je Italija napravila teatar iz jedne relativno banalne stvari. Na to je reagirala Francuska jednostranim potezom i velikim uzbuđenjem. Potom su slijedili Danci s nategnutom pričom o ugroženosti. Vrlo brzo iz toga sastali su se šefovi država i vlada članica EU, ne zaključivši ništa konkretno. Stvar istražuje Europska komisija. Države članice predlažu korekcije ugovora...

Riječ je, dakako, o Schengenu, jednom od najdojmljivijih postignuća Europske unije. Sistem, koji je reguliran europskim ugovorom, prvobitno je nastao izvan EU, ali je danas njezin zaštitni znak. Slobodno kretanje ljudi u očima većine građana EU izjednačeno je sa samim smislom integracije. Gubljenje, ili ograničavanje tog *prava*, bilo bi ravno povratku u europsko *kameno doba*.

Početkom proljeća, sjevernoafričke mase izašle su na ulice, tražeći odlazak s vlasti dugovječnih diktatora i monarha. Socijalno i politički frustrirane, srušile su režime u Tunisu i Egiptu i Libiji, dok režim u Siriji (barem zasad) uz pomoć krvave represije drži konce u rukama. U travnju je velik broj izbjeglica (pretežno iz Tunisa) stigao na talijanski otok Lampeduzu. Rim je zatražio pomoć od Europe, a onda uz mnogo pompe i teatralnih poteza ilegalnim imigrantima dao dozvole boravka i putne isprave i brže ih bolje otprovio na sjever, na put prema drugim zemljama. Francuska je na to reagirala zaustavljanjem vlakova (na jednom graničnom prijelazu) i uvođenjem granične kontrole.

Da bi se sagledale dimenzije tog čina, valja podsjetiti da je Italija na Lampeduzi prihvatila 25.000 ilegalnih imigranata. Njemačka je

(2010.) prihvatila 48.500 imigranata iz raznih krajeva svijeta, a Francuska još više. Tada ni Njemačka ni Francuska nisu tražile solidarnu pomoć od ostalih članica, a nisu to učinile ni Belgija, a ni Švedska, u koje su ušli deseci tisuća azilanata.

I jedan povijesni podatak: za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini Njemačka je prihvatila 345.000 izbjeglica s područja bivše Jugoslavije i sama na svojim leđima iznijela taj teret.

Premda je Italija daleko od takvih brojki, odlučila je ugroziti Schengenski sustav, praktički namećući raspravu o ponovnom uvođenju granične kontrole.

Europska komisija tri je mjeseca ispitivala postupke Italije i Francuske i došla do zaključka da „formalno nisu prekršile“ Schengenski sporazum, ali su djelovale protiv njegovog „duha“. Francuska je samo na jednom graničnom prijelazu uvela kontrolu, ali ne i sistematski, što Schengen izričito zabranjuje. Postupak Italije je nejasan, jer o tome Schengen ne govori detaljno.

Potom je na scenu stupila Danska: uvela je kontrolu na granici sa Švedskom i na granici s Njemačkom. Danski ministar za integracije stvar je pokušao minorizirati izjavom kako „imamo probleme s kriminalom koji slobodno prelazi granice pa mislimo da ćemo uz pomoć strože carinske kontrole – a u sklopu Schengena – riješiti neke od tih problema“. Zanimljivo je da i opozicijski socijaldemokrati traže kontrolu na granici. Njihov slogani – „Štiti granicu“, „Tvoja zemlja, tvoj izbor“ – to zorno pokazuju.

Da je tu ipak riječ o nečemu što prelazi okvire samo carinske kontrole kazuju i nalazi kontrole što ju je na granici s Njemačkom i Švedskom provela Europska komisija. Kontrolori su došli do zaključka da ima dosta „samovolje“ sa strane danskih pograničnih vlasti. I Berlin je oštro kritizirao Kopenhagen.

Je li to „zatvaranje“ granica, makar samo parcijalno i sporadično, ipak simptom stanja u EU? Ako je dužničkom krizom napadnut euro, ako je nagrižen Schengen, ako u zemljama EU praktički nema gospodarskog rasta, ako u velikom broju članica hara nezaposlenost, ako pada standard, ako je značajan broj mladih bez perspektive, što još

ostaje? Europska će unija ili biti uspješan projekt (što je do sada dobrim dijelom i bila), ili je neće biti. To je sudbina svih integracija i supranacionalnih tvorevina. Šanse da se dogodi jedno ili drugo ovise o mnogo čimbenika.

Šefovi država i vlada na svom sastanku na vrhu 24. 6. 2011. na granične su potreze reagirali zaključkom kako je u sklopu Schengena moguće ponovo uvesti graničnu kontrolu, ali samo „kao krajnju mogućnost“, budući da je slobodno kretanje ljudi velika tekovina EU. Dakle, samo u „istinski kritičnoj situaciji“ i kad su negativne posljedice moguće i za druge članice Unije.

Od tada pa do danas traje rasprava kako revidirati Schengen a da ga se ne revidira. Španjolska, Belgija i Nizozemska protive se uvođenju privremene granične kontrole čak i u slučaju da vanjske granice Unije napadnu ilegalni imigranti. Jedino Francuska zahtijeva promjenu Schengenskog ugovora. Na prijedlog Europske komisije, većina bi država donijela zaključak da predstoji masovni dolazak imigranata i tada bi se, sukladno francuskom prijedlogu, privremeno uvela kontrola na unutarnjim granicama Unije. O tome bi se morao obavijestiti i Europski parlament, a svaka bi članica stekla pravo da uvede graničnu kontrolu.

Koliko je taj prijedlog dalekosežan, ne treba posebno objašnjavati. Toga su svjesne i mnoge članice EU pa stoga predlažu da se umjesto francuskog prijedloga razmisli o zaštiti vanjskih granica Unije. No ni to nije jednostavno, jer bi to od EU stvorilo svojevrsnu utvrdu, a to bi onda bilo protivno duhu otvorenosti na kojemu počiva Europska unija. A izazvalo bi i mnoge socijalne i sigurnosne probleme, te pridonijelo destabilizaciji susjednih regija. U vezi s problemom azilanata u Europi se više puta vodila rasprava o EU kao mogućoj *nepropusnoj* zoni. I svaki put se odustalo od ideje koja bi vodila prema izgradnji neke vrste kineskog zida. To više što je posve nejasno i neodređeno gdje su vanjske granice EU. Ako su Izrael i Ukrajina potencijalne članice, ako bi to čak mogla biti i Turska, ako bi pod stanovitim uvjetima u obzir došla i Bjelorusija, gdje su onda te vanjske granice? Europa na istoku nema nikakve prirodne prepreke koje bi je dijelile od ne-Europe. A ni Sredozemno more danas više nije prepreka. Osim toga, EU bi

po definiciji trebala biti manje geografski pojam, a više vrijednosni i gospodarski.

Sve u svemu, Francuska je u tom pitanju izolirana. Barem zasad. Protiv njezinog prijedloga je i Europski parlament. Ali ni to ne mora biti presudno.

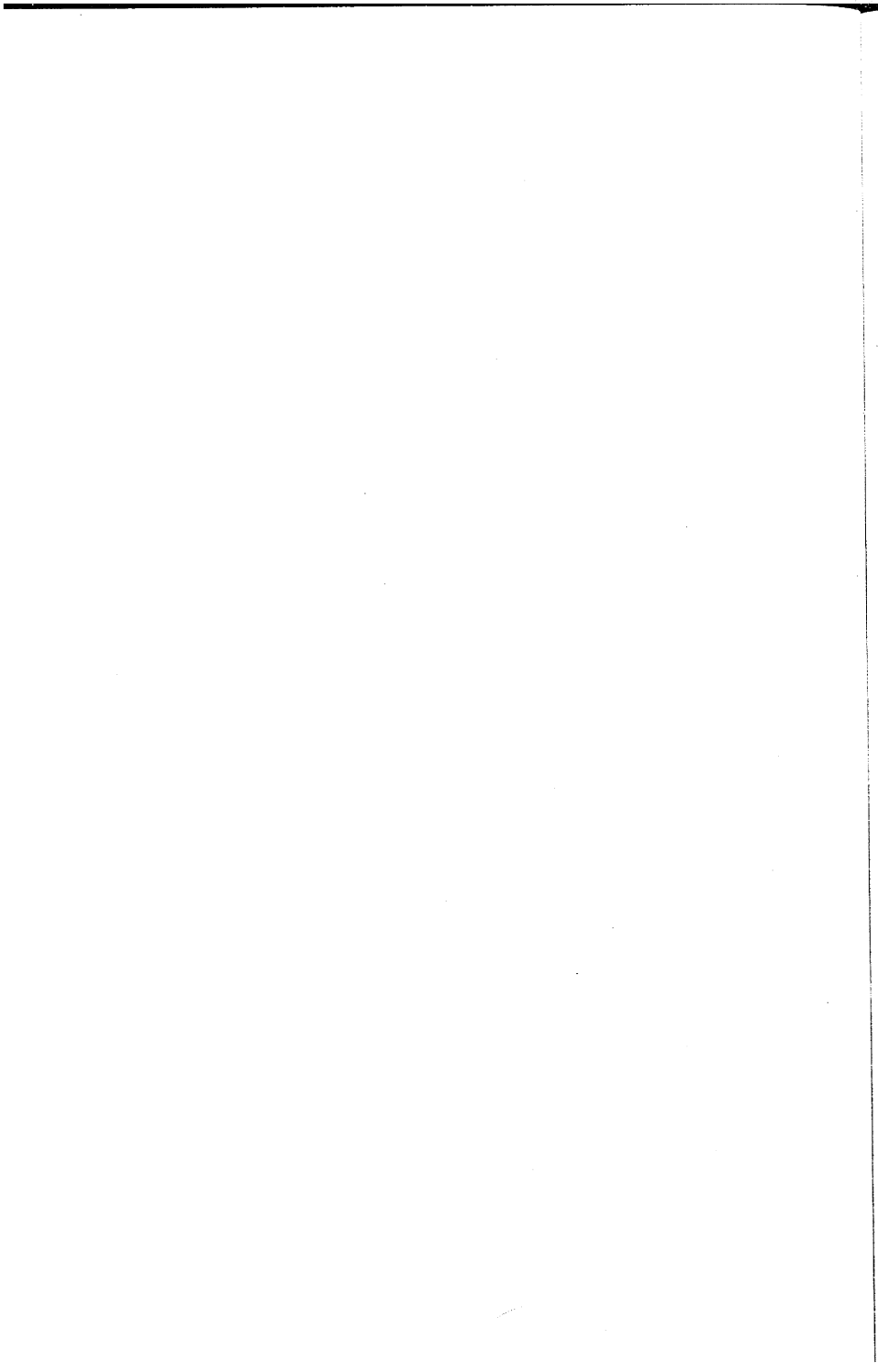
O tome kako urediti ta teška pitanja razmišlja i Europska komisija. Priprema promjenu propisa kojom bi vladama oduzela pravo odlučivanja o graničnoj kontroli. U buduću bi o uvođenju granične kontrole odlučivala Unija, i to tako da se u Bruxellesu provede postupak, pri čemu bi Komisija de facto imala pravo blokade. Do sada su o tome odlučivale nacionalne vlade, s time da su o tome morale obavijestiti Komisiju i ostale članice.

Komisija razrađuje dva postupka. Prvi se odnosi na predvidljive događaje kako što su nogometne utakmice ili veliki politički skupovi i s tim u vezi zaustavljanje izgređenika i potencijalnih atentatora na granicama. U takvim slučajevima dotična bi zemlja morala dobiti dozvolu. Komisija formalno daje prijedlog koji kvalificirana većina članica EU mora prihvatiti. Takva bi dozvola trajala do 30 dana, s mogućnošću produljenja na najviše šest mjeseci.

Drugi postupak je za nepredviđene događaje kao što su napadi, epidemije i prirodne katastrofe. U takvim slučajevima države mogu samostalno odlučiti o uvođenju granične kontrole, ali samo na rok od pet dana. Produljenje je moguće jedino uz postupak Komisije. U nadležnosti nacionalnih država Komisija bi ostavila samo situacije u kojima su ugroženi javni poredak i unutarnja sigurnost. Komisija planira donijeti i propise koji bi pojasnili kada neka država ima pravo opskrbiti ilegalne imigrante putnim ispravama i dozvolama boravka (kao što je to učinila Italija).

Francuska i Njemačka cijeli su taj paket prijedloga primile sa skepsom, tvrdeći da je odgovornost za granice u konačnici stvar nacionalnih država. A to govori da je sve još u procesu i da su moguća iznenađenja u različitim pravcima. Kao i sve drugo u EU, i Schengen je dobar dok su dobre prilike u kojima funkcionira. Kad nastanu problemi otvara se pitanje odnosa supranacionalnog i nacionalnog, odnosno načela i interesa.

Jučer



Neto platiše i neto primatelji financijske pomoći u Europskoj uniji (2002.):

<i>Neto platiše u milijunima eura:</i>		<i>Neto primatelji u milijunima eura:</i>	
<i>Njemačka</i>	5068	<i>Irska</i>	1577
<i>Velika Britanija</i>	2903	<i>Portugal</i>	2692
<i>Italija</i>	2885	<i>Grčka</i>	3388
<i>Nizozemska</i>	2188	<i>Španjolska</i>	8871
<i>Francuska</i>	2184		
<i>Švedska</i>	747		
<i>Belgija</i>	256		
<i>Austrija</i>	226		
<i>Danska</i>	165		
<i>Luksemburg</i>	49		
<i>Finska</i>	6		

Kontinent rata i slobode

Što je Europa? Samo poluotok Azije, kako je to svojedobno govorio Paul Valery? U svakom slučaju, sama riječ „Europa“ potječe s Bliskog istoka (semitski prostor), a to se područje u starini smatralo Azijom. Za Feničane je riječ „Europa“ značila „zapad“, tamo gdje sunce zalazi. Za stare Grke ta je riječ (Europe) označavala bezličnu zemlju na sjeveru koju nastanjuju barbari. Rimljani su na tom prostoru utemeljili carstvo, a mi danas pod „Europom“ ne zamišljamo samo zemljopisni prostor od Islanda do Sredozemlja i od Atlantskog oceana do... Doista, do koje točke na istok? Ipak, znamo da Europa ima površinu od približno 10,5 četvornih kilometara i da je četvrti kontinent po veličini te da broji oko 700 milijuna stanovnika. Europa je jedno od najgušće naseljenih područja na Zemlji. Kako rekosmo, granice je gotovo nemoguće utvrditi; nitko ne može reći gdje točno počinje a gdje završava naš kontinent. Prirodne razdjeline prema Aziji nema. Europa nema ni svoje *prirodno* središte. U antici je ono bilo u staroj Grčkoj, Siciliji i Rimu. U srednjem vijeku seli se sjevernije – na franački prostor. U moderno vrijeme *središte* Europe čine sile poput Francuske, Austro-Ugarske i Prusije. S promjenama gospodarske i političke moći mijenja se i pozicija centra. I to je jedina konstanta. Za vrijeme Hladnog rata SR Njemačka je bila rubna zemlja (zapadne) Europe, a danas je u njezinu središtu i tvori najsnažniji *gospodarski gravitacijski prostor* na Kontinentu.

Starogrčka predaja poznaje pripovijest o *Europi*, doduše u raznim inačicama. Jedna od njih (u predaji helenističkog pjesnika Moshoa i,

kasnije, Ovidija) kazuje da je Europa bila kći sidonskog kralja Agenora i njegove žene Telefaste. Jedne je noći usnula neobičan san: da se za nju bore dvije žene. Jedna od njih je predstavljala njezinu domovinu Aziju, a druga zemlju s onu stranu mora, koja nije imala imena. Azija je u toj borbi podlegla i morala je Europu izručiti pobjednici.

San je ubrzo razjašnjen. Kad je jednom zgodom prelijepa Europa s prijateljicama šetala cvjetnom livadom pred njom se pojavio zlatni bik s blistavim rogovima. Kleknuo je i glavom joj dao znak da mu sjedne na leđa. Čim je ona to učinila, ustao je i pojurio prema moru i zaplivaio na zapad. Kad su stigli na Kretu, Europa je shvatila da je njezin otmičar Zeus, najviši bog, koji se u nju strastveno zaljubio i pretvorio u bika kako bi zavarao svoju ljubomornu ženu, božicu Heru. Europa je Zeusu rodila tri sina koji su „vladali svijetom“. Zeus se također pobrinuo da ime njegove ljubavnice ne padne u zaborav pa je po njoj Stari kontinent dobio ime.

Otmicu Europe ovjekovječili su mnogi umjetnici – Tizian (1559.), Veronese (više slika, sve poslije 1555.), Rembrandt (1632.), Lorraine (1667.), Watts (1897.) – te hrvatski slikar Svečnjak.

Mitovi nikada nisu posve lišeni stvarnosti, pa tako ni ovaj. *Sinovi* Europe doista su „vladali svijetom“, doduše, ne uvijek na najsretniji način, a Englez Artur Evans dao je brojne dokaze da je Kreta uistinu *pradomovina* Europe. Tu je začeta europska civilizacija, tu su nastali najstarija europska pisma, najstariji europski gradovi i najstarija europska država.

Europa, naravno, nije samo zemljopisni pojam, nego i kulturno-povijesni. I može se pohvaliti da je jedini kontinent koji je – kao kulturni prostor – razvio svoj vlastiti identitet. On je vrlo kompleksan, neki ga povjesničari kulture i osporavaju, ali je, primjerice, nedvojbeno da je gotika izvorni europski stil (zajednički europski jezik formi) koji nije baziran na temeljnim oblicima antičke ornamentike) a što se i danas može vidjeti u Reimsu, Bambergu, Naumburgu, Strasbourgu, Chartresu, Canterburyju.

Ako je Azija u predodžbi Europljana opisivana kao despotska i podanička, Europa je stilizirana kao „ljubav prema slobodi“ (osobito

od prosvjetiteljstva nadalje). Taj je razvoj olakšala i činjenica da su se u Europi uglavnom oblikovale male i srednje države i to kao republike ili kraljevstva. Ti manji državni entiteti ne samo da su bili „bliže“ svojim stanovnicima pa su lakše poticali njihovu lojalnost, nego su – u kontekstu širih međudržavnih odnosa i konstelacija – poticali i težnju za slobodom i neovisnošću.

Kao što je Europa zemljopisno otvoreni kontinent, tako je i kulturno. Herder je europsku kulturu opisao kao djelo svih naroda i doista se, primjerice, srednji vijek ne može zamisliti bez snažnog arapskog utjecaja. Tako su s istoka (Levanta) primljeni pismo, monumentalna arhitektura, epsko pjesništvo, astronomija i zakonodavstvo. U Europu su s Dalekog istoka stigli svila, čaj, kompas, tjestenina, barut, umijeće melioracije, porculan, papir i tisak. Ostaje nejasno je li Gutenberg poznao kinesku tehniku tiskanja, no činjenica je da su Kinezi mnogo prije Europljana ovladali tim umijećem. I da su nam Arapi prenijeli brojeve koje su naučili u Indiji.

Europa je i izvoriste prvih globalizacija. Helenizam (u doba Aleksandrova carstva) jedna je takva globalizacija koja je diljem ondašnjeg svijeta proširila grčki jezik, *globalizirala* trgovinu i svijet povezala novosagrađenim putovima. S Cezarovim pobjedama u Galiji, Germaniji i Britaniji tritostinjak godina kasnije, rimskim je područjem postalo sve ono što se kasnije nazivalo Europom. U toj drugoj globalizaciji *svijetom su* se proširili latinski jezik, slobodne umjetnosti (*septem artes liberales*), Codex Justinianus (6. stoljeće).

Jedinstvo i različitost Europe svojevrsna je *dijalektika* Starog kontinenta. Prema kulturno-povijesnim sistematičarima moglo bi se govoriti o nekoliko velikih epoha: 1) o europskom jedinstvu koje je proizašlo iz grčko-rimskog genija i završilo s propašću antičkog svijeta; 2) o jedinstvu koje je proizašlo iz duha kršćanstva (s preuzimanjem antičkih zasada) i koje nestaje s kasnim srednjim vijekom; 3) o raspadu političkog jedinstva Europe kroz stvaranje i sukobljavanje država/nacija, a što kulminira u 20. stoljeću u dva velika građanska, a kasnije i svjetska rata; tom bi se nizu mogao dodati 4) pokušaj parcijalnog jedinstva (zapadne Europe u doba Hladnog rata) i 5) europsko ujedinjenje/proširenje nakon 1989.

Britanski povjesničar Geoffrey Barraclough smatra da je „naj-upadljivija slabost europske ideje u tome što je jaka samo tako dugo dok Europi prijete opasnost. Njezino je jedinstvo na određeni rok. Počiva na vremenskom ili samo zamišljenom zajedništvu interesa te se, čim oslabi neposredna svrha, brzo raspada.“

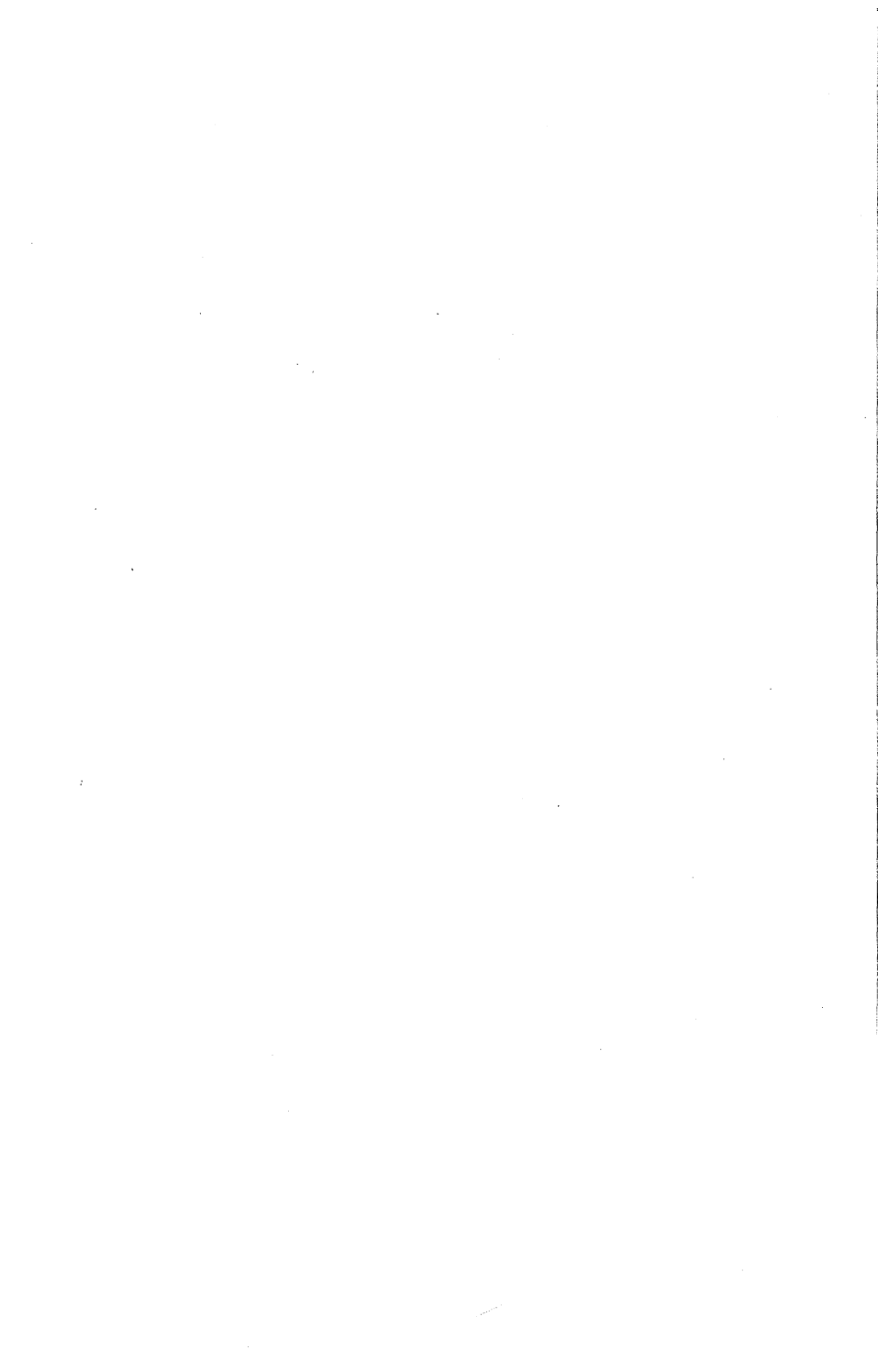
To gledište potvrđuje povijest. Napori prema jedinstvu vezani su uz provalu Avara (8. stoljeće), Tatara (13. stoljeće), Turaka (16./17. stoljeće, s tim da je Francuska u nekim fazama kolaborirala s Osmanlijama!), boljševističku opasnost (20. stoljeće). Svojevrsna ironija je i to da je Karlo Veliki stiliziran kao prvi Europljanin i da se danas za zasluge u procesu europskog ujedinjenja dodjeljuje njegova (prestižna) nagrada. Međutim, to ne odgovara povijesnoj istini. U vrijeme karolinga europska svijest uopće nije postojala. Karlo Veliki bio je dijete svoga vremena i ništa više od toga.

Ako se izuzmu razdoblja vanjske ugroze, mirne se savjesti može reći da je Europa uglavnom bila poprište ratova i krvavih sukoba između sukobljenih i rivalizirajućih europskih sila. Ti su ratovi, kako drže povjesničari, uglavnom bili motivirani željom da se uspostavi narušena ravnoteža sila. Nijedna značajnija europska država u tom se smislu ne može amnestirati od odgovornosti za krvavu povijest Starog kontinenta: u 16. stoljeću krivac za rat je bila Španjolska, od 17. do 19. ravnotežu je remetila Francuska svojim imperijalnim ambicijama, a u 20. stoljeću Njemačka. Europa je samo iznimno živjela u miru i on je doista svojevrsna aberacija od *ratnog normaliteta*.

Tri su značajnija mirovna razdoblja: 52 godine nakon uspostave Westfalskog mira (od 1648. do 1700.); 38 godina nakon poraza Napoleona i Bečkog kongresa (od 1815. do 1853.) kojim je uspostavljen Metternichov sustav ravnoteže sila (Sveta alijansa); 46 godina nakon Drugog svjetskog rata (1945. do 1991.).

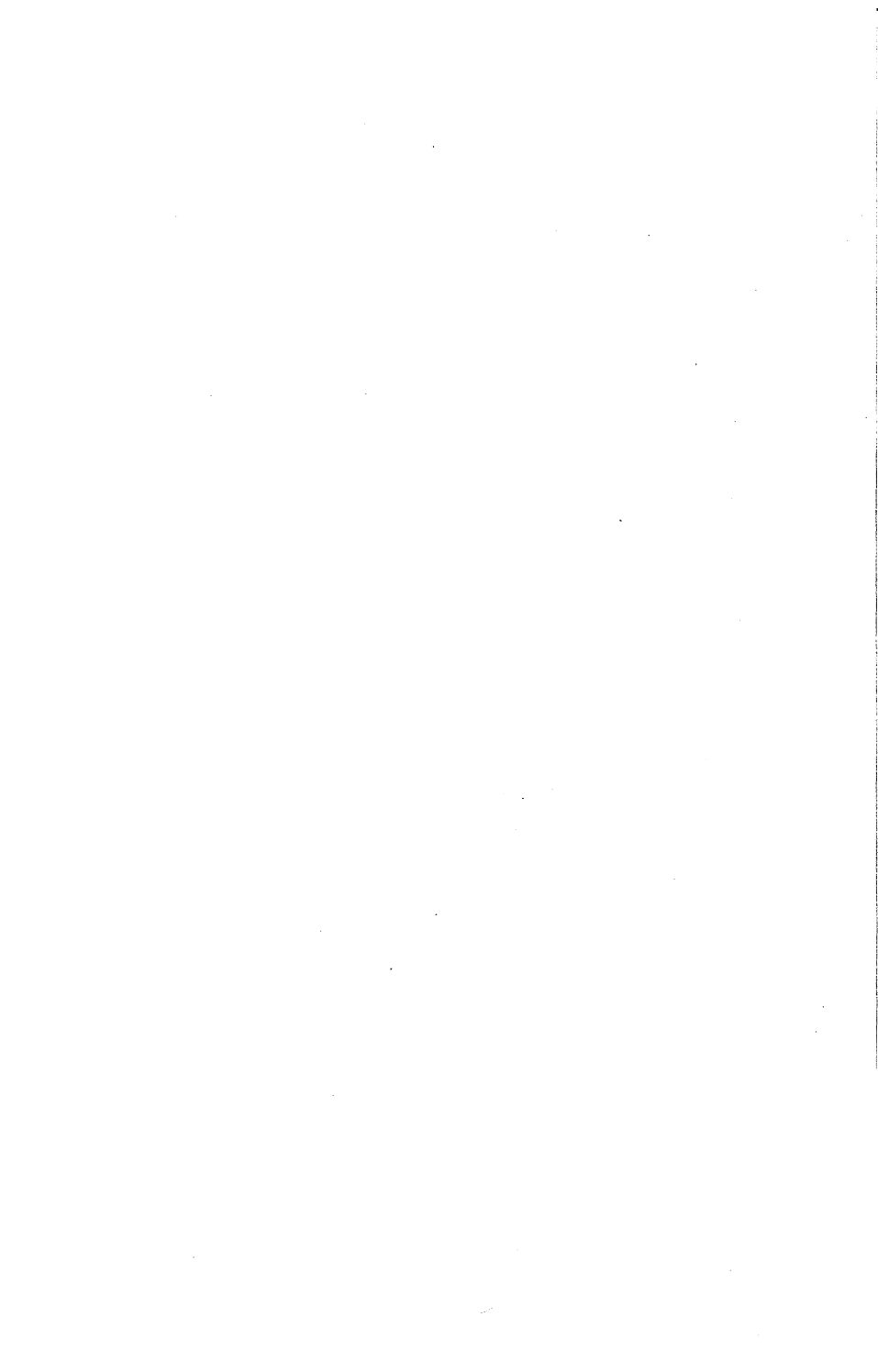
S ratom u bivšoj Jugoslaviji (od 1991. do 1995.) Europa je pokazala sve svoje stare slabosti i gotovo „genetsko“ političko nejedinstvo. A tamo gdje ga je bilo, svelo se na trule kompromise. S padom Berlinskog zida i povijesnim porazom komunizma Europa se našla u poziciji da izgrađuje jedinstvo izvan konteksta vanjske ugroze. Ta se

zadaća, naravno, ne može svesti samo na monetarne i gospodarske interese. Usprkos tome što bi se moderne demokracije mogle definirati i kao „trgovačka društva“, politički su interesi i dalje lakmus papir jedinstva. I od njihove konvergencije ovisit će i sudbina „europske trgovačke integracije“.



Primjer Austrije iz 2000. godine pokazuje kako je uvijek lakše kazniti male nego velike. Kad je ÖVP Wolfganga Schüssela za koalicijskog partnera prihvatila Heiderovu desničarsku FPÖ, četrnaestorica su (EU je tada brojila petnaest članica) smjesta protiv austrijske savezne vlade proglasila sankcije. Sankcije su bile obrazložene „opasnošću od fašizma“, što povjesničari smatraju pretjeranim i kontraproduktivnim. Svodile su se na „mje-re izolacije“, a ukinute su sedam mjeseci nakon proglašenja.

Godinu dana kasnije EU je iz sličnih razloga prijetila i Berlusconijevoj vladi, ali se nije dogodilo ništa. To pokazuje različitu specifičnu težinu država u EU.



San o miru i jedinstvu

Europska ideja – povijesno gledano – oduvijek je bila vapaj za mirom. Jedan od prvih zapadnih mislilaca, pisac „Božanstvene komedije“ Dante Alighieri (1265.–1321.), zauzimao se za neovisnost svoje rodne Firenze od papinske vlasti. Za razliku od gvelfa koji su bili vjerni Svetoj Stolici, gibelin Dante sanjao je monarhiju koja će ujediniti cijelu Europu („monarchia totius europea“) i tako ratom iscrpljenom kontinentu podariti trajni mir. Rezultat je poznat: Dante je morao pobjeći iz Firence kako bi spasio glavu.

Dva stoljeća kasnije Erasmus Rotterdamski (1466.–1536.) zauzimao se za jedinstvo kršćanstva i pomirbu između Francuske i Habsburgovaca, vjerujući da će to, ako uspije, Europi donijeti tako željeni mir. Pritom je važno reći da renesansni mislioci nisu baš bili na glasu kao kozmopoliti. Više su ih zanimali rekonstrukcije genealogija, opisi karaktera naroda, pri čemu su uzvisivali svoj, a omalovažavali druge narode. Erazmo je bio iznimka, a svoje je ideje htio provesti uz pomoć Habsburgovca Karla V., španjolskog cara. Bio je njegov učitelj, a ono što je od toga ostalo svelo se na pet ratova koje je Karlo V. vodio protiv francuskog kralja. Četiri je dobio, a jedan izgubio. Europsko univerzalno carstvo pod španjolskom egidom nije se ostvarilo. Štoviše, Augsburskim vjerskim mirom (1555.) – koji je afirmirao načelo *cuius regio, eius religio* (čija je zemlja, njegova je i religija) – ozakonjen je konfesionalni rascjep, čime je nestao zajednički vjerski temelj na kojem bi moglo nastati kulturno-političko jedinstvo Kontinenta. Unatoč tomu, Erazmo je taj koji zavređuje epitet prvog Europejca i koji je istinski

vjerovao da je razum, a ne osjećaji, taj koji može trasirati put do trajnoga mira u Europi.

Tridesetgodišnji rat (1618.–1648.) koji je opustošio Europu i desetkovao njezino stanovništvo i koji povjesničari nazivaju „ratom svih ratova“ u novijem dobu, nije bio samo vjerski rat, nego i rat protiv habsburgetske hegemonije na Starom kontinentu. Habsburgovci su se održali zahvaljujući španjolskom novcu (zapravo zlatu opljačkanom u *novom svijetu*) i plaćeničkoj vojsci. Westfalski mir (1648.) potvrdio je Augsburski religiozni mir i regulirao teritorijalna pitanja te tako Europi podario dulje razdoblje mira u novijoj povijesti.

To nije spriječilo mnoge europske muževe da i dalje sanjaju o jedinstvu. Willian Penn (1644.–1718.) zalagao se za „Europski parlament“ koji bi većinskim glasovanjem donosio zaključke.

Okvir bi tvorio Savez naroda s time da bi u njega bili uključeni i Rusi i Turci. Penn je vjerovao da bi to donijelo trajni mir.

I Gottfried W. Leibniz (1646.–1716.), veliki matematičar i filozof, zalagao se za „stvarnu ravnotežu razuma i moći“ kao osnovu za uspostavu europskog mirovnog poretka teško narušenog vojno-političkim nadmetanjem Habsburške Monarhije i Francuske.

Königsberški filozof i kozmopolit Immanuel Kant (1724.–1804.), nastavljajući na Rousseaua, zalaže se za *republikanizaciju* europskih država koje bi s vremenom stupile u savez slobodnih država. Samo republikanski ustavi mogu dovesti do takvog saveza, a time i do mira u Europi.

Za razliku od Kanta, Novalis (1772.–1801.) se zalaže za europsko jedinstvo na osnovi kršćansko-konzervativno-romantičarske paradigme. Oba koncepta, međutim, svojim apelima *konstatiraju* kulturno-političku rascijepljenost Europe i u konačnici nemoć da se ona prevlada.

Napoleon je sanjao Europu slobodnih naroda s liberalnim carem, s naprednim pravnim i socijalnim poretkom i to kao antipod britanskom gospodarskom imperiju i ruskom despotizmu. Međutim, Europa je trpjela pod teretom njegove politike jer je ona, uz ostalo,

iscrpljivala ljudske i gospodarske resurse. Pritom je paradoksalno da rezultat Napoleonovih „oslobodilačkih ratova“ nije bilo ujedinjenje Europe, nego buđenje i mobilizacija nacionalizma. Za europsku ideju to je bilo pogubno u istoj mjeri u kojoj je bilo emancipatorski za europske narode.

Bečki kongres (1815.) presjekao je *izvoz* francuske revolucije i razvio suprotan koncept – ravnotežu sila na bazi konzervativno-kršćanskih vrijednosti (tzv. Metternichov sistem). Europski koncert sila proizveo je jedno od boljih razdoblja u Europi kad je riječ o miru.

Victor Hugo (1802.–1885.) imao je viziju „ujedinjenih država Europe“ s jednom europskom nacijom. Zanimljivo je da je i Lenjin govorio o „ujedinjenim državama Europe“, ali je njegov koncept bio ideološko-propagandni.

Koliko god to nabranje (inače posve nepotpuno!) bilo zamorno, njegova je svrha u dokumentiranju nedvojbene činjenice: sve ideje i pokušaji koji su bili usmjereni prema europskom jedinstvu primarno su bili motivirani uspostavljanjem trajnoga mira, a tek sekundarno usmjereni na gospodarske benefite. A to Europu legitimira kao kontinent rata i sukoba.

Poslije Prvog svjetskog rata, koji je bio traumatski za Europu i s kojim počinje uspon Amerike kao svjetske sile, Coudenhove-Kalergi razvija paneuropski koncept s motom „Europa Europljanima“. Pred očima mu lebdi savez država od Portugala do Poljske kao jedinstveno carinsko i monetarno područje sa zajedničkom vojskom, saveznom sudom i kolonijalnom upravom.

Preteča Montanuniji (Europskoj zajednici za ugljen i čelik) svakako je inicijativa luksemburškog industrijalca Emila Mayrischa (1926.) da se osnuje kartel za čelik kako bi se spriječio francusko-njemački čelični rat i time smanjila mogućnost budućeg sukoba. Kao što znamo, u tome se nije uspjelo. Unatoč tome što su impulsi za ujedinjenje Europe dolazili iz Francuske (primjerice sa strane francuskog premijera Eduarda Heeriot, radikalnog socijalista). I njegov nasljednik, također socijalist, Aristide Briand (1929.), pred Ligom naroda je izrazio

želju za ostvarenjem „federativnog saveza naroda“ s izričitim primatom politike nad gospodarstvom. Ideja se sastojala u tome da se ostvari sigurnost „Europske unije“ (politički okvir) i to na temelju „bezuvjetnog suvereniteta“ i „pune političke neovisnosti“ europskih država.

Ideju je ubrzo pokopala carinska unija između Njemačke i Austrije (1931.). Svoj je doprinos dala i svjetska gospodarska kriza (1929.–1931.), kao i činjenica da europske kolonijalne sile (Velika Britanija, Belgija, Nizozemska, Francuska, Portugal, Španjolska i Italija) nisu imale osobit interes za ujedinjenje. Taj se interes pojavio tek s raspadom kolonijalnog carstva.

Protiv europskog ujedinjenja bio je i američki predsjednik Franklin D. Roosevelt. Bio je uvjeren da će na sceni ostati samo dvije velike svjetske sile – Amerika i Rusija. Stoga je ideja europskog ujedinjenja za njega bila beznačajna. A to je olakšalo podjelu Kontinenta. Tako su izgubljeni istočni i dobar dio srednje Europe. Ni Staljinova Rusija nije pokazivala nikakav interes za ujedinjenu Europu. Uostalom, Lenin je smatrao da će Europa postati nevažna.

Francuski političar Jean Monnet već je 1943. ukazao na opasnost od ponavljanja pogreške počinjene poslije Prvog svjetskog rata. Ako se ponovo uspostave nacionalni gospodarski suvereniteti (osobito njemački) Europa neće moći izbjeći nova iskušenja. Zato je poslije rata predlagao federaciju europskih država. Takvu bi Europu tvorile ujedinjene i ravnopravne države, s tim da bi i Njemačka bila podijeljena i nesposobna za buduću prijetnju.

Kako je Monnetov koncept obuhvaćao i tri okupacijske zone zapadnog dijela Njemačke, De Gaulle se žestoko suprotstavio, tvrdeći kako nakon zadnjeg rata Francuska i Njemačka više nikada neće sjesti za zajednički stol. Francuski general, koji nije mogao preboljeti poraz svoje zemlje u ratu, ali koji se nakon njegova okončanja ipak smatrao pobjednikom, dopuštao je samo mogućnost stvaranja gospodarskog jedinstva u koje bi bili uključeni Francuska, Belgija, Luksemburg, Nizozemska, možda Rajnska oblast (oteta Njemačkoj) i eventualno Italija. Ta bi zajednica bila saveznik Rusije i Velike Britanije. Velika Britanija ne bi bila članica te zajednice jer je, kako je smatrao De Gaulle,

bila razapeta između Europe i svog kolonijalnog carstva. Francuska bi u toj zajednici, naravno, igrala ključnu ulogu.

De Gaulle je bio za oštar kurs prema poraženoj Njemačkoj. Težio je oduzimanju Rajnske oblasti, aneksiji Ruhra i Saara kako bi praktički deindustrijalizirao poraženog ratnog neprijatelja i pretvorio ga u agrarnu zemlju. Pri kraju rata (1944.) putovao je Staljinu ne bi li ga pridobio za komadanje Njemačke, ali u tome nije uspio. Nije dobio ni podršku Amerikanaca koji su u njegovoj inicijativi vidjeli repliku versajske politike iz 1919., a koja snosi dio odgovornost za radikalizaciju njemačke politike i uspon Hitlera.

Nakon što se Amerika, suočena s imperijalnim ambicijama Staljinove Rusije, odlučila za politiku obnove ratom poharane zapadne Europe, uključujući tu i zapadni dio Njemačke (Marshallov plan), De Gaulleova politika više nije imala nikakve šanse. General je 1946. odstupio s predsjedničke pozicije, natjeran na taj korak unutarnjopolitičkim razlozima. Nema nikakve sumnje da su propast De Gaulleove *njemačke politike* i prisutnost Crvene armije u srednjoj i istočnoj Europi dali snažan impuls europskom ujedinjenju. Amerikanci su i tu odigrali ključnu ulogu, opredjeljujući se za obnovu (zapadnog dijela) Njemačke i njezino uključivanje u NATO u sklopu svoje (nove) politike *containmenta*.

Koliko god europska ideja imala gorljive i iskrene zagovornike, isto je tako istina da je ona često puta bila politički instrumentalizirana i u konačnici i ostvarena kao politički instrument. Britanski premijer Winston Churchill je 1940. zagovarao ideju britansko-francuske unije sa zajedničkim parlamentom, građanskim pravom za Britance i Francuze, sa zajedničkom organom za vođenje rata i zajedničkom vanjskom, financijskom i gospodarskom politikom te *poolom* za otklanjanje ratnih šteta. To je najviši stupanj integracije što ga je ikada predlagala Velika Britanija. Pozadina te Churchillove akrobacije bila je vrlo prozirna: želio je potaknuti Francusku da što dulje izdrži u ratu s Hitlerom i tako otkloniti opasnost od vlastite zemlje.

Povijest je pokazala da Churchill nije bio ozbiljan zagovornik europskog ujedinjenja. On je tu ideju uglavnom instrumentalizirao ne

bi li se potvrdio kao moderator između Amerike i Sovjetskog Saveza. Bio je osvjedočeni atlantist i *svjetski* političar.

Tako se Jean Monnet smatra stvarnim ocem Europske unije. Njegova se zamisao svodila na stvaranje zajednice za ugljen i čelik s osobitim *tretmanom* (zapadne) Njemačke. Smisao te zajednice bio je u korištenju njemačkih resursa (prije svega ugljena iz Ruhra) za francusku čeličnu industriju te stavljanje njemačke proizvodnje pod kontrolu (a time i vojne industrije). Politički i gospodarski Njemačka bi na taj način bila trajno pacifizirana.

Devetog svibnja 1950. francuski ministar vanjskih poslova Robert Schuman predstavio je Monnetovu zamisao u izjavi francuske vlade, rekavši kako će time „rat između Francuske i Njemačke biti ne samo nezamisliv, nego i materijalno nemoguć“. Otada se njemu pripisuje *očinstvo* europske integracije, premda je ono izvorno Monnetovo. Ugovor o Europskoj zajednici za ugljen i čelik potpisan je 1951, a stupio je na snagu 1952. Monnet je do 1955. bio predsjednik Visoke uprave Zajednice. Time su se prvi put u povijesti integracija vlade odrekle dijela svog suvereniteta (u ograničenom području) i učinile korak prema izgradnji supranacionalno koncipirane zajednice. Gospodarski efekti Europske zajednice za ugljen i čelik bili su, međutim, zanemarivi.

Američki diplomat George F. Kennan razvio je strategiju suprotstavljanja sovjetskoj imperijalnoj politici (*containment*) koja se zasnivala na političko-vojnim savezima (NATO, osnovan 1949., Vijeće Europe, iste godine) i gospodarskoj pomoći zapadnoj Europi (Marshallov plan, 1948.). Time je zapravo istočno-zapadni konflikt postao motorom europske integracije, a Amerika je dobila SR Njemačku kao antikomunističku tvrđavu na granicama s istočnim vojnim blokom. Pritom je važno istaknuti da je Marshallov plan razvijen u sklopu strategije *containmenta* (suzbijanja) američkog predsjednika Trumana. Truman je taj plan najavio u lipnju 1946. Pregovori su trajali sve do travnja 1948. U Europski program oporavka ušli su Belgija, Danska,

Francuska, Grčka, Velika Britanija, Irska, Island, Italija, Nizozemska, Norveška, Luksemburg, Austrija, Portugal, Turska, Švedska, Švicarska i tri zapadne zone Njemačke. Pridruženi članovi bili su Jugoslavija, Kanada i SAD. Rusi su odbili pristup, nazvavši taj program „dolar-skim imperijalizmom“.

Do 1952./53. Amerika je pružila pomoć u visini od 13 milijardi dolara (što je bila golema svota za ono vrijeme). Ideja je bila u tome da se razrušenu Europu podigne na noge i da je se na taj način učini vojnim i gospodarskim saveznikom u nadmetanju sa Staljinovom Rusijom. Pritom je nesumnjivo da je Amerika bila zainteresirana i za otvaranje novih (europskih) tržišta za svoje – u to doba – hiperproduktivno gospodarstvo.

Francuski otpor europskoj integraciji Zapadne Njemačke slomljen je zahvaljujući američkom pritisku i uvjetovanju gospodarske pomoći. Francuska je morala napustiti i ideju Europe kao „treće snage“ između Amerike i Rusije, a to znači i ulogu europskog hegemonu. S druge strane, stvaranje Europske zajednice za ugljen i čelik Francuzima je omogućilo *uklanjanje* Britanije iz Ruhra te stavljanje pod kontrolu njemačke čelične industrije uz istodobni pristup njemačkim ugljenokopima. Nijemci su opet u integraciji vidjeli bijeg od okupacije i ponovno zadobivanje nacionalnog suvereniteta (premda u krnjem obliku). Napokon, i SAD je vidio korist u stvaranju jedne takve zajednice, i to ne samo kao oruđa u nadmetanju s Rusijom, nego i zbog rata u Koreji i velikih potreba američke vojne industrije za čelikom. Europska zajednica za ugljen i čelik uklonila je ograničenja u njemačkoj proizvodnji čelika.

Zajednici su pristupile Belgija, SR Njemačka, Francuska, Italija, Nizozemska i Luksemburg. Nakon toga uslijedile su nove integracije: Europska gospodarska zajednica i atomska zajednica EUROATOM (usidrene u Rimskim ugovorima 1957). Time je, nakon političko-vojne podjele Europe (1945.–1955.) došlo i do trgovinske i integracijsko-političke podjele (1958.–1972.). „Zajedničko tržište“ kasnije se razvilo u „unutarnje tržište“, u zajednički pravni prostor i monetarnu uniju.

Ipak, uz neosporne gospodarske učinke, glavni cilj europskih integracija bila je uspostava trajnoga mira i uklanjanje zapreka koje bi nacionalne države mogle navesti na rat. U središtu tih napora bilo je rješavanje njemačkog pitanja koje je *razriješeno* kroz podjelu Njemačke i kroz kontrolu njezinog zapadnog dijela unutar integracijskog okvira. Moto te politike izrekao je britanski političar Israely: „To keep the Russians out and to Germans down“. Riječ je o takozvanom dvostrukom suzbijanju (*containmentu*): ratnog neprijatelja – Njemačke, i ratnog saveznika – Rusije.

Jasno je: podjela Njemačke značila je i podjelu Europe. Sama zapadnoeuropska integracija bila je bazirana na toj i takvoj sigurnosnoj odluci. Tako je proces europske integracije na paradoksalan način pridonio jačanju Hladnoga rata, jer je učvrstio podjelu i doveo do dezintegracije kontinenta.

To znači da se s političkom podjelom na istočnu i zapadnu Europu povećalo socijalno i gospodarsko zaostajanje istočne i srednje Europe te učvrstio patronat Moskve u toj regiji. To je pak vodilo produbljivanju društvenih, političkih i mentalnih razlika s posljedicama koje su se jasno vidjele nakon okončanja Hladnoga rata (1989.). Europska zajednica tada se našla pred dubokim jazom koji je odvajao uspješno integriranu zapadnu Europu od dezintegriranih područja *ostatka* Europe.

Ostatak Europe ponovo je *kažnjen*. Umjesto da se reformskim državama koje su sa sebe zbacile sovjetski jaram pruži prilika da se što brže integriraju i tako približe zapadnim zemljama i sustignu ih, ostavljene su u čekaonici. Prioritet je dobilo *produbljenje* zbog iznenadno iskrsnulog njemačkog pitanja (ujedinjenja). A to je još više povećalo razliku u gotovo svim aspektima života. Ugovor iz Maastrichta (1991.) značio je odbijanje brzog proširenja i produbljivanje europskih divergencija. Zapad je gospodarski i monetarno otišao naprijed, ali za istočnu i srednju Europu nije bilo nikakva Marshallova plana.

No, vratimo se početku europske integracije. Nema nikakve dvojbe da je u njezinu središtu bilo njemačko pitanje. Rusi su forsirali

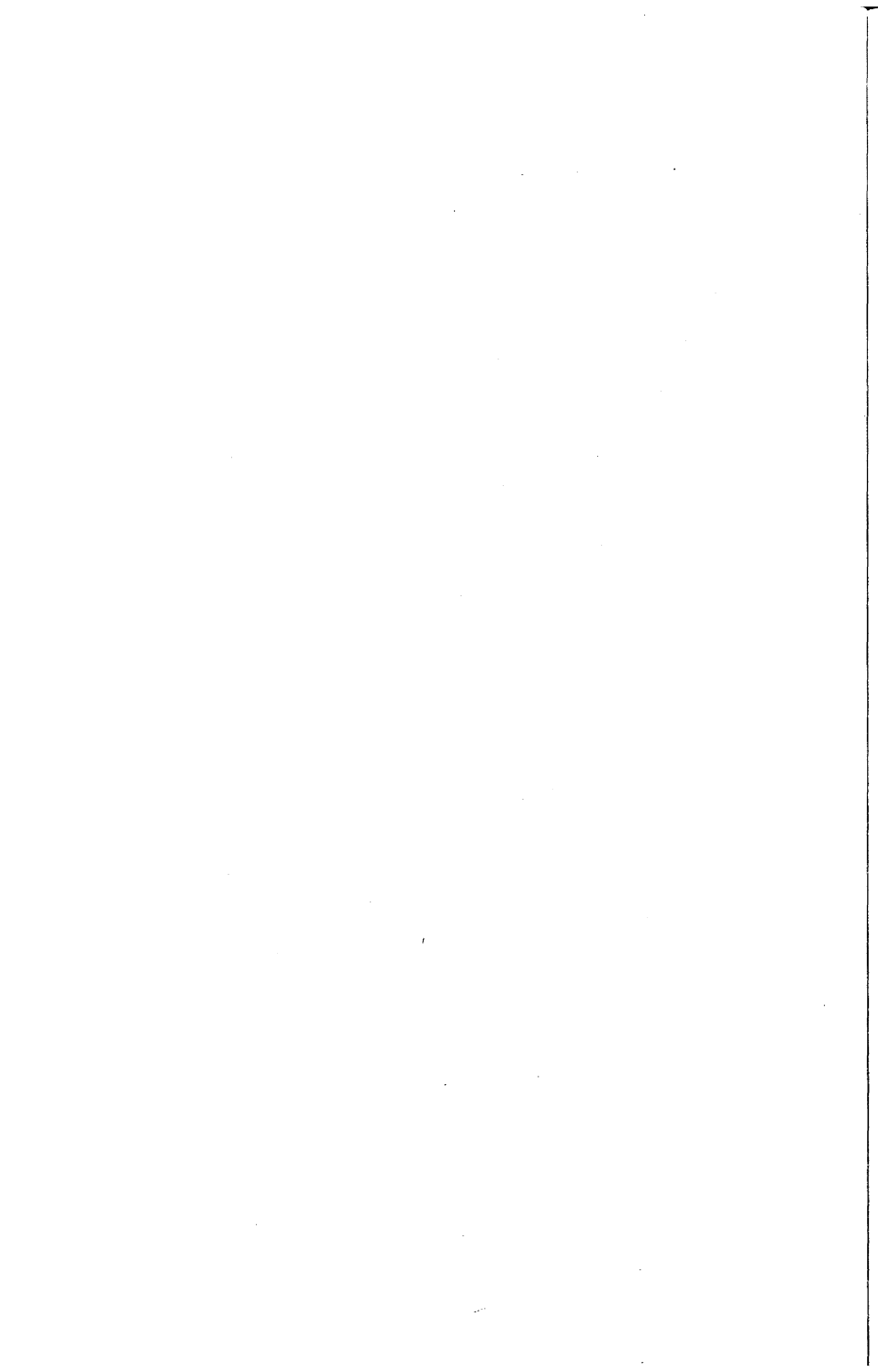
neutralnost Njemačke, Francuzi njezino teritorijalno komadanje i deindustrijalizaciju... Zahvaljujući Hladnom ratu i američkoj politici *containmenta* tri zapadne okupacijske zone Njemačke integrirane su u zapadne vojne, gospodarske i političke saveze. Europska zajednica za ugljen i čelik istodobno je predstavljala i *europaizaciju* njemačkih gospodarskih i prirodnih resursa i politiku *containmenta*. Politički koraci pojedinih sudionika bili su motivirani, prije svega, pragmatičkim razlozima, ali i prestižem, ambicijama i idiosinkrazijama zapadnih vođa. Tako je, primjerice, Amerika poticala i osnivanje Europske obrambene zajednice, i to ne samo zbog načelnih hladnoratovskih razloga, nego i zbog šoka što su ga Amerikanci doživjeli u korejskom ratu. Osnivanje „europske vojske“ u tom je svjetlu izgledalo posve razumno. Potkraj svibnja 1952. Europska šestorica potpisali su ugovor u Parizu kojim se utemeljuje Europska obrambena zajednica. Pregovori su bili teški, a kad su okončani, to je u Francuskoj izazvalo šok. Strah od novog *Wehrmachta* (njemačke vojske) toliko je uznemirio duhove da je najprije došlo do modifikacije ugovora, a onda i do njegove propasti u francuskoj Nacionalnoj skupštini. Europska sigurnosna politika tako je ostala u pelenama.

Već je rečeno da su koraci prema produbljenju integracija uglavnom bili reakcija na vanjske pritiske ili događaje. Poticaj prema Europskoj gospodarskoj zajednici (zajedničkom tržištu) uslijedio je tek nakon Sueske krize 1956., kad je definitivno došlo do sloma francuske (i britanske) kolonijalne politike. Tek su tada Francuzi pokazali stvarni interes za *produbljenjem*, pa se može reći da je Europska gospodarska zajednica „motivirana više politički, nego gospodarski“. Jednako je bilo i s EURATOM-om. De Gaulle, koji se ponovo vratio na vlast i koji je bio osvjedočeni euroskeptik, akceptirao je Rimske ugovore (stupili na snagu 1958.), a to znači „zajedničko tržište“. To je ujedno bila prilika da se Francuska izvuče iz gospodarske izolacije i zakorači u modernizaciju. EURATOM (zajednički razvoj nuklearnog istraživanja u mirnodopske svrhe), međutim, nije prošao bez konflikta. De Gaulle se protivio integraciji SR Njemačke u zajedničku europsku atomsku politiku iz povijesno-preventivnih razloga.

Britanci su 1961. zatražili prijam u članstvo Europske gospodarske zajednice, također kao već ocvali kolonijalni imperij i posrnulo gospodarstvo. Na članstvo su čekali više od deset godina i to ne samo zbog načelnog protivljenja generala De Gaullea, nego i zbog krize koja je tih godina potresala Zajednicu. Politika „praznih stolaca“ od šestorice je na neko vrijeme učinila petoricu, budući da se Francuska povukla zbog sukoba oko direktnih prihoda Zajednice. Tek je 1967. francuski predsjednik i general pristao na pristupne pregovore s Velikom Britanijom.

Broj zastupnika u Europskom parlamentu 2009.:

<i>Njemačka</i> 96	<i>Austrija</i> 19
<i>Francuska</i> 74	<i>Bugarska</i> 18
<i>Velika Britanija</i> 73	<i>Danska</i> 13
<i>Italija</i> 73	<i>Finska</i> 13
<i>Španjolska</i> 73	<i>Slovačka</i> 13
<i>Poljska</i> 51	<i>Irska</i> 12
<i>Rumünjska</i> 33	<i>Litva</i> 12
<i>Nizozemska</i> 26	<i>Letonija</i> 9
<i>Belgija</i> 22	<i>Slovenija</i> 8
<i>Grčka</i> 22	<i>Estonija</i> 6
<i>Portugal</i> 22	<i>Luxemburg</i> 6
<i>Češka</i> 22	<i>Malta</i> 6
<i>Mađarska</i> 22	<i>Cipar</i> 6
<i>Švedska</i> 20	



Britanska Canossa

Stereotip o britanskoj vanjskoj politici uglavnom se svodi na tvrdnju o „odvrćanju od Europe“ i interesima na oceanima i drugim kontinentima. A kad bi zakoračila na Kontinent, činila je to kako bi Europu oslobodila od „tiranije“.

Činjenica je da je Velika Britanija izgradila svjetsko carstvo zahvaljujući svojoj pomorskoj snazi i *splendid isolationu* (u odnosu na Europu), ali isto tako i to da je gotovo uvijek vojno intervenirala kad bi se narušila ravnoteža kontinentalnih sila. S Prusijom se borila protiv Napoleonove Francuske, s Francuskom protiv Wilhelmovske Njemačke (Prvi svjetski rat), a u novije vrijeme s Nizozemskom i Belgijom tvori svojevrstni *europski trijumvirat* koji se suprotstavljao francuskoj dominaciji, a potom i „njemačko-francuskom direktoriju“ u Europskoj uniji. Britanska politika „ravnoteže sila“ došla je do izražaja i u ratu u bivšoj Jugoslaviji. Iako je tradicionalno bila naklonjena Beogradu, Britanija je i u ratu u Hrvatskoj, kao i u Bosni i Hercegovini, dugo podržavala Miloševićevu politiku, bojeći se širenja njemačkog utjecaja na prostor Zapadnog Balkana. Njemačko ujedinjenje (1990.) i njemačko forsiranje diplomatskog priznanja Hrvatske i Slovenije (1991./92.) za London je značilo narušavanje geopolitičke ravnoteže pa je nastojao to svim silama spriječiti. Raspad Jugoslavije i osamostaljenje bivših republika ipak nije uspio zaustaviti, ali je *prisilio* Njemačku na krajnju suzdržanost i *europaizaciju* svoje jugoistočne politike. Koliko je taj pritisak bio snažan svjedoči i činjenica da je njemačko ministarstvo vanjskih poslova izdalo opsežnu uputu svojim diplomatima (1992.) da bi

ih instruiralo kako da se brane od tvrdnji da je njemačko forsiranje međunarodnog priznanja (u prvom redu Hrvatske) glavni krivac za eskalaciju sukoba i produbljenje krize u bivšoj Jugoslaviji. Britancima su vjerno asistirali Nizozemci, a Mitterrand ih je podržao iz svojih razloga.

Europska zajednica za ugljen i čelik i, kasnije, Europska gospodarska zajednica, osnovane su bez Velike Britanije. U ranim pedesetim godinama prošlog stoljeća Britanci su odbijali svaku pomisao na članstvo u europskim (supranacionalnim) integracijama, i to uglavnom iz dva razloga: a) Britanija je i nakon Drugog svjetskog rata sebe vidjela kao svjetsku silu i *Empire* (kolonijalno carstvo); b) integracija u supranacionalnu zajednicu za nju bi značila ne samo poniženje i priznanje da je svedena na rang europske, a to bi značilo, drugorazredne sile, nego se i kosilo i s britanskim shvaćanjem suvereniteta. I to nije bilo gledište samo političke klase, nego i širih slojeva stanovništva. Tek s američkim *poniženjem* u vrijeme sueske krize te sve evidentnijom činjenicom da kolonijalno carstvo ne može držati korak s dinamičnim razvojem kontinentalnog gospodarstva, britanska politika počinje mijenjati kurs.

Kapitulacija pred šestoricom uslijedila je u kolovozu 1961. London je zatražio prijam u članstvo Europske gospodarske zajednice, koju je prije toga posprudno nazivao „klubom gubitnika Drugog svjetskog rata“. Kontekst je kristalno jasan: za razliku od Europske zajednice za ugljen i čelik, Europska gospodarska zajednica polučila je značajan ekonomski uspjeh. Šestorica su profitirala od zajedničkog tržišta, gospodarske stope rasta bile su začuđujuće, dok je britanska ekonomija istodobno grcala u strukturnoj krizi. Povrh toga, Amerikanci su pritiskali London da uđe u Zajednicu, kalkulirajući s mogućnošću da bi se na taj način mogla ojačati zapadneuropska integracija, a time i američka poziciju u konfliktu s Moskvom.

S druge strane, britanska je politika još uvijek bila opijena starom slavom, pa se London nadao da će ulaskom u Zajednicu istodobno preuzeti i vodeću ulogu u njoj. Počeo je s iracionalnim pritiscima i prijetnjama (povlačenje trupa i izlazak iz NATO-a) kako bi države

članice omekšao za svoje apetite, dok je Nijemce nastojao kupiti koncesijama. Međutim, vremena su se promijenila. Osovina Pariz-Bonn, koliko god opterećena teškim naslijeđem, ipak je funkcionirala i bila čvršća no što se mislilo. Stoga se mirne savjesti može reći da je britanska politika u ranim šezdesetima bila obilježena precjenjivanjem vlastite snage i pozicije te pogrešnom procjenom situacije na Kontinentu.

Jednako se tako smije reći da je zahtjev za članstvo u Zajednici bio britanski put u Canossu. Pritom je ulogu pape Grgura VII. u aktualnom poniženju igrao general Charles de Gaulle. On je 1963. uložio veto na britansko članstvo pa je London morao čekati punih deset godina prije nego što je konačno primljen u Zajednicu (1973.). Blokadu je definitivno okončao tek izbor Georges-a Pompidoua za novog predsjednika Francuske.

London nije imao alternativu. Sredinom šezdesetih praktički je došlo do sloma britanske sigurnosne politike. Velika se Britanija morala povući istočno od Sueza što je, s druge strane, povećavalo njegov interes za europsku pozornicu. Promjena je, dakako, uzrokovana manjkom resursa nužnih za provođenje globalne sigurnosne politike. Carstvo je ostalo još samo na papiru i u snovima britanskih diplomata.

Ali i nakon učlanjenja u Europsku gospodarsku zajednicu Britanija je sačuvala poseban status koji je proizlazio iz njezinog atlantizma i tradicionalnog *splendid isolationa*. Priznat joj je poseban status pri plaćanju članarine (proporcionalno manje nego druge članice), izborila se za „opting out“ u odnosu na socijalnu politiku kako je utanačena u Ugovoru iz Maastrichta. Izašla je i iz Europskog monetarnog sustava 1992., odbila euro 1999., pa mnogi analitičari postavljaju pitanje je li ona uopće punovrijedan član Europske unije. I hoće li to i ostati. Velika Britanija svakako nije potpuno integrirana, ali svejedno za sebe traži potpuno pravo odlučivanja. Takav stav ne proizlazi samo iz tradicije i duha *Empirea*, nego i iz *special relationshipa* koji London njeguje s Washingtonom.

Općenito se može reći (a to je mišljenje stručnjaka) da je ideološko i ekonomsko sučeljavanje između Istoka i Zapada bila stvarna politička pozadina, štoviše, temeljni uvjet za nastanak i razvoj zapad-

noeuropske integracije. Konfrontacija između SAD-a i SSSR-a otvoreno se događala u Europi. Odnosi što su ih stvorili blokovi (NATO i Varšavski ugovor) odražavali su se na političko oblikovanje Europe. Pokazivali su se kroz naoružanje i utrku u naoružanju, propagandu, pritisak preko diplomacije i politike, ratne prijetnje, gospodarski embargo, vojne intervencije i regionalne konflikte izvan Europe (Indokina 1946.–54., Koreja 1950.–53., Vijetnam 1969.–75.), ideološke infiltracije, bezbrojne tajne obavještajne aktivnosti, podrške pučistima i državnim udarima u protivničkom taboru, ali i kroz krize, ustanke i konflikte na Kontinentu kao što su berlinska blokada 1948./49., druga berlinska kriza koja je okončana izgradnjom Berlinskog zida 1961., sovjetska vojna intervencija u DDR-u 1953., Mađarskoj 1956. i Čehoslovačkoj 1968.

Proces europske integracije bio je motiviran željom da se osigura trajni mir na zapadu i istodobno dobije *rat* na istoku Kontinenta.

Tri stupa Ugovora iz Maastrichta (stupio na snagu 1. 11. 1993.):

Europska unija

Europska zajednica

*carinska unija
agrarna politika
strukturna politika
trgovinska politika*

*Nove ili promijenjene
regulacije za:*

*gospodarska i
monetarna politika
građanstvo Unije
obrazovanje i kultura
transeuropske mreže
zaštita potrošača
zdravstvo
istraživanje i okoliš*

Način odlučivanja:
ugovori Zajednice

Zajednička vanjska i sigurnosna politika

*vanjska politika:
kooperacija, zajednička
stajališta u akcijama
održavanje mira
ljudska prava
demokracija
pomoć trećim državama*

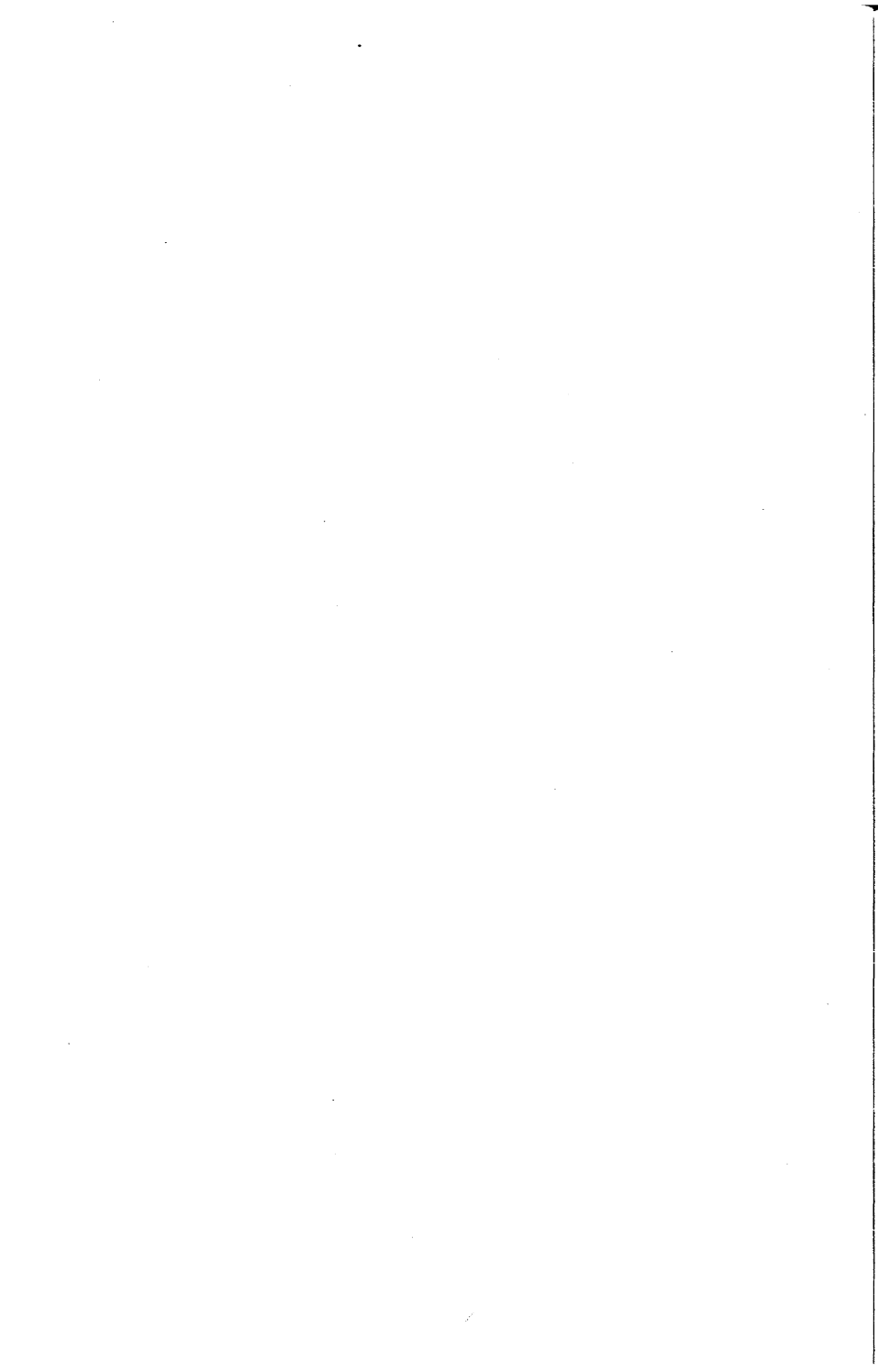
*Sigurnosna politika:
oslonac na WEU
sigurnosna pitanja Unije
razoružanje
gospodarski aspekti
naoružanja
dugoročno: europski
sigurnosni poredak*

Način odlučivanja:
*suradnja između
vlada EU*

Suradnja u unutarnjoj politici i pravosuđu

*azil
vanjske granice
imigracija
borba protiv ovisnosti
od droge
suzbijanje organiziranog
kriminala
pravosudna suradnja
u civilnim i kaznenim
predmetima
policajska suradnja*

Način odlučivanja:
*suradnja između
vlada EU*



Njemački hladni tuš

Na sastanku na vrhu šefova država i vlada Europske zajednice u prosincu 1989. u Strasbourgu vladala je ledena atmosfera. Kancelar Kohl prvi je put bio izoliran. Okruživala su ga hladna i zabrinuta lica. Mitterrand, s kojim je godinama tijesno surađivao, gledao ga je sumnjičavo i s nevjericom. Samo je Felipe Gonzalez, španjolski premijer i socijalist, pokazao raumijevanje i podržao pravo Nijemaca na ujedinjenje. Kohl je u Strasbourg doputovao s teškim teretom i istodobno s velikim uspjehom. Nekoliko tjedana prije, u Bundestagu je predložio svoj glasoviti konfederativni plan u deset točaka kojim je praktički kanalizirao njemačko ujedinjenje. To je učinio na svoju ruku, preuzevši na sebe vanjskopolitičke rizike. Situacija u Istočnoj Njemačkoj došla je do usijanja, pao je Berlinski zid i Kohl je osjetio da je, ako ne ponudi zajednički plan za obje Njemačke, a to znači barem neki oblik saveza, moguće otklizavanje u kaos s nesagledivim posljedicama po njemačku naciju. Pritom se nije ni sa kim konzultirao, nije tražio dopuštenje, jednostavno je *sankcionirao* događaje. I sad je bio među svojim zaprepasanim europskim kolegama, od kojih je većina bila uznemirena zbog mogućnosti ujedinjenja, zbog mogućnosti da se iz pepela digne gospodarski i demografski kolos u središtu Europe i poremeti poslijeratnu „ravnotežu snaga“. Podijeljena Njemačka značila je ukročenu, *domesticiranu* Njemačku, s krnjim suverenitetom i živom hipotekom Drugog svjetskog rata, Njemačku pognute glave, *europeliziranih* interesa i s otvorenom čekovnom knjižicom. Francuska, Nizozemska i Velika

Britanija u prvom redu, bile su konsternirane, kao da ih je zalio hladni tuš. Javili su se *ressentimenti*, izbila je panika, pale su teške riječi.

Mitterrand je na svaki način htio spriječiti ujedinjenje. Za njega, kao uostalom i za cjelokupnu poslijeratnu francusku politiku, podijeljena je Njemačka bila najbolja moguća Njemačka. Poput diva vezanih nogu, ali korisnih ruku. Stoga je ekspresno otputovao u Istočni Berlin ne bi li odvratio od ujedinjenja Honeckerova aparatčika Hansa Modrowa, koji je ni kriv ni dužan, poslije pada Berlinskog zida i sloma režima, lansiran u fotelju privremenog premijera urušavajuće države. Nudio mu je članstvo u Europskoj zajednici (DDR bi postao 13. članica EZ-a!), ne shvaćajući da Modrow nije imao nikakvu kontrolu nad događajima. Bio je samo stečajni upravitelj propale države, u kojoj se u tim trenucima pitao samo narod. Od parole – „Wir sind das Volk“ („Mi smo narod“) preko parole „Wir sind ein Volk“ („Mi smo jedan narod“) koja je izrekla težnju za ujedinjenjem – Istočni su Nijemci neumoljivo usmjerili pravac događaja. Oni koji su godinama propagirali ideju o „dvije njemačke nacije“, pri čemu je SR Njemačka denominirana kao „imperijalističko inozemstvo“, nisu imali ni snage, a ni motiva, čak ni uz francusku pomoć, učiniti bilo što drugo osim kaskati za događajima. Mitterrand je bio u takvoj panici da nije mogao dobro procijeniti snagu i smjer istočnonjemačke revolucije koja je počela s otvaranjem mađarske granice u rujnu 1989. i prelaskom istočnih Nijemaca u Prag te otamo u Zapadnu Njemačku. Taj egzodus, u kombinaciji s demonstracijama koje su se počele valjati već u listopadu od Istočnog Berlina do Leipziga i Dresdena, iskrvarile su režim.

Mitterrand je odletio i u Moskvu tražeći od Gorbačova da zaustavi ujedinjenje. Međutim, Gorbačov to nije mogao i da je htio. *Glasnost* i *perestrojka* nadrasli su njihovog tvorca i stvari su išle u jedinom mogućem pravcu. Naravno, Kohl je odigrao vještu i poštenu igru. Njegov izvrstan odnos s Grbačovom, kao i njegova spremnost da otvori čekovnu knjižicu koliko je potrebno, dovele su do sovjetskog *da* i odustajanja Moskve od zahtjeva da buduća ujedinjena Njemačka mora biti neutralna. S druge strane, Kohl je, kao iskreni Europejac i motor europskog jedinstva, zajamčio Amerikancima ne samo ostanak

u zapadnom vojno-političkom savezu, nego i spremnosti da produbi europsku integraciju i novu ujedinjenu Njemačku uklopi u još striktniji europski okvir – u europsko unutarnje tržište i monetarnu uniju (zajednička valuta). Riječju, Kohl je od samog početka vodio dva paralelna procesa – proces ujedinjenja i proces produbljenja, znajući da će zajamčivanjem europske integracije i vodećom ulogom Njemačke u tom procesu zadobiti povjerenje zapadnih saveznika.

Valja podsjetiti da je od 1945. francuski interes bio da koristi njemačke resurse, osobito one u Ruhru, i da istodobno reducira njemački politički i vojni potencijal na podnošljivu mjeru. Za Pariz je stoga već sama mogućnost ujedinjenja predstavljala sigurnosnu i gospodarsku prijetnju. Štoviše, upravo je podjela Njemačke bila preduvjet za zapadnu integraciju SR Njemačke kao i za zapadnoeuropsku integraciju. Osim toga, Francuska je bila glavni profiter europske integracije.

Strah Europljana od proširene Njemačke, ojačane demografski, teritorijalno i gospodarski, stišan je kad je Kohl izrazio spremnost za stvaranje gospodarske i monetarne unije. To je značilo da se Nijemci odriču simbola svoje gospodarske i monetarne moći – DM-a. To je istodobno značilo i kreiranje najvećeg gospodarskog prostora na svijetu s (ondašnjih) 370 milijuna stanovnika i s četiri slobode: slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i ljudi.

Trećeg listopada 1990. dovršeno je ujedinjenje Njemačke. Više od 80 milijuna ljudi našlo se u jedinstvenoj državi. Skepsu i odbijanje iz studenoga i prosinca 1989. zamijenilo je prihvaćanje koje je završilo u ugovoru „Dva-plus-četiri“ (rujan 1990.). Njemačka je zadobila puni suverenitet, četrdeset i pet godina nakon kapitulacije i okupacije, te pravo da sama odlučuje o svojim saveznicima. „Druga runda ujedinjenja“ bio je Ugovor iz Maastrichta. Jer da nije bilo ujedinjenja ne bi bilo ni Maastrichta, barem ne tako brzo i s tako dalekosežnim projektima.

Od europske refolucije do Maastrichta prošle su dvije godine. Ovo nije tipfeler. Riječ je o terminu koji je skovao Timothy Gareton Ash i koji na sažet način opisuje događaje u toj prekretničkoj 1989.

godini u Europi. Osobito kad je riječ o načinu na koji je došlo do smjene režima u Poljskoj i Mađarskoj: svojevrsnom mješavinom revolucije (pritisak ulice) i spremnosti na reforme (okrugli stolovi komunisti i opozicije), dakle – refolucijom. Ti su događaji, kad je riječ o DDR-u, usmjerili političke procese i u konačnici anticipirali *ideju* Maastrichta: ojačani integracijski okvir za ujedinjenu Njemačku.

Devetog i desetog prosinca 1991. održan je summit u Maastrichtu na kojem je Njemačka „stavljena u čvršći europski okvir“, čime je neutralizirano proširenje njezinog gospodarskog prostora. Kancelar Kohl održao je obećanje, a francuski predsjednik Mitterrand je kao kompenzaciju za ujedinjenje Njemačke dobio *više* Europe. Kad već nije mogao sačuvati poslijeratni *status quo*, on je s Nijemcima podijelio koristi koje su za njih proizašle iz ujedinjenja. Tako je Francuska sačuvala bit svoje njemačke politike: kontrolu i iskorištavanje.

U Maastrichtu je utanačen ugovor koji je zajedničko tržište pretvorio u „unutarnje tržište“ (stupilo na snagu 1993.). Time je ispunjen glavni zahtjev produbljenja. 1999. je na snagu stupila monetarna unija (u prvoj fazi samo knjigovodstveno), a Ugovorom iz Maastrichta trasirana je i politička unija te potvrđena Zapadnoeuropska (obrambena) unija. Potonje su ostale u sjeni i do danas nisu do kraja realizirane. Nijemci su se odrekli DM-a zbog viših nacionalnih interesa, ali njemački vodeći političari nikada tu činjenicu nisu interpretirali kao žrtvu za ujedinjenje, nego kao „doprinos Europi“. Današnja financijska i dužnička kriza u eurozoni zorno pokazuje kako političke eufemizme često *sustižu* vrijeme i događaji. Francuzi su dobili euro, ali Europa samim time nije dobila njemačku financijsku disciplinu i njemačku gospodarsku kulturu. Danas Grci plaću za svojom drahmom, a francuski list „L'Alsace“ početkom listopada 2011. piše: „Eurozona nalikuje bolnici u kojoj slabokrvni kao što su Francuska, Italija ili Španjolska, da spomenemo samo najveće, daju krv susjedima iako sami trebaju transfuziju“.

Europska unija kako je trasirana u Maastrichtu ugovorno je obuhvatila sve dotadašnje oblike integracije (uz stanovitu modifikaciju) i integracijski je odgovor na ujedinjenje Njemačke. Osim toga,

to je produbljenje imalo dezintegracijske učinke na reformske države srednje i istočne Europe. Premda su dvanaestorica 1995. postala petnaestorica (pristupile Švedska, Austrija i Finska, i to brzopotezno, u samo godinu dana) ostaje činjenica da je sve do Ugovora iz Amsterdama (1997.) i onoga iz Nice (2000.) vrijedilo pravilo: „produbljenje ispred proširenja“. Tek su gospodarska stagnacija, koja je pogodila Njemačku zbog enormnih troškova saniranja istočnonjemačkog gospodarstva i socijalnog sustava (u visini od najmanje dva bilijuna DM), smirili duhove i omogućili politiku „fleksibilnosti“, koja je otvorila vrata najvećem proširenju u povijesti integracija (2004.). Gospodarsko-socijalni jaz između zapada i istoka Njemačke ni do danas nije prevladan, a to govori o dubini dezintegracije kao izravnoj posljedici podjele Njemačke i Europe.

Gledajući geopolitički, njemačko ujedinjenje doista je poremetilo ravnotežu na Kontinentu. Unija se njime pomakla prema središtu Europe, a Francuska je ponovo postala rubna zemlja, što je povijesno uvijek bila njezina geopolitička mora. S druge strane, Njemačka nije postala samo veća za pet istočnonjemačkih pokrajina, nego se povećao i broj njemačkih zastupnika u europskom parlamentu. Njemačka je postala suverena i politički samosvjesnija, što je došlo do izražaja u zahtjevu da postane stalna članica Vijeća sigurnosti UN-a. Na tom je valu bio i zahtjev (uspješan) da Frankfurt bude sjedište Europske središnje banke...

Sve je to imalo reperkusije i na osovinu Pariz-Bonn (Berlin). *Idila* iz vremena prije ujedinjenja, kada su Francuzi *vodili*, a Nijemci *plaćali*, više nije funkcionirala. Njemačka je izazvala bijes u Parizu i Londonu svojim forsiranjem međunarodnog priznanja Hrvatske i Slovenije. To je shvaćeno kao njemačko političko i interesno soliranje, iako je točnije da su se Kohl i Genscher odlučili na taj korak zbog pritiska njemačke javnosti koja je tražila pravo na samoodređenje i za druge narode, dakle, ono isto pravo koje su Nijemci konzumirali godinu dana ranije. Da u Njemačkoj nije stvorena takva klima, čemu su na svoj način pridonijeli i Hrvati u Njemačkoj, da agresija na Hrvatsku nije bila tako brutalna i da se nije odvijala pred očima europske

javnosti, diplomatski događaji možda bi poprimili drukčiju dinamiku. U svakom slučaju, disonantni tonovi između Pariza i Berlina postali su sve češći: Njemačka je forsirala Austrijsko članstvo u EU, a Francuska je na to gledala kao na proširenje *njemačke gospodarske zone* i kao na još jednog njemačkog satelita u Europskom vijeću. Francuska je odbila kvote za američke filmove, ali Njemačka to nije htjela prihvatiti. Osim toga, Njemačka je inzistirala na striktnom pridržavanju kriterija konvergencije i to u vrijeme kada je francuski proračunski deficit iznosio 5,6 posto umjesto zadanih tri posto (1995.). Do približavanja je opet došlo tek za vrijeme iračke krize (2003.), kada su i Francuzi i Nijemci okrenuli leđa Amerikancima i nisu htjeli sudjelovati u preventivnom i nezakonitom ratu protiv Sadama Huseina. Međutim, vremena kada su se Nijemci najprije tri puta morali pokloniti pred francuskom zastavom da bi se jednom smjeli pokloniti i pred svojom prošlo je s ujedinjenjem. Pariz i Berlin i dalje tvore pokretačku snagu Europske unije, ali ta osovina više ne funkcionira kao u stara vremena. Junior partner postao je partner.

Europska gospodarska i monetarna unija/ kriteriji konvergencije:

Inflacija:

inflacija ne smije biti veća od 1,5 posto iznad prosjeka tri cjenovno najstabilnije države.

Dugovi:

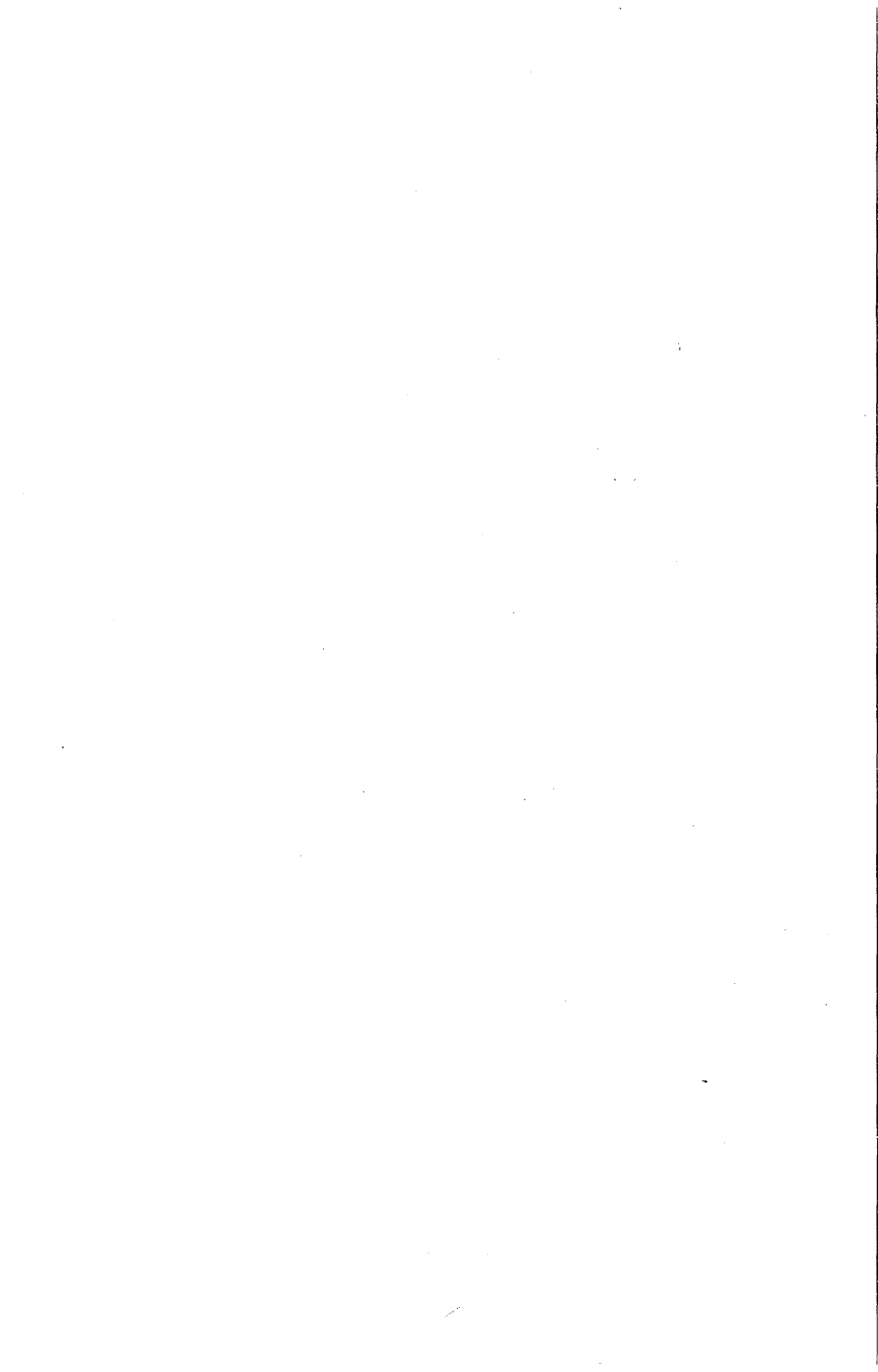
ukupni državni dug ne smije premašiti 60 posto BDP-a.

Proračun:

proračunski deficit ne smije biti veći od tri posto BDP-a.

Kamate:

dugoročna kamatna stopa ne smije više od dva posto prijeći iznad prosjeka tri cjenovno najstabilnije zemlje.



(Ne)željena članica

Odnos između Zapada i Turske, kao i Turske i Europske unije, ima dugu povijest. Turska je pristupila Vijeću Europe 1949., dakle u godini osnivanja te paneuropske organizacije. Ubrzo je postala i članicom NATO-a (1952.), a sedam godina kasnije zatražila je i članstvo u Europskoj gospodarskoj zajednici. U rujnu 1963. uslijedilo je potpisivanje ugovora o pridruživanju „zajedničkom tržištu“. U istom mjesecu 1980. Tursku je poremetio državni udar. Nakon pritiska Europske zajednice i „uspostave demokracije“, Ankara ponovno traži prijam u članstvo (1987.). Opet prolazi sedam godina: 1995. Europski parlament, nakon iscrpne i kontroverzne rasprave, izjašnjava se za uspostavu carinske unije s Turskom. Kritizirajući istodobno deficite u području ljudskih i građanskih sloboda. Tek u prosincu 1999., na summitu EU u Helsinkiju, Turska dobiva status kandidata.

Nema nikakve sumnje da je ta odluka donijeta s figom u džepu. Doduše, Turska je važna kao trgovinski partner i kao rastuće tržište, ali je još važnija zbog svog strateškog položaja na prostoru između Azije i Europe. Dakle, kao sigurnosni partner. Sve je to u Europi otvorilo raspravu o ekonomskim, zemljopisno-političkim, društvenim, političko-ideološkim, kulturnim, religioznim i drugim koristima i rizicima. Tursko članstvo postalo je tema o kojoj se ozbiljno i žučljivo raspravlja, ali malo tko vjeruje da će se zemlja na Bosporu ikada pomaknuti iz europske čekaonice.

Za Europu Turska znači i povijest uzajamnog ratovanja, bolnih reminiscencija, pa i ressentimenta. Ali i zemlja drastičnih razlika. Kurd-

ska područja su ruralna, siromašna i zaostala, a obalna razvijena, sa solidnom infrastrukturom i luksuznim hotelima. Metropole i gradovi uglavnom su zapadno orijentirani, dok je u provinciji vrijeme praktički stalo. Osim toga, Turska je i zemljopisno podijeljena: manji je dio u Europi, a veći u Aziji. Tako su sveučilišta posve europeizirana (studenticama je zabranjeno nošenje marama!), dok je u ruralnim područjima islamizacija snažna kao i u predmodernim vremenima. Unatoč kemalističkom laicizmu, za razliku od Europe gdje su crkve gotovo prazne, džamije su u Turskoj prepune. U zadnjih deset godina sagrađeno je više vjerskih objekata nego u stoljećima sultanske vlasti. Ni tursko godpodarstvo nije kompatibilno s europskim: ostvaruje je-dva 20 posto europskog prosjeka, a u recesijskim godinama 10 posto. Tako je Turska mješavina europsko-orijentalno-azijatske kulture i dosega, i to je čini kompleksnom, poželjnom i istodobno odbojnom.

Uz sve to Turska je golema zemlja, po površini velika kao deset novih članica EU, a i baštinica je stoljetnog carstva i svakako spada u red velikih nacija. Iznimnom je čini i njezin geografski položaj na „razmeđi svjetova“. Turska je zbog toga samostalan i važan politički čimbenik. Za Europsku uniju ona je svakako trgovačko-politički preferencijalni partner, dok je za Amerikance prevažna kao članica NATO-a. Više od 50 posto turskog izvoza išlo je u EU (zadnjih godina taj se postotak nešto smanjio), a dvije trećine investicija u Tursku dolazi iz EU, kao i golem broj turista. Islamistička stranka *Pravde i razvitka* premijera Erdogana (na vlasti od 2002.) poduzela je niz reformi kako bi Tursku učinila konvergentnom. Popravljen je položaj žena u društvu, ukinuta je smrtna kazna, Kurdi su dobili radijske i tv-emisije na svom jeziku.

Erdogan se upustio i u avanturu smanjenja utjecaja generala i vojske, što nije nimalo jednostavno zbog činjenica da je upravo vojska utvrda kemalizma koji utjelovljuje laicističku državu. I koji je otvorio put modernizaciji turskoga društva.

Turski položaj u očima Europe otežava i kurdsko pitanje. Petnaest milijuna turskih Kurda traže kulturnu i političku autonomiju. Problem je u tome što ne postoji jedinstveno kurdsko područje, nego

nepovezana područja na kojima taj narod živi. Nemogućnost rješenja tog pitanja za mnoge je tempirana bomba za koju se vjeruje da bi mogla ugroziti egzistenciju turske države. Ukoliko bi Turska pristupila EU, analitičari drže da bi moglo doći do secesinističkog konflikta za koji ni EU nema rješenje. Sukob između Kurda i Turaka dosad je odnio 10.000 života i nema naznaka da će se problem riješiti na obostrano zadovoljstvo.

Vrlo je kontroverzan i stav turske politike i javnosti u vezi s članstvom u EU. Erdoganova islamistička stranka smatra članstvo poželjnim. To je dovelo do velikih napetosti između fundamentalističko-islamističkih grupacija i sekularno-progresivnih. Tako turski ljevičari u EU vide „uniju imperijalizma“, dok liberalne i desne stranke u članstvu vide šansu da profitiraju od zapadnog procesa modernizacije. Islamiisti od članstva očekuju okvir u kojem bi lakše sačuvali svoj vjersko-ideološki profil, a sekularisti su protiv, jer u laicističkoj državi svog osnivača, Kemala Atatürka, vide neku vrstu zamjenske religije koju pošto-poto žele sačuvati. Kemalisti se osim toga boje da bi članstvo u EU značilo gubitak suverenih prava njihove zemlje, a to je u sukobu s idejom kemalističke države.

Koliko god Turska bila prihvatljiva kao tržište i trgovinski partner, te kao vojni saveznik, ona predstavlja i sasvim konkretne rizike. Turska već sada ima više od 70 milijuna stanovnika i u relativno kratkom roku mogla bi postati najmnogoljudnija članica EU ako bi joj Bruxelles otvorio vrata. A to bi poremetilo odnose moći u EU. Import kurdskog pitanja Europa je već iskusila devedesetih godina prošlog stoljeća kada su Kurdi masovno demonstrirali diljem EU, a njihove militantne organizacije ugrožavale sigurnost pojedinih članica. Zbog toga postoje jake rezerve i otpori, jednako kao i zbog moguće „kolizije kultura“ i preopterećenja *obiju strana*. Kako to danas izgleda i do kakvih posljedica može dovesti pokazuju mnogi njemački gradovi. Povrh toga, tu je i neriješeno ciparsko pitanje.

Neki politolozi drže da „Turska nije kompatibilna muslimanska država“ i da bi njezino članstvo ubrzo dovelo do širenja euroskepticizma i obnove ksenofobije i nacionalizma u Europi.

Sve su to razlozi zbog kojih je Turska ponižena u Kopenhagenu 2002., kada je zaključeno proširenje EU za deset država istočne i srednje Europe. Turska nije dobila termin za pristupne pregovore kojem se nadala. Razočaranje je bilo utoliko veće što je bilo izvjesnije da Europa neće biti spremna na novo proširenje nakon financijski, organizacijski i politički veoma zahtjevnog zahvata kakvo je bilo proširenje koje je stupilo na snagu 2004. Pritom je činjenica da Bruxelles s Turskom nije vodio poštenu raspravu nego ju je ponižavao diktatima i olakim obećanjem iza kojega nije bilo prave političke volje. Turci su ljutiti i razočarani. Te frustracije pojačava i kompleks „neprihvatanja“. Kao ni Europa, ni islamski svijet Turke ne smatra „pravim muslimanima“.

Podjelu i razlike u odnosu na „tursko pitanje“ ilustriraju bivši predsjednik Komisije za izradu europskog ustava Francuz Valery Giscard d'Estain, odnosno bivši socijaldemokratski kancelar Njemačke Gerhard Schröder. Prvi je smatrao da bi tursko članstvo „faktički značilo kraj EU“, dok je drugi tvrdio da bi ono bilo „u nacionalnom interesu Njemačke“. Pritom nije na odmet znati da je Schröder vehemeno zagovarao tursko članstvo u vrijeme kada je njegova vlada bila na niskim granama i kada se nadao da će svojim „za“ pridobiti glasove oko 600.000 naturaliziranih Turaka u Njemačkoj. Također je istina da je Schröder zagovornik krupnog kapitala koji je najveći pobornik turskog članstva.

Uz sve to postoje i „čisti“ politički razlozi i motivi koji kompliciraju tursko članstvo. Ili bolje rečeno, kompromitiraju ga. Amerika stalno pritišće Europu da pošto-poto primi Tursku. To isto traži i Velika Britanija. Mnoge članice sumnjaju da se iza toga skrivaju sumnjivi motivi. Članstvom Turske SAD želi „razbiti“ Europsku uniju, odnosno, u najmanju ruku onemogućiti projekt političke unije koji, inače, sam po sebi ima dosta problema. Time bi se spriječilo i razvijanje europske sigurnosne arhitekture. S Turskom kao članicom, posebna i specifična europska vanjska i sigurnosna politika ne bi bila moguća, ili bi bila teško zamisliva.

Turska je kao članica NATO-a pokazala da nije ničiji vazal, nego da vodi politiku nacionalnih interesa. Za vrijeme iračkog rata

(2003.) okrenula je leđa Bushovoj administraciji i nije dopustila stacioniranje američkih trupa na svom teritoriju, kao ni pravo prolaza u sjeverni Irak. SAD vjeruje da bi vezivanjem Turske za EU ojačao njihovu lojalnost u NATO-u, odnosno pojačao turske afinitete za američku politiku.

„Osim geostrateškog interesa Amerike, ništa drugo ne govori u korist učlanjenja Turske u EU, države koja je involvirana u konflikte na Bliskom istoku, Srednjem istoku i u centralnoj Aziji“, ocijenio je svojedobno bivši njemački socijaldemokratski kancelar Helmut Schmidt.

Današnja pozicija Berlina bitno se razlikuje od one kada je kancelar bio Schreder. Angela Merkel smatra da je jedina realistična opcija „privilegirano partnerstvo“, a ne punopravno članstvo. 2005. počeli su pregovori s Turskom o prijemu u članstvo. Austrija se tome opirala, ali je morala popustiti pod pritiskom Amerike i Velike Britanije. Kompromisna formula je glasila da se radi o „otvorenim“ pregovorima, što znači da pregovori nužno ne vode i u članstvo. Time je Europa oprala savjest, popustila Velikom Bratu s druge strane Atlantika i istodobno zadržala figu u džepu.

Ponovo je iskrsnulo i armensko pitanje. Francuska Nacionalna skupština prozvala je Tursku zbog genocida nad milijun i pol Armenceca tijekom Prvog svjetskog rata i poslije njega te nakanila ozakoniti kažnjavanje za poricanje genocida nad Armencima. Sarkozy je to čak obećao u predizbornoj kampanji. Turci se brane i relativiziraju događaje i broj žrtava.

Pet godina nakon otvaranja pregovora (2010.) otvoreno je 10 od 35 poglavlja, osam je stavljeno na led zbog ciparskog pitanja, a pet blokira Francuska. Njemačko gospodarstvo i dalje navija za prijam Turske u EU, jer je „tursko tržište važnije od japanskog“.

Politički analitičari pak drže da se uopće više ne radi o turskom članstvu u EU nego još samo o manevrima ne bi li se spriječilo napuštanje kemalizma te osigurao nastavak europeizacije i modernizacije turskog društva i turskog gospodarstva.

Turci su poruku shvatili, ali još nisu odustali od Europe. Ali su učinili iskorake prema drugoj strani svijeta. Sve se više otvaraju prema svojim susjedima na jugu i istoku, s kojima su bili povezani još od osmanlijskih vremena. Neki u tome već vide protutežu EU – neki oblik *bliskoistočne unije* pod turskim vodstvom, koja bi tvorila zajednički gospodarski prostor, a čiji bi se članovi i politički usklađivali. Vjerojatno ne tako tijesno i institucionalno kao u EU. Na tom tragu Turska je prošlih godina utanačila brojne političke i gospodarske dogovore, prije svega sa Sirijom, Jordanom, Libanom i Irakom. 2009. potpisan je ugovor o slobodnoj trgovini s Jordanom, a godinu dana kasnije i s Libanom. Sa Sirijom je takav ugovor na snazi od 2007., s time da je 2009. liberaliziran i vizni režim. Projekt okretanja južnim i istočnim susjedima dobio je i svoje ime – Samgen. Ta riječ na arapskom znači Levant s Damaskom i Sirijom kao kulturnim središtem i istodobno podsjeća na europski Schengen. Turski premijer Erdogan u jednom je intervjuu izjavio kako Europljani imaju „Schengenski ugovor, a mi smo se odlučili da stvorimo Samgen“, dodavši kako treba „srušiti umjetne granice i zidove između Turske i naroda na Bliskom istoku“. *Bliskoistočna unija* trebala bi biti dovršena 2023. Godine, kad pada 100 godišnjica Republike Turske. U tom kontekstu je indikativno da je turski izvoz u članice EU s negdašnjih 56 posto pao na 46 posto, dok je izvoz u države članice Islamske konferencije porastao sa 13 na 29 posto (podaci turske Narodne banke).

Imidž Europske unije u zemljama članicama (u postotku) godinu dana nakon „proširenja na istok“ (2005.):

<i>Irska</i> 68	<i>Slovačka</i> 46
<i>Italija</i> 63	<i>Češka</i> 43
<i>Luksemburg</i> 58	<i>Mađarska</i> 43
<i>Španjolska</i> 57	<i>Njemačka</i> 42
<i>Slovenija</i> 57	<i>Letonija</i> 40
<i>Belgija</i> 56	<i>Nizozemska</i> 38
<i>Portugal</i> 56	<i>Estonija</i> 38
<i>Cipar</i> 56	<i>Danska</i> 35
<i>Grčka</i> 54	<i>Švedska</i> 34
<i>Poljska</i> 51	<i>Austrija</i> 30
<i>Francuska</i> 49	<i>Finska</i> 30
<i>Litva</i> 49	<i>Velika</i>
<i>Malta</i> 48	<i>Britanija</i> 28



Petnaest godina čekanja

Baršunasta revolucija i njezine inačice u zemljama istočne i srednje Europe odjeknule su poput groma iz vedra neba. Nitko nije očekivao da će se komunistički svijet srušiti kao kula od karata. 1989. godina iznenadila je diplomatsko-politički svijet. Oduševljenje zbog ostvarene slobode bilo je suzdržano. Šok je bio presnažan za Zapad. Javno se pljeskalo i pozdravljao povratak europskih nacija iz sužanjstva, dok se u kabinetima zabrinuto vrtjelo glavom. Trebalo je više od 15 godina da Europa otvori vrata *ostatku* Europe. Očekivanja reformskih država bila su velika. Mnogi su se sjećali retorike iz doba Hladnog rata, kada nije nedostajalo verbalne podrške i velikih riječi, pa je razočaranje utoliko bilo veće kad se shvatilo da Europa ima prečeg posla.

Europska diplomacija je 1990. bila zabavljena njemačkim pitanjem koje je jednako neočekivano iskrsnulo kao i slom komunizma i koje je postalo noćna mora Europske zajednice. Doduše, države srednje i istočne Europe bile su na dnevnom redu dvanaestorice (tada je EZ brojila 12 članica) ali nisu bile prioritet. Dodatna otežavajuća okolnost bio je rat u bivšoj Jugoslaviji (1991.) koji je dvanaesticu također zatekao nespremnu, s nejedinstvenom politikom, s probuđenim rivalitetima i trulim kompromisima. U Maastrichtu su iskovan planovi kako da se ujedinjenu Njemačku stavi u čvrsti europski okvir koji će jamčiti kontrolu i kontinuitet iskorištavanja, ali se raspravljalo i o ratu u Hrvatskoj koji je u vrijeme održavanja summita ulazio u svoju kritičnu fazu. Vukovar je pao samo tjedan dana kasnije.

Pad Berlinskog zida omogućio je neutralnim državama (uz snažan poticaj Njemačke) da se u relativno kratkom roku priključe EU. Austrija, Švedska i Finska postale su članice 1995., dok je Švicarska na referendumu odbacila članstvo. To mini-proširenje bilo je i financijski bezbolno jer se radilo o razvijenim i gospodarski kompatibilnim državama. A proširenje na države srednje i istočne Europe bilo je povezano i s vrlo visokim financijskim troškovima. S transferom novca koji bi značio manje sredstava (gospodarski slabijim) starim članicama. Zajednica je bila svjesna da su događaji iz 1989. godine pružili jedinstvenu šansu za ujedinjenje Kontinenta. I da bi iz toga mogli proizaći mnogi benefiti. U prvom se redu mislilo na gospodarske koristi zbog proširenja tržišta, ali i na političko-gospodarsku stabilizaciju prostora između Njemačke i Rusije.

Naravno, s tim su bili povezani i stanoviti rizici, prije svega pogranični problemi (kriminalitet), migracija stanovništva, ekološki problemi, uključujući tu i nejasan stav Rusije.

Križaljka koristi i šteta od proširenja bila je komplicirana. Ujedinjena Njemačka očekivala je najveće koristi. U manjoj mjeri to vrijedi za Finsku i Austriju. Utoliko je proširenje imalo i divergirajuće značenje. Zbog svog dotadašnjeg rubnog položaja, s proširenjem na istok.

Njemačka bi se našla u središtu Europe i bila u prilici da znatno profitira od investiranja u nove članice i od trgovinske razmjene s njima. Rizici su proizlazili iz mogućeg transfera radne snage, no bilanca proširenja bila je toliko u plusu da je Berlin forsirao proširenje. Ono je dijelom bilo motivirano i moralnim razlozima koji su u to vrijeme tvorili neku vrstu njemačke političke *atipičnosti*.

Posve drukčija perspektiva bila je za južne i zapadne članice Unije kao što su Italija, Portugal, Španjolska, pa i Francuska. Zbog karaktera svog gospodarstva, kao i zemljopisnog položaja, koristi od proširenja bile bi znatno manje. Siromašnije članice Unije *pozicionirale* su se na gotovo istim gospodarskim granama kao i buduće članice, a to je značilo da će njihovi proizvodi dobiti konkurenciju. Riječ je u prvom redu o poljoprivrednim proizvodima, tekstilnoj industriji i

proizvodima od čelika. Povrh toga, proširenje bi značilo i bitno manje novca za stare (i potrebite) članice kao što su Irska, Portugal i Španjolska.

Iako Francuska ne spada u tu kategoriju, i ona je nevoljko gledala na proširenje, uz ostalo, i zbog agrarnog pitanja. Do tada su francuski poljoprivrednici najviše profitirali od izdašnih europskih fondova. U nekim razdobljima čak je 70 posto proračuna Unije odlazilo na potpore poljoprivrednicama, a od toga najviše Francuzima.

Proširenje je sa sobom nosilo i *čiste* političke aspekte. Južne i mediteranske države nisu mogle računati s porastom moći. To to je bilo *rezervirano* za središte Europe, a to znači za Njemačku. Uz Austriju, tu bi bile Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska i baltičke države. Kasnije su u sve te države i faktički ušli njemački kapital i njemački proizvodi, i to na velika vrata. Gravitacijska moć njemačkog gospodarstva stvorila je novi *heliocentrički* sustav u proširenoj Europi.

Za Francusku to je automatski značilo mogućnost gubitka moći i pozicije. Osim toga, Pariz nije bio siguran hoće li proširenje dovesti do sigurnosno-političke koristi. Iako je bilo jasno da područje između Njemačke i Rusije ne bi smjelo postati zona nestabilnosti, u fokusu su bili rizici koji proizlaze iz činjenice da, primjerice, Poljska i Češka graniče s Bjelorusijom, Ukrajinom i Moldavijom, koje su pak prilično nesigurni susjedi (s brojnim krizama i konfliktima koji bi se preko novih članica mogli prelići i u proširenu Uniju). Tim više što je bilo nejasno kako bi Rusija reagirala na proširenje i na takve situacije.

U tu kompleksnu interesnu situaciju spada i zanimljiva činjenica: Velika je Britanija uz Njemačku bila najgorljiviji zagovornik proširenja. Ali njezini su motivi bili drukčiji. Htjela je spriječiti razvoj Europske unije u političku uniju i istodobno proširiti unutarnje tržište zbog očekivanih gospodarskih koristi. Za London je proširenje bilo važnije od produbljenja. EU je trebala postati samo funkcionalnija zona slobodne trgovine, a za tu svrhu istočni su Europljani bili „korisni statisti“. Ne treba posebno naglašavati da je upravo to želio spriječiti Pariz i (u početku) predsjednik Komisije Jacques Delors. Zbog toga su Francuzi od 1989. do 1992. razvijali različite alternativne koncepte

kako bi prolongirali punopravno članstvo istočnoeuropskih država. Tako je Francois Mitterrand lansirao ideju o „Europskoj federaciji“. „Jadranski plan“ također spada u tu kategoriju, kao i Balladurov plan iz kojeg se iznjedrio „Pakt o stabilnosti za istočnu Europu“... Zanimljivo je da su u nas sve te inicijative primane zdravo za gotovo i čak stilizirane kao put do članstva u EU, premda je njihova svrha bila suprotna, tj. dio strategije kojom je onemogućeno proširenje. Ta strategija objašnjava i zašto je Francuska prilično mlako reagirala na propast socijalizma na prostoru Varšavskog ugovora.

Tijek događaja nije išao u prilog takvoj političkoj kombinaciji. Rusija je počela jačati, u reformskim državama sve se više širila apatija kombinirana s teškim gospodarskim stanjem i političkom nestabilnošću. Francuska, kao i druge suzdržane države, shvatila je da se nešto mora učiniti. To je dovelo do kompromisnog rješenja: do „Europskog ugovora“, neke vrste međurješenja. Njime je postignut konsenzus oko potrebe da se politički stabiliziraju reformske zemlje, da se pomogne njihovom gospodarstvu te da bi se to moglo postići i na drugi način, a ne samo kroz pristupne pregovore.

Valja podsjetiti: u prve tri godine nakon pada željezne zavjese nitko nije računao s punopravnim članstvom. Od 1991. do 1993. s reformskim državama zaključeni su „Ugovori o pridruživanju“ koji su vodili liberalizaciji trgovine, reguliranju pristupa Europske unije tržištima zemalja srednje i istočne Europe te zaštitu tržišta Europske unije u osobito senzibilnim područjima. Europska unija je u velikom stilu iskoristila podređeni položaj reformskih država kako bi iznudila veće koristi za sebe. Uz to, tu su bili i pojedinačni interesi pojedinih članica: Francuska je tražila i dobila posebne ugovore za meso, Španjolska za čelik, a Portugal za tekstil. Trgovina agrarnim proizvodima praktički uopće nije liberalizirana, čime je EU *regulirala* trgovinu u tom području na štetu potpisnica takvih ugovora.

„Ugovor o pridruživanju“ nazvan je „Europskim ugovorom“, budući da bolje zvuči i sugerira „jasniju“ perspektivu. Razočaranje i otrežnjenje u reformskim državama „zbog pragmatičnog i sitničavog načina ponašanja bogatih zapadnih zemalja“ bili su znatni (Simon

Gruber). Paralelno s „Europskim ugovorom“ EU je lansirala i već spomenuti „Pakt o stabilnosti za istočnu Europu“. Njegova je svrha bilo zadovoljavanje sigurnosnih interesa pojedinih članica Unije. Prije svega Pariza. Svodio se na mirna rješenja graničnih i manjinskih problema uz posredovanje EU i OESS-a. Budući da je bio alternativa za članstvo u EU, izvrsno je odgovarao francuskim interesima.

Ponovimo: „Ugovor o pridruživanju“ i „Pakt o stabilnosti“ bili su kompromisi koji istodobno ukazuju na unutarne razlike u tom – za EU egzistencijalnom – pitanju. Naponi Njemačke i Velike Britanije u pravcu brzog proširenja nisu se pokazali dostatnima. Ali s druge strane, moralni pritisak i povijesna odgovornost Zapada spram istočnoeuropskih država bili su takvi da se nitko nije usudio javno proturječiti „istočnom proširenju“. S vremenom je taj pritisak postao toliko snažan i sveobuhvatan da je na summitu u Kopenhagenu (lipanj 1993.) dano obećanje o proširenju. Tome su na paradoksalan način pridonijeli i rat u bivšoj Jugoslaviji te drastično pogoršanje političke i gospodarske situacije u reformskim državama, kao i turbulencije u Rusiji. U otvaranju perspektive za punopravno članstvo članice Unije vidjele su instrument za uspješnu stabilizaciju gospodarsko-političkih prilika u prostoru između Njemačke i Rusije. Na tom su summitu postavljeni i ključni kriteriji (uvjeti) za članstvo: stabilnost institucija kao osnova za demokratski poredak, priznavanje i zaštita manjinskih i ljudskih prava, postojanje tržišne ekonomije koja može izdržati konkurenciju EU-gospodarstva te preuzimanje pravnih stečevina Unije.

Do 1996. sve države istočne i srednje Europe podnijele su zahtjev za članstvo. Pregovori nisu vođeni na ravnopravnoj osnovi, nego kroz napore i dugotrajne procedure pod motom: „Tko želi postati član EU mora se podrediti njezinim uvjetima i pravilima“. Tako je trasiran *big bang* koji je doveo do najvećeg proširenja u povijesti integracija i za koji nije postojao povijesni presedan. Prvog svibnja 2004. EU je pristupilo 10 novih članica. Nakon nešto više od 15 godina od pada Berlinskog zida. Europa je opet postala cjelovita, a Unija se proširila za teritorij veličine jedne Turske, s gotovo 500 milijuna stanovnika. Međutim, BDP je porastao samo šest posto, što jasno kazuje o

gospodarskoj divergenciji i disparitetu standarda između starih i novih članica. Nakon primanja Rumunjske i Bugarske (2007.) Europska unija povećala se na 27 članica s heterogenim spektrom interesa i ciljeva, zbog čega je donošenje zaključaka konsenzusom postalo otežano, a korištenje veta neka vrsta *delikta* protiv Unije.

Iz toga proizlaze mnogi problemi i napetosti između supranacionalne institucije i država članica. Svjetska recesija kao i dužnička kriza u eurozoni taj su problem učinili još vidljivijim. Bruxelles praktički nije sudjelovao u nalaženju rješenja za dužničku krizu (stvar je u ruke uzelo Europsko vijeće), što je dovelo do frustracija europskih birokrata. S druge strane, francusko-njemačka osovina pokušava pronaći i nametnuti rješenja koja su, opet, motivirana različitim interesima i različitim pogledima na institucionalna rješenja Pariza i Berlina. Uz to, nedvojbeno je činjenica da je proširenje na istok Europu učinilo ne samo heterogenijom, nego i *otuđenijom*. Građani starih članica, kako navode mnogi analitičari, više se ne osjećaju „kao kod kuće“. Zaoštrio se i odnos među samim članicama. Male se zemlje boje da ih ne pregame velike, dok se velike boje da ne izgube neki postotak od svoje prijašnje moći. Pesimisti podsjećaju da svaka supranacionalna zajednica kad postane preširoka pokazuje tendenciju raspada, budući da centrifugalne sile, kako pokazuje povijest, nadvladavaju centripetalne.

Zbog zamora proširenja i s njim povezanih problema, Bruxelles je razvio koncept „Europske susjedske politike“ koji omogućava stanovitve oblike integracije, ali bez perspektive proširenja, odnosno punopravnog članstva. Taj je koncept u nastajanju od 2002./3. i posve je suprotan konceptu proširenja. S obzirom na vrlo različite političke, gospodarske i socijalne prilike susjeda na istoku i jugoistoku, te su zemlje označene kao značajni partneri, ali i kao „izvor nestabilnosti“. Tako politika proširenja vrijedi još jedino za države tzv. Zapadnog Balkana. Na redu su Hrvatska i Island te ostale zapadnobalkanske zemlje. Preko toga, barem zasad, EU ne kani ići. Štoviše, proširenje se smatra „zastarjelim modelom“.

Novi se koncept bazira na funkcionalnoj kooperaciji i parcijalnoj integraciji u izabranim političkim područjima. Primjerice: ugovori

o slobodnoj trgovini, sektorsko sudjelovanje na unutarnjem europskom tržištu ili schengenska participacija. Švicarska je 2005. na referendumu odlučila pristupiti schengenskom sistemu. Turska je s nekom vrstom „otvorenog pridruživanja“ i carinskom unijom (1996.) specifičan primjer. Ukrajina želi pridruživanje s perspektivom pristupa, ali vjerojatno neće postići više od pregovora o slobodnoj trgovinskoj zoni, oslobađanju od viza i kooperacije u sektoru energetike. To, *mutatis mutandis*, vrijedi i za mediteranske zemlje kao što je recimo Maroko. Sve u svemu, „Europska susjedska politika“ otvara različite mogućnosti integracije i suradnje na europskom tlu i svaku tvrdnju da punopravno članstvo nema alternativu čini nepotrebnom.

Ustroj Europske unije prema Lisabonskom ugovoru (2009.):

Europska unija:

Predsjednik Europskog vijeća
*predsjeda, koordinira Europskim
vijećem*

Povjerenik za vanjsku politiku
*imenuje se visoki
predstavnik za vanjsku i
sigurnosnu politiku,
zamjenik predsjednika Komisije
i predsjedajući u Vijeću za
vanjskopolitičke poslove.*

Europsko vijeće

*šefovi država i vlada članica,
predsjednik Europskog vijeća,
predsjednik Komisije.
Određuje zajedničke političke
ciljeve.*

Vijeće EU (ministarsko)

*ministri članica mjerodavni za
pojedina politička područja.
Predsjedništvo se rotira svakih
šest mjeseci.
Zakonodavna vlast (zajedno s
Europskim parlamentom).
Egzekutiva EU.*

Predsjednik Komisije
predsjeda i koordinira.

Europska komisija
*po jedan član iz svake
države članice.*

Europski parlament

*751 zastupnik.
Zakonodavno tijelo zajedno s
Vijećem
EU. Politička kontrola.*

Gradani Europske unije

*Odbor za
gospodarstvo
i socijalu*

maksimalno

350 predstavnika

Regionalni odbor

maksimalno 350

lokalnih i regionalnih

predstavnika

područnih tijela.

*Europski
sud*

*Europska
središnja
banka*

*Europska
financijska
gospodarska
kontrola*

Ostale institucije

Europska investicijska banka

Europski investicijski fond

Opunomoćenik za građanstvo i

zaštitu podataka

različite agencije

Nesretni Ustav

„Europski ustav“ bio je opsežni dokument (više od 400 stranica teksta) u koji je uloženo puno truda i supranacionalnog žara. Neki su govorili da je već zbog svoje opsežnosti bio *antiustav*, budući da takvi dokumenti moraju biti kratki i jasni.

U svakom slučaju, taj je dokument neslavno propao. Najprije je propao na referendumu u Francuskoj (29. 5. 2005.), a tri dana kasnije (1. lipnja) i u Nizozemskoj. Francusko „non“ i nizozemsko „nee“ odveli su Europsku uniju u najtežu krizu nakon francuskog odbijanja Europske obrambene zajednice 1954. i politike „praznih stolaca“ (1965./66.), ne računajući aktualnu dužničku krizu. Agonija se protegnula na sljedeće četiri godine (do 2009.) tako da je „ustavnu prazninu“ ispunjavao „zastarjeli“ Ugovor iz Nice (2001.).

Kako rekosmo, Francuzi su odbili »europski ustav“ koji to nije ni bio, ali koji je tako stiliziran: europski birokrati u njemu su vidjeli krunu supranacionalne ideje, a protivnici su ga baš tako nazivali iz antipropagandnih razloga. Nitko ga, osim eksperata, nije ni pročitao, tako da je „europski ustav“ postao *simbol* za rastuću nezaposlenost u Francuskoj, *krivac* za opće nezadovoljstvo socijalnim stanjem i *Pedro* za vladinu politiku. Na njemu je iskaljen bijes, on je *spaljen* jer se pojavio u krivom trenutku i na pogrešan način.

Aktualni predsjednik države Jacques Chirac, kojem je u to doba Europa bila sekundarna preokupacija, izjavio je da je rezultat referenduma zemlju „doveo u tešku situaciju kad je riječ o obrani francuskih

nacionalnih interesa unutar Europe“, ali da Francuska „kao osnivačica Unije ostaje njezinom članicom“.

Komunisti i desničari su likovali. Jean-Marie le Pen u odbijanju „ustava“ vidio je „pobjedu demokracije“, a nacionalist Philippe de Villiers zahvalio je svojim pristašama jer su glasovali „protiv Turske“ i jer su odbili „Bolkesteinovu direktivu“. To s jedne strane govori da je najavljivana mogućnost turskoga članstva u Uniji postala ozbiljan psihološki problem za dio europske javnosti, a s druge o strahu ljudi od „poljskih vodoinstalatera“ koji će ugroziti francuske zanatlije i obrtnike. (Spomenuta direktiva dobila je ime po nizozemskom povjereniku u EU Fritsu Bolkesteinu, a omogućavala je liberalizaciju usluga u Uniji)

Sarkozy, koji je u to vrijeme kovao predsjedničke planove, htio je da „ustav“ prođe, ali – kako svjedoče insajderi – „vrlo tijesno“. Budući francuski predsjednik se, naime, bojao da bi Chirac mogao doći na pomisao da se ponovo kandidira ako bi referendum prošao s osjetnom većinom. Sarkozyjeva podrška referendumu tako je postala nemoguća misija, jer se takav „knap“ rezultat ne da dozirati. S druge strane, niti je Chirac u EU vidio svoju glavnu temu, a niti su to vidjeli širi slojevi stanovništva. Ali zbog činjenice da je aktualni predsjednik države podržao tursko članstvo u EU i da je ljudima bilo dosta i njega i njegove vlade, referendum se pretvorio u plebiscit o predsjedniku Francuske. Riječju: ishod referenduma bio je obračun s gospodarskom i socijalnom politikom vlade Chirac/Raffarin i istodobno zakašnjeli (negativni) odgovor na „istočno proširenje“.

Ishod referenduma u Nizozemskoj bio je posljednji čavao u lijes „europskog ustava“. Geert Wilders je likovao, ali i tu je referendum zapravo bio obračun s vladom premijera Balkenendea. Nizozemci su vladu smatrali odgovornom za porast nezaposlenosti i za navalu radne snage iz inozemstva u njihovu zemlju.

Nema nikakve sumnje da su ljude iritirali i supranacionalni simboli inkorporirani u „ustav“, kao što su zastava i himna. U trenucima kad je „stara“ Europa počela gubiti osjećaj za „proširenu“ Europu, kad

su se ljudi zbog novih okolnosti i glomaznosti Unije počeli otuđivati, eurokrati su učinili sve da pojačaju tu krizu identiteta „supranacionalnim provokacijama“.

Nakon šoka koji je trajao četiri godine, Europa se konačno izborila za Lisabonski ugovor (upola manji po obujmu od propalog „ustava“). Taj je dokument nastao kao izraz ambicije da se Europsku uniju učini – gospodarski i konkurentno – najprestižnijim prostorom na svijetu. No, u samom finišu (2006./7.) te su se ambicije sudarile s okrutnom stvarnošću: sa 30 milijuna nezaposlenih u EU, sa smanjenom potrošnjom stanovništva i skromnim gospodarskim rastom. Nedugo iza toga Europu je uzdrmla svjetska recesija, a od 2010. se bori s dužničkom krizom i spašavanjem eura. Svi gospodarsko-finanjski-socijalni pokazatelji drastično su se pogoršali. Danas je EU pred novom recesijom.

Lisabonski ugovor nije stavio izvan snage postojeće ugovore, nego ih je modificirao, poboljšao je (težak) proces odlučivanja u proširenoj EU, reformirajući pravo glasa u Vijeću, smanjio broj povjerenika u Komisiji te donekle ojačao ulogu nacionalnih parlamenata. Ugovor je omogućio i mjesto predsjednika Vijeća (što dotad nije bio slučaj) te funkciju visokog predstavnika za vanjsku i sigurnosnu politiku. Otvorio je prostor i građanskoj inicijativi i to tako da milijun građana iz različitih država EU može od Komisije zahtijevati poduzimanje određenih političkih koraka.

Zanimljivo je da Lisabonski ugovor predviđa i mogućnost napuštanja članstva. U čl. 49a se kaže: „Svaka država članica može u skladu sa svojim ustavnopravnim propisima donijeti odluku o izlasku iz Unije“.

Zaključci s kvalificiranom većinom prošireni su na nova područja, a od 2014. moguća je i kvalificirana većina prema dvostrukoj većini (članica i stanovništva). Dvostruka se većina postiže ako 55 posto članica, koje broje 65 posto stanovništva, glasuju za neki prijedlog.

I Europsko je vijeće dobilo izbornog predsjednika i to na rok od 2,5 godina.

Novost je i članak 27(7): „U slučaju oružanog napada na područje pod suverenitetom neke članice, druge države članice moraju, sukladno Čl. 51 Povelje Ujedinjenih naroda, poduzeti sve što je u njihovoj moći kako bi pružile pomoć i podršku. To ne zadire u poseban karakter sigurnosne i obrambene politike pojedinih država članica.“

Predviđaju se i harmonizacija vojne industrije te kondicioniranje njezine sposobnosti.

Za nastavak „ustavne drame“ pobrinuli su se Irci. Na referendumu (12. 6. 2008.) odbili su Lisabonski ugovor. Sreća u nesreći bila je u tome što su u svim ostalim državama članicama samo parlamenti bili pozvani na ratifikaciju, a ne i građani putem referenduma. Tako je Lisabonski ugovor bez većih poteškoća prošao u svim državama članicama, a Irci su „iskamčili“ stanovite korekcije te onda, u drugom pokušaju, rekli „da“. Glavni razlog zbog kojeg su na prvom referendumu bili protiv bilo je nezadovoljstvo gubitkom povjerenika u Komisiji. Do Lisabonskog ugovora svaka je članica imala pravo na jednog povjerenika (komesara). Lisabonski ugovor taj je broj povjerenika smanjio tako da se povjerenici iz manjih država mijenjaju u turnusima. Za nacionalni prestiž malih država, koje su se ionako našle u delikatnom položaju u globaliziranoj EU, to je bio priličan udarac. Tim više što o svemu bitnom ionako odlučuju velike nacije, pri čemu pravo veta postoji praktično još samo na papiru. Kad je riječ o malima, veto više nije kavalirski delikt kao u staroj Europi, nego neprikladno remećenje reda i poretka.

Kompromis je postignut tako što se vratio princip „jedna zemlja, jedan povjerenik“. Uz to, Ircima je priznato i pravo na neutralnost. Time je 1. 12. 2009. na snagu stupio Lisabonski ugovor koji i danas uređuje odnose unutar EU i daje smjer njezinoj aktivnosti. Ugovor iz Nice otišao je u povijest.

Britanci su se pak pobrinuli da iz Lisabonskog ugovora izlete svi državni simboli poput zastave i himne, europskog dana i sl. Čak ni Povelja o temeljnim pravima nije integralni dio Ugovora, nego se u njemu na nju ukazuje, čime je na obilazan način postala obvezujućom. Britanci i Poljaci također su ishodili stanovita izuzeća. Kao i Česi.

S pogledom na sadašnju dužničku krizu i poteze koje vuku vlade najutjecajnijih država -osnivanje Kriznog fonda, milijardska financijska podrška prezaduženim zemljama, pritisak na male da u tome sudjeluju, makar imale i znatno niži standard od dužnika, kao na primjer Slovačka – nije na odmet spomenuti i Članak 125. Lisabonskog ugovora. U njemu stoji da „država članica ne jamči za obaveze središnje vlade neke druge države članice i ne angažira se za takvu vrstu obaveza“.

No bail out klauzula iz Lisabonskog ugovora nakon manje od dvije godine postala je makulatura.

Strategija Europske unije do 2020.:

„Europa 2020.“

Zapošljavanje: *podignuti stopu zaposlenosti radno sposobnog stanovništva sa 69 na 75 posto.*

Zaštita okoliša: *smanjiti emisije ugljikova dioksida i potrošnju energije 20 posto do 2020. godine te povećati 20 posto udio obnovljive energije u ukupnoj potrošnji.*

Obrazovanje: *u starosnoj skupini od 30 do 34 godine povećati postotak visokoškolskih apsovenata sa 31 na najmanje 40 posto.*

Istraživanje: *povećati investicije u istraživanje i razvoj sa 1,9 na 3 posto BDP-a.*

Borba protiv siromaštva: *smanjiti rizik siromaštva na – zasad još neutvrđenu – stopu.*

Europa i Amerika

„Povijest Europe starija je od povijesti Sjedinjenih Američkih Država, a Sjedinjene Američke Države starije su od Europske unije“. Ta sintagma navodi na razmišljanja o sličnostima i razlikama, kako u integracijskom, tako i u političko-interesnom smislu. SAD je u odnosu na Europu mlad, ali je integracijski daleko ispred nje i vodeća je svjetska sila.

Razlike su osobito došle do izražaja za vrijeme Zaljevske krize (2001./2.) i anglosaksonskog napadačkog rata protiv Iraka (2003.). Europa je Americi okrenula leđa, a administracija Busha mlađeg priželjkivala je raspad Unije. Donald Rumsfeld, američki ministar obrane, početkom 2003. otvoreno je govorio o „staroj“ i „novoj“ Europi, aludirajući (i potičući!) rascjep između starih i novih članica. A u drugoj prilici je rekao: „Proširenje NATO-a na istok samo je flankirajuća mjera kako bi se suzbila Zapadna Europa.“ Iako je to rekao u šali, u njoj se prepoznaje strah Amerike od skandinavizacije Europe, a to znači od njezine neutralizacije i ostavljanja NATO-a na leđima SAD-a.

Integracijski, Europa se danas susreće s dvojbom s kojom se svojedobno konfrontirala i Amerika: treba li konfederativni model prevesti u federativni?

Oni koji su skloni čvrstom supranacionalnom modelu rado spominju kako su i u doba američke dileme (18. stoljeće) konzervativne i reakcionarne snage u Europi priželjkivale raspad SAD-a. Pritom ističu, s pogledom na Europu, kako se ni generacija, koja je osnovala SAD, nije smatrala Amerikancima. Problem s gubljenjem identiteta

pojedinih država u 18. i 19. stoljeću nije Amerikancima bio nepoznat. Identitet građana bio je ograničen na njihovo („lokalno“) društvo i državnu zajednicu. Slično kao danas u Europi. Tek s nastankom republikanskog ustava počeo se razvijati američki identitet. I to zato što je republikanizam bio antipod ondašnjoj (omraženoj) monarhiji i jer je pogodovao gospodarskom rastu i ekspanziji. Koliko je ta teza dostatna da objasni fenomen američkog identiteta pitanje je koje nadilazi okvir i intenciju ove knjige. Ali je nedvojbeno da je republikanizam bio platforma na kojoj je izrastao otpor prema britanskoj kruni i politički okvir unutar kojeg je došlo do harmonizacije interesa prilično divergentnih država. Pritom je bilo ključno ustanovljenje drugog doma Kongresa (Senata). Bez njega ne bi bilo ni SAD-a, jer su se demografski slabije države osjećale marginalizirane od velikih, kao što se to danas u Europi osjećaju Luksemburg, Austrija, Finska ili Švedska. Bez te institucije (reprezentacije svih članica kroz jednak broj predstavnika u Senatu) nikada ne bi zaživjela američka federacija, barem ne u obliku u kojem je danas poznajemo.

Je li takav recept moguć i za Europsku uniju? Europa ne pozna je drugi dom, a i uloga Europskog parlamenta relativno je marginalna. Osim toga, psihološke, povijesne, jezične, tradicijske, kulturne i druge okolnosti u Europi posve su drugog ranga od onih u Americi 18. i 19. stoljeća i imaju mnogo dublje korijene. Amerika je izrasla „odozdo“, a europske države „odozgo“, što je u kulturno-povijesnom i identitet-skom smislu golema razlika. Europa je proživjela mnoga stoljeća samoubilačkih ratova, a Amerika je izrasla iz otpora bitanskoj kruni.

Postoji još jedna bitna razlika: Amerika ima predsjednika koji je središnji politički sudionik, koji govori jednim jezikom i ima u rukama sve potrebne ovlasti za vođenje vanjske i sigurnosne politike. Europska unija ima Komisiju koja ima onoliko prerogativa koliko joj dadu vođe najmoćnijih država. To se najbolje vidi u ovoj aktualnoj dužničkoj krizi. Sve ključne odluke (od osnivanja Kriznog fonda, njegovih ovlasti pa do visine financijske pomoći prezaduženim državama) bile su isključivo stvar šefova i država članica, uz, dakako, prethodnu inicijativu i dogovaranje Francuske i Njemačke. Komplicirane struk-

ture i njihovi odnosi unutar europske egzekutive na neki način podsjećaju na iste takve birokratizirane i komplicirane odnose u dekadentnoj fazi Jugoslavije. Ne toliko po njihovoj konstitucionalnosti koliko po birokratiziranom duhu, kriznim sastancima, *ad hoc* rješenjima, krizama, usklađivanjima, javnosti koja ni u čemu ne sudjeluje, u inicijativama za većom demokračičnošću, beskrajnim regulacijama i sl.

U tom smislu, Europa je doista „nešto drugo“. Osim na političku i gospodarsku elitu ona se nema na što osloniti. Čak nema ni vanjskog neprijatelja. Umorna je od proširenja, kriza i sve većih rivaliteta. Europa želi postati prvorazredni politički i gospodarski igrač na svjetskoj sceni, a objektivno je drugorazredna politička sila (ako uopće o nekakvoj singularnosti može biti riječi) i gospodarska sila koja je suočena s milijunima nezaposlenih, demoraliziranom mladom generacijom i kojoj svijet predbacuje da zbog sporog i neprimjerenog odgovora na dužničku krizu u eurozoni ugrožava globalnu financijsku i ekonomsku stabilnost.

Ako je 20. stoljeće bilo američko stoljeće, 21. ne izgleda kao europsko stoljeće. Uspon Amerike označio je pad Europe i taj trend se nastavlja i u ovim godinama, unatoč značajnim gospodarskim i socijalnim dovezima u Europi u drugoj polovici 20 stoljeća. Amerika je u vojnom pogledu (sa svojim trupama) i u gospodarskom (s Marshallovim planom) postala dominantni čimbenik u zapadnoj Europi. Štoviše, instalirala se kao prvorazredna „europska sila“. Iz te su činjenice proizašli i zajednički interesi: borba protiv nacionalsocijalizma i odstranjenje vojno-političke i gospodarske dominacije Njemačke, demokratizacija političkog života u Europi (osobito u zemljama negdašnjih sila osovine i njihovih saveznika). Interesi su se poklapali u obrani i suzbijanju komunističko-sigurnosne ugroze, u liberalizaciji trgovine u zapadnoeuropskom okviru (OEEC) i zapadno-globalnom (GATT), u stvaranju novčarske unije i konvertibilnosti europskih moneta, u suradnji u OECD-u, u normalizaciji međunarodnih odnosa i u politici popuštanja (KESs), ali i u implementaciji dvostrukog zaključka NATO-a te okončanju Hladnoga rata u Europi. Vrhunac je svakako bilo rješenje njemačkog pitanja kroz kontrolu i integraciju, uključujući

tu i sprječavanje neutralnosti Njemačke. Ali u svemu tome Europa je bila i ostala junior-partner.

Između velikog brata i Europe (svedene na europsku dimenziju) postojale su i postoje razlike: prije svega kad je riječ o pitanju forsiranja i oblikovanja europske integracije. Primjerice: žestoka rasprava o Europskoj obrambenoj zajednici koja je 1954. propala zbog otpora Francuske jer ova nije htjela popustiti pritisku Amerike. Ali i zbog načina na koji je Amerika provodila i forsirala dekolonijalizaciju (rat u Indokini 1954.) te grčevitog nastojanja europskih kolonijalnih sila da zadrže svoja carstva (sueska kriza 1956.). U suedskoj krizi nove supersile – Amerika i Sovjetski Savez – prisilile su kolonijalne sile, Francusku i Veliku Britaniju, na odstupanje i time prouzrokovale slom stoljetne svjetske vladavine europskih sila. Slom je značio i gospodarsko zaostajanje, ali još više poniženje i kompleks drugorazrednosti.

NATO postaje instrument američke vojno-političke dominacije u zapadnoj Europi sa zadaćom kontroliranja Njemačke. Nakon Hladnog rata (1990.) Savez se iz obrambenog pretvara u napadački (1999.) i nastavlja primarno služiti američkim interesima. Pritom Amerikanci iskorištavaju sigurnosno-političku slabost Europe kao i nedostatak njezinog jedinstva kako bi njome *upravljali* i promicali svoje interese.

Perspektiva se donekle promijenila u predvečerje novog tisućljeća. Jer se promijenila i Europa. Strah od ujedinjene Njemačke splasnio je nakon *korzeta* iz Maastrichta, a i Njemačka se našla u gospodarsko-financijskim problemima izazvanim istočnonjemačkim gospodarskim i socijalnim slomom. S druge strane, Amerikanci, u odnosu na oslobođene države istočne i srednje Europe, nisu bili spremni na novi Marshallov plan, držeći da je to stvar Europske unije. Njihov se interes sveo na forsiranje proširenja NATO-a, što je u konačnici dovelo do toga da je Amerika samu sebe svela na „ograničenu europsku silu“ sa znatno reduciranim snagama i s WTO-om koji je „izvan“ Europe.

Kad je 1999. uspostavljena gospodarsko-monetarna unija, SAD se našao u neprilici. To se prije svega odnosi na američke financijske krugove i njihov strah za supermaciju dolara. Iritacije su izbile na vid-

jelo i za vrijeme konflikta na Kosovu (bombardiranje Jugoslavije), a kulminirale su za vrijeme rata u Iraku (2003.). NATO je još postojao samo na papiru. Njegova je egzistencija odjednom postala upitna. Tome je, u prvom redu, pridonijela ambicija Busha mlađeg da „zavlada“ svijetom.

U pitanju vanjske i sigurnosne politike SAD je odbijao svaku pomisao na *genuinu* europsku politiku, štoviše, Washington je i tu tražio vodstvo. Kad je Ugovorom iz Maastrichta potvrđena Zapadnoeuropska unija (WEU), Amerikanci su reagirali odbojno. Jednako su tako negativno ocijenili Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku te Zajedničku europsku sigurnosnu i obrambenu politiku.

Amerikanci to odbijaju i iz financijskih razloga, jer žele dijeliti troškove („burden sharing“) ne samo u vojnom području nego i u logistici, obavještajnim aktivnostima, u humanitarnoj pomoći i ponovnoj obnovi infrastrukture razorenih (napadnutih) država. Prema podacima Stockholmskog instituta za istraživanje mira (SIPRI), NATO je 2008. za „obranu“ dao 950 milijardi dolara. Od toga samo Amerika 607 milijardi. Ipak, glavni američki motiv je da u sigurnosnoj politici odlučuju sami i da zadnja riječ bude njihova.

U tom se svjetlu može tumačiti i proširenje NATO-a na istok. Ono je s jedne strane motivirano *povezivanjem* s Europom, a s druge kao mjera povjerenja između SAD i EU.

Razlike postoje i u vrijednosnom smislu: u shvaćanju poštivanja ljudskih prava, okoliša, spremnosti na međunarodnu suradnju, u preveniranju konflikata putem vojnih napada, u podčinjavanju supranacionalnim strukturama, u pitanjima ratnih zločina (Irak), u načinu borbe protiv terorizma, zaštiti Izraela (*panzercionizmus*)...

Koliko god se može i trebaju kritizirati američka politika i njezin sustav vrijednosti, to ne umanjuje činjenicu da je Europa u najboljem slučaju svjetska trgovačka i gospodarska sila koju reprezentiraju sile drugog i trećeg ranga – Velika Britanija, Francuska i Njemačka. Kao cjelina, Europa nema zajedničku gospodarsku politiku, vanjsku i sigurnosnu politiku i pati od „jednoglasnosti“ (predemokratski prin-

cip). I zato, kako je napisao Andrew Moravcsik, „ne zaslužuje da bude konzultirana“.

U tom kontekstu valja spomenuti i činjenicu da neki, poput Waltera Laqueura, smatraju da Europska unija broji svoje posljednje dane. Riječ je o autoru koji je još prije deset godina pisao o „usponu Europe do svjetske sile“. Filozof Peter Sloterdijk Europu vidi kao „non-imperial empire“, a švicarski kritičar globalizma, Jean Ziegler, EU je, zbog zatvorenih vanjskih granica, nazvao „imperijem sramote“. Kritizira je i zbog dampingiranja poljoprivrednih proizvoda, što siromašne zemlje Afrike čini još siromašnjijima. Neki drugi kritičari o EU govore kao o „hegemonijalnom merkantilizmu“, odnosno o „europskom imperijalnom kolonijalizmu“ koji „pljačka istočnu Europu“ i čije su kolonije Bosna i Hercegovina te Kosovo.

Predsjednik Komisije EU Barroso kaže da EU „ima dimenzije imperija, ali nema centralističku strukturu, nema vodstvo s prerogativima (sve)moći. Članstvo se bazira na dobrovoljnosti, Unija nije nastala borbom ili ratom. Članice nisu odustale od svog suvereniteta, nego ga dijele. EU je stoga veličanstvena konstrukcija kakva u povijesti nije postojala.“

Bez obzira na sva ta različita gledišta, činjenice kazuju da je Europska unija u početku bila projekt političkih elita koje su u njemu vidjele način kako da se razriješi njemačko pitanje i *uredi* poslijeratna (zapadna) Europa, dok je danas primarno projekt ekonomskih elita, koje kroz investicijsku politiku, proširenje tržišta, gospodarsku kooperaciju i poslovnu ekspanziju imaju i najveće koristi od EU. Te elite forsiraju i prijam Turske u Uniju.

Ako preživi ovu aktualnu krizu, *Pax Europaea* će u budućnosti brojiti 35 članica s oko 600 milijuna stanovnika.

Kronologija

18. 4. 1950.

Potpisan Ugovor o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik (tzv. Montanunija). Ugovor je potpisan na rok od 50 godina, a potpisale su ga Francuska, SR Njemačka, Italija, Belgija, Nizozemska i Luksemburg. Sjedište Visoke uprave u Luxembourg.

27. 5. 1952.

Potpisan Ugovor o osnivanju Europske obrambene zajednice. Potpisnici zemlje Beneluxa, SR Njemačka, Francuska, Italija.

23. 7. 1952.

Ugovor o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik stupa na snagu.

10. 2. 1953.

Uspostava zajedničkog tržišta za ugljen, željeznu rudu i staro željezo.

1. 5. 1953.

Uspostava zajedničkog tržišta za čelik.

30. 8. 1954.

Francuska Nacionalna skupština s dnevnog reda skida Europsku obrambenu zajednicu (a time i Europsku političku zajednicu), čime ona propada.

23. 10. 1954.

Osnivanje Zapadnoeuropske unije; Briselskom paktu pristupile Italija i SR Njemačka. Briselski ugovor potpisan je 17. 3. 1948. radi

vojne, gospodarske, socijalne i kulturne suradnje. Klauzula o podršci protiv Njemačke i Sovjetskog Saveza tvorila je „Zapadnu uniju“. Potpisnici su bili Velika Britanija, Francuska i zemlje Beneluxa.

5. 5. 1955.

SR Njemačka pristupa NATO-u i postaje djelomično suverena.

25. 3. 1957.

Potpisan Ugovor o osnivanju Europske gospodarske zajednice i Europske atomske zajednice (EURATOM) u Rimu. Ugovor je sklopljen na neodređeno vrijeme a potpisale su ga Francuska, SR Njemačka i zemlje Beneluxa.

1. 1. 1958.

Rimski ugovori stupaju na snagu, a s njima i „zajedničko tržište“.

19. 3. 1958.

Iz skupština triju zajednica utvrđenih Rimskim ugovorima (Europske zajednice za ugljen i čelik, Europske gospodarske zajednice i EURATOM-a) nastaje Europski parlament.

10. 2. 1961.

Šefovi vlada i država Europske gospodarske zajednice zaključuju tješnju gospodarsku i političku suradnju.

9. 7. 1961.

Potpisan Ugovor s Grčkom o pridruživanju Europskoj gospodarskoj zajednici.

31. 7. 1961.

Irski zahtjev za pristupanje Europskoj gospodarskoj zajednici.

9. 8. 1961.

Velika Britanija predaje zahtjev za pristup Europskoj gospodarskoj zajednici.

10. 8. 1961.

Danska predaje zahtjev za pristup Europskoj gospodarskoj zajednici.

20. 9. 1961.

Uspostava Europskog socijalnog fonda.

15. 12. 1961.

Austrija, Švedska i Švicarska predaju zahtjeve za sklapanje ugovora o pridruživanju s Europskom gospodarskom zajednicom.

17. 4. 1962.

Prekidaju se pregovori o Europskoj političkoj uniji zbog izostanka konsenzusa.

30. 4. 1962.

Norveška predaje zahtjev za članstvo u Europskoj gospodarskoj zajednici.

14. 1. 1963.

Francuski predsjednik Charles de Gaulle stavlja veto na britanski pristup Europskoj gospodarskoj zajednici.

29. 1. 1963.

Prekid pregovora s Velikom Britanijom o pristupu Europskoj gospodarskoj zajednici.

20. 7. 1963.

Potpisivanje ugovora o pridruživanju sa 17 afričkih država i Madagaskarom.

12. 9. 1963.

Potpisivanje Ugovora o pridruživanju Turske Europskoj gospodarskoj zajednici.

8. 4. 1965.

Potpisivanje Ugovora o fuzioniranju izvršnih organa triju europskih zajednica: Europske zajednice za ugljen i čelik, Europske gospodarske zajednice i EURATOM-a, čime je nastala Europska zajednica (EZ).

30. 6./1. 7. 1965.

Propast pregovora o financiranju zajedničke agrarne politike u Europskoj gospodarskoj zajednici. Francuska je prekinula pregovore i započela s „politikom praznih stolaca“ u Ministarskom vijeću Europske gospodarske unije.

29. 1. 1966.

Takozvanim luksemburškim kompromisom okončana kriza praznih stolaca, čime se de facto odustalo od ugovorno utvrđenog većinskog donošenja odluka. Francuska se time vratila u Ministarsko vijeće.

21. 4. 1967.

Vojni puč u Grčkoj doveo do zamrzavanja ugovora o pridruživanju.

10. 5. 1967.

Drugi zahtjev Velike Britanije za prijam u članstvo. Isto učinile Irska i Danska.

1. 7. 1967.

Ugovor o fuzioniranju stupa na snagu. Europska zajednica dobila predsjednika Komisije.

24. 7. 1967.

Norveška drugi put postavlja zahtjev za pristup Europskoj zajednici.

28. 7. 1967.

Švedska postavlja zahtjev za pristup Europskoj zajednici.

27. 11. 1967.

General de Gaulle ponovo se izjašnjava protiv pristupa Velike Britanije Europskoj zajednici.

1. 7. 1968.

Ostvarenje carinske unije i uvođenje zajedničke vanjske carine EZ.

8. 11. 1968.

Zajamčeno slobodno kretanje radnika na zajedničkom tržištu.

4. 3. 1969.

Potpisani ugovori o pridruživanju s Marokom i Tunisom.

30. 6. 1970.

Druga pregovaračka runda o pristupu Velike Britanije, Irske i Danske.

5. 12. 1970.

Potpisan Ugovor o pridruživanju s Maltom.

22. 1. 1972.

Potpisani pristupni ugovori s Velikom Britanijom, Irskom i Danskom.

22. 7. 1972.

Potpisani bilateralni ugovori između Europske zajednice i članica EFTA-e s Islandom, Austrijom, Portugalom, Švedskom i Švicarskom.

25. 9. 1972.

Norvežani na referendumu odbili pristup njihove zemlje Europskoj zajednici.

19. 12. 1972.

Potpisan ugovor o pridruživanju s Ciprom.

1. 1. 1973.

Velika Britanija, Irska i Danska postaju članice Europske zajednice.

14. 5. 1973.

Norveška i EZ potpisuju Sporazum o slobodnoj trgovini kao odgovor na propalo punopravno članstvo.

5. 10. 1973.

Finska i EZ potpisuju Sporazum o slobodnoj trgovini.

9./10. 12. 1974.

Šefovi država i vlada Europske zajednice donose odluku da se ubuduće Europsko vijeće sastaje dva puta godišnje kako bi dalo nove impulse zajedničkoj politici. Zaključeno je i to da se svakih pola godine mijenja Predsjedništvo EZ-a, kao i provođenje izbora za Europski parlament.

10./11. 3. 1975.

Šefovi država i vlada prvi put zasjedali kao Europsko vijeće u Dublinu. Kompromis o kontroverznom pitanju britanskog doprinosa (*članarine*) proračunu EZ-a.

11. 5. 1975.

Europska zajednica i Izrael potpisuju Ugovor o kooperaciji.

5. 6. 1975.

Britanci se na referendumu, na kojem je vlada stavila na dispoziciju članstvo u Europskoj zajednici, odlučuju za ostanak.

12. 6. 1975.

Grčka postavlja zahtjev za članstvo u Europskoj zajednici.

25./27. 4. 1976.

Potpisivanje kooperacijskih ugovora s Alžirom, Marokom i Tunisom.

28. 3. 1977.

Portugal (članica EFTA-e) postavlja zahtjev za članstvo u Europskoj zajednici.

1. 7. 1977.

Dovršeno uklanjanje carina između država Europske zajednice.

28. 7. 1977.

Španjolska postavlja zahtjev za članstvo u Europskoj zajednici.

8. 4. 1978.

Europsko vijeće donosi odluku o provođenju izravnih izbora za Europski parlament.

6./7. 7. 1978.

Europsko vijeće donosi odluku o stvaranju Europskog monetarnog sustava i europske monetarne jedinice (ECU).

13. 3. 1979.

Na snagu stupa Europski monetarni sustav s ECU kao sržnim elementom.

7./10. 6. 1979.

Prvi opći i izravni izbori za Europski parlament održani u članicama Europske zajednice.

28. 7. 1980.

Potpisan kooperacijski ugovor između Europske zajednice i Rumunjske.

15. 9. 1980.

Nakon vojnog udara u Turskoj, ministri vanjskih poslova EZ-a traže ponovnu uspostavu demokratskog poretka.

1. 1. 1980.

Grčka postaje punopravna članica Europske zajednice.

23. 2. 1982.

Grenlandani se na referendumu izjasnili za izlazak iz Europske zajednice u koju su ušli u sklopu danske kandidature. Od 1979. članstvo Grenlanda bilo je autonomno.

25. 1. 1983.

Nakon šesnaestogodišnjih pregovora Ministarsko vijeće EZ-a dogovorilo se o zajedničkoj ribarskoj politici.

14. 6. 1985.

Komisija EZ-a predočila Bijelu knjigu o dovršenju unutarnjeg tržišta. Potpisan prvi Schengenski ugovor o slobodnom kretanju ljudi u državama Beneluxa, Francuske i SR Njemačke.

1. 1. 1986.

Španjolska i Portugal postaju punopravne članice Europske zajednice.

17./28. 1986.

Dvanaestorica potpisuju jedinstvene europske Akte (EEA).

29. 5. 1986.

U Bruxellesu prvi put u sklopu jedne svečane ceremonije izvješena Europska zastava u svom današnjem obliku kao službena zastava europskih institucija. Do tada je ta zastava bila samo zastava Europskog parlamenta, a sada je prenijeta na ostale europske institucije. Danas zastava nije samo simbol Europske unije, nego i simbol jedinstva, a u stanovitom smislu i europskog identiteta. Krug u kojem su zvijezde simbolizira harmoniju i solidarnost među europskim narodima; broj dvanaest (toliko je zvijezda) tradicionalno označava potpunost i jedinstvo.

14. 4. 1987.

Turska predaje zahtjev za pristup Europskoj zajednici.

1. 7. 1987.

EEA stupa na snagu.

26. 9. 1988.

Potpisivanje Kooperacijskog i trgovinskog ugovora između EZ i Mađarske.

17. 7. 1989.

Austrija predaje zahtjev za članstvo u EZ-u.

19. 9. 1989.

EZ i Poljska potpisuju Ugovor o gospodarskoj suradnji.

9. 11. 1989.

Pad Berlinskog zida.

8./9. 12. 1989.

Sastanak Europskog vijeća u Strasbourgu. Zbog plana njemačkog kancelara Kohla koji je išao na ujedinjenje Njemačke, hladna atmosfera. Jedino je španjolski premijer Felipe Gonzalez podržao njemačkog kancelara u njegovu naumu. Zaključeno sazivanje međuvladine konferencije radi stvaranja gospodarske i monetarne unije.

9. 5. 1990.

Potpisivanje kooperacijskog ugovora s Bugarskom.

1. 7. 1990.

Na snagu stupa gospodarska i monetarna unija između dvije Njemačke.

4. 7. 1990.

Cipar postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

16. 7. 1990.

Malta postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

3. 10. 1990.

Ujedinjenje Njemačke. Pet novih istočnonjemačkih pokrajina time je ušlo u Europsku zajednicu.

8. 10. 1990.

Velika Britanija pristupa Europskom monetarnom sustavu, a u ljeto 1992. zajedno s Italijom izlazi iz njega.

15. 4. 1991.

Otvaranje Europske banke za obnovu i razvoj.

25. 6. 1991.

Hrvatska i Slovenija objavljuju neovisnost u odnosu na SR Jugoslaviju.

1. 7. 1991.

Švedska postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

9.–11. 12. 1991.

Šefovi država i vlada Europske zajednice na summitu u Maastrichtu dogovorili se o Ugovoru o uspostavi Europske unije (Gospodarske i Monetarne unije, Političke unije, Zajedničke sigurnosne i vanjske politike). Velika Britanija odbila Socijalnu kartu, koja je time prestala biti sastavni dio Ugovora, te posebnim Protokolom postala obvezujuća za preostalih 11 članica.

16. 12. 1991.

Potpisani Europski ugovori s Poljskom, Mađarskom i Čehoslovačkom.

21. 12. 1991.

Raspad Sovjetskog Saveza i stvaranje Zajednice Nezavisnih Država.

23. 12. 1991.

Njemačka unilateralno priznaje Republiku Hrvatsku i Sloveniju.

15. 1. 1992.

Članice Europske zajednice diplomatski priznaju Hrvatsku i Sloveniju.

7. 2. 1992.

Potpisivanje Ugovora o Europskoj uniji.

18. 3. 1992.

Finska postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

5. 4. 1992.

Portugalska moneta primljena u Europski monetarni sustav.

6. 4. 1992.

Europska zajednica i SAD priznaju Bosnu i Hercegovinu kao neovisnu državu.

20. 5. 1992.

Švicarska postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

2. 6. 1992.

Danci na referendumu odbili Ugovor iz Maastrichta.

17. 9. 1992.

Talijanska lira i britanska funta povlače se iz Europskog monetarnog sustava.

25. 11. 1992.

Norveška postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

6. 12. 1992.

Švicarci na referendumu odbijaju pristup Europskom gospodarskom prostoru (europskom unutarnjem tržištu).

11./12. 12. 1992.

Šefovi država i vlada Europske zajednice priznali Danskoj pravo na izuzeća iz Maastrichtskog ugovora.

13. 12. 1992.

Građani Lihtenštajna na referendumu prihvatili pristupanje Europskom gospodarskom prostoru.

1. 1. 1993.

Početak unutarnjeg tržišta EZ-a. Ostvarenje četiriju sloboda: sloboda kretanja osoba, sloboda kapitala, sloboda kretanja robe i sloboda usluga kroz planirano stupanje na snagu Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru (unutarnjem tržištu) otegnulo se.

1. 2. 1993.

Austrija, Švedska i Finska započinju pristupne pregovore s EZ-om.

18. 5. 1993.

Danci na drugom referendumu prihvatili Ugovor iz Maastrichta.

21./22. 6. 1993.

Europsko vijeće u Kopenhagenu odredilo principe i kriterije za primanje srednjoeuropskih i istočnoeuropskih država. Tzv. kopenhaški kriteriji.

4. 10. 1993.

Potpisivanje dvaju (nanovo ispregovaranih) Europskih ugovora između EZ-a i Češke i Slovačke.

1. 11. 1993.

Ugovor iz Maastrichta stupa na snagu.

1. 1. 1994.

Europski gospodarski prostor (unutarnje tržište) stupa na snagu. 372 milijuna ljudi počelo koristiti prednosti slobodnog kretanja ljudi, robe, kapitala i usluga. Drugi stupanj gospodarske i monetarne unije stupa na snagu: osniva se Europski monetarni institut u Frankfurtu na Maini radi pridržavanja kriterija konvergencije.

1. 4. 1994.

Mađarska postavlja zahtjev za članstvo u Europskoj zajednici.

8. 4. 1994.

Poljska postavlja zahtjev za članstvo u EZ-u.

12. 6. 1994.

Austrijanci na referendumu prihvatili članstvo u EU.

16. 10. 1994.

Finci na referendumu prihvatili članstvo u EU.

13. 11. 1994.

Švedani na referendumu prihvatili članstvo u EU.

27./28. 11. 1994.

Norvežani na referendumu odbili članstvo u EU.

22. 12. 1994.

Izvršni odbor schengenskih država sklopio Ugovor o ukidanju granične kontrole.

1. 1. 1995.

Austrija, Švedska i Finska postaju punopravne članice EU.

26. 3. 1995.

Na snagu stupa Schengenski ugovor: između Njemačke, Benelux-država, Francuske, Španjolske i Portugala više se ne provodi kontrola putnika.

12. 6. 1995.

Potpisani ugovori o pridruživanju s Estonijom, Letonijom i Litvom.

22. 6. 1995.

Rumunjska postavlja zahtjev za pristup EU.

27. 6. 1995.

Slovačka postavlja zahtjev za pristup EU.

12. 7. 1995.

EU i Slovenija sklapaju Europski ugovor.

18. 7. 1995.

Tunis i EU potpisuju prvi Ugovor o pridruživanju u sklopu „mediteranske politike“.

27. 10. 1995.

Letonija postavlja zahtjev za članstvo u EU.

13. 11. 1995.

EU i Maroko potpisuju Ugovor o pridruživanju.

20. 11. 1995.

EU i Izrael potpisuju Ugovor o pridruživanju (nadopunjen Sporazumom o istraživanju i tehnologiji).

27./28. 11. 1995.

EU i države Bliskog istoka kao i Sjeverne Afrike dogovorile na Sredozemnoj konferenciji u Barceloni partnerstvo (tzv. Barcelona proces) s

ciljem izgradnje slobodne trgovinske zone „Europa – Sredozemlje“ do 2010.

28. 11. 1995.

Estonija postavlja zahtjev za članstvo u EU.

8. 12. 1995.

Litva postavlja zahtjev za članstvo u EU.

14. 12. 1995.

Bugarska postavlja zahtjev za članstvo u EU.

15./16. 12. 1995.

Europsko vijeće na zasjedanju u Madridu odredilo ime »euro« novoj europskoj moneti te 2002. godinu kao datum implementacije.

1. 1. 1996.

Između EU i Turske na snagu stupila carinska unija.

17. 1. 1996.

Češka postavlja zahtjev za članstvo u EU.

29. 3. 1996.

Početak rada međuvladine EU-konferencije radi revizije Ugovora iz Maastrichta.

23. 5. 1996.

Zbog zabrane izvoza britanske govedine (BSE kriza), Velika Britanija blokirala sve točke dnevnoga reda na sastanku ministara unutarnjih poslova EU i odbila suradnju u Ministarskom vijeću.

10. 6. 1996.

Slovenija odmah nakon potpisivanja Ugovora o pridruživanju postavlja zahtjev za članstvo u EU.

19. 12. 1996.

Danska, Švedska i Finska kao i ne-članice EU – Norveška i Island – pristupaju Schengenskom sporazumu.

24. 2. 1997.

Potpisan Ugovor o pridruživanju s Upravom Palestinske samouprave.

16. 4. 1997.

Potpisan Ugovor o pridruživanju s Jordanom.

23. 7. 1997.

Potpisan Sporazum o slobodnoj trgovini između EU i Meksika.

2./3. 1998.

Europsko vijeće na izvanrednom sastanku odlučilo o članicama Gospodarske i Monetarne unije: Belgija, Savezna Republika Njemačka, Finska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Austrija, Portugal (dakle, bez Velike Britanije, Grčke, Švedske i Danske) sa 1. 1. 1999. osnivaju Gospodarsku i Monetarnu uniju (WWU).

1. 6. 1998.

Europski monetarni institut se gasi, a na njegovo mjesto stupa Europska središnja banka sa sjedištem u Frankfurtu, čime je ostvarena treća faza WWU.

1. 1. 1999.

Početak Gospodarske i Monetarne unije. Euro se uvodi kao obračunska jedinica, čime se ukida ECU koji konvertira prema euru u omjeru 1:1. Belgija, Njemačka, Finska, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Austrija, Portugal i Španjolska uvode euro kao službenu monetu.

12. 3. 1999.

Poljska, Češka i Mađarska postaju članice NATO-a.

15. 3. 1999.

Zbog prijevара, zlorabа ovlasti i korupcije kompletна Kmisija EU na čelu s predsjednikom Jacquesom Santerom dala ostavku.

24. 3. 1999.

NATO bez mandata Vijeća sigurnosti intervenira u rat na Kosovu i započinje bombardirati Srbiju.

1. 5. 1999.

Na snagu stupa Ugovor iz Amsterdama.

10. 6. 1999.

NATO okončao bombardiranje Srbije. Na Kosovo dolaze mirovne trupe (KFOR).

30. 7. 1999.

Dvadeset sedam šefova država i vlada u Sarajevu zaključuju „Pakt stabilnosti za Balkan“.

15. 1. 2000.

Početak pristupnih pregovora s Bugarskom, Letonijom, Litvom, Maltom, Rumunjskom i Slovačkom.

31. 1. 2000.

Četrnaestorica proglašavaju sankcije protiv Austrije zbog sudjelovanja FPÖ u vladi. Sankcije stupile na snagu 4. 2. 2000.

13. 9. 2000.

Četrnaestorica ukidaju sankcije protiv Austrije.

28. 9. 2000.

Danci na referendumu odbijaju članstvo u Monetarnoj uniji (eurozoni).

6.–11. 12. 2000.

Europsko vijeće u Nici dalo osnovu za institucionalnu reformu EU.

1. 1. 2000.

Grčka postaje dvanaesta članica eurozone, što izaziva kontroverze.

26. 1. 2001.

Potpisivanje Ugovora iz Nice.

7. 6. 2001.

Irci na referendumu odbijaju Ugovor iz Nice.

25. 6. 2001.

EU s Egiptom potpisuje ugovor o pridruživanju.

1. 1. 2002.

U optjecaju prve novčanice eura koji postaje zajedničko sredstvo plaćanja u eurozoni.

19. 10. 2002.

Irci na ponovljenom referendumu glasuju za Ugovor iz Nice.

13. 12. 2002.

Povijesni summit u Kopenhagenu utire put proširenju EU za deset novih članica. Pristup zakazan za 1. 5. 2004.

1. 2. 2003.

Ugovor iz Nice stupa na snagu.

16. 4. 2004.

Potpisivanje pristupnih ugovora s deset novih članica u Ateni.

9. 5. 2003.

Proslava Europskog dana u svim članicama EU.

12./13. 12. 2003.

U Bruxellesu propao sastanak na vrhu šefova država i vlada EU u vezi s prihvaćanjem nacrtu „europskog ustava“.

1. 5. 2004.

Deset novih članica pristupa Europskoj uniji (Estonija, Letonija, Litva, Malta, Poljska, Češka, Slovačka, Slovenija, Mađarska, i Cipar).

18./ 19. 6. 2004.

Nakon dugih mjeseci natezanja šefovi država i vlada EU prihvatili nacrt „europskog ustava“.

29. 10. 2004.

Šefovi država i vlada EU potpisuju novi „europski ustav“.

16./17. 12. 2004.

Europsko vijeće prihvaća pristupne pregovore s Turskom i potpisuje pristupne ugovore s Rumunjskom i Bugarskom.

12. 1. 2005.

Europski parlament s velikom većinom prihvaća „europski ustav“.

29. 5. 2005.

Francuzi na referendumu odbacuju „europski ustav“.

1. 6. 2005.

Nizozemci na referendumu odbacuju „europski ustav“. Do tog vremena parlamenti Litve, Mađarske, Italije, Slovenije, Grčke, Slovačke, Austrije i Njemačke glasuju „za“, a Španjolci ga prihvaćaju na referendumu.

2. 6. 2005.

Letonija ratificira „europski ustav“.

17./18. 6. 2005.

Na kriznom sastanku u Bruxellesu u vezi s „europskim ustavom“ prihvaćena „stanka za razmišljanje“.

30. 6. 2005.

Cipar ratificira „europski ustav“.

6. 7. 2005.

Malta ratificira „europski ustav“.

10. 7. 2005.

Luksemburžani na referendumu glasuju za „europski ustav“.

29. 7. 2005.

Turska potpisuje protokol o proširenju carinske unije na deset novih članica.

3. 10. 2005.

Početak pristupnih pregovora s Hrvatskom i Turskom.

8. 2. 2006.

Belgija ratificira „europski ustav“.

9. 5. 2006.

Estonija ratificira „europski ustav“.

16./17. 6. 2006.

Kompromisni prijedlog sprječava sukob zbog rabata na EU-članarinu Velike Briutanije.

1. 7. 2006.

Na snagu stupa Ugovor o osnivanju „Energetske zajednice“ između EZ, Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Srbije, Kosova i Crne Gore.

1. 1. 2007.

Bugarska i Rumunjska postaju punopravne članice EU. Slovenija uvodi euro.

21./23. 6. 2007.

Europsko vijeće postiže sporazum u vezi s krizom zbog „europskog ustava“. Sadržaj „ustava“ prenosi se u novi ugovor, ali bez „državnih“ simbola i s duljim prijelaznim razdobljima.

15. 10. 2007.

Potpisivanje Ugovora o stabilnosti i pridruživanju s Crnom Gorom.

18./19. 10. 2007.

Šefovi država i vlada EU postižu sporazum u vezi s Lisabonskim ugovorom.

13. 12. 2007.

Potpisivanje Ugovora u samostanu Sv. Hieronima u Lisabonu.

17. 12. 2007.

Mađarska ratificira Lisabonski ugovor.

21. 12. 2007.

Estonija, Češka, Litva, Mađarska, Letonija, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija postaju punopravne članice schengenskog sustava.

1. 1. 2008.

Malta i Cipar uvode euro.

29. 1. 2008.

Malta i Slovenija ratificiraju Lisabonski ugovor.

4. 2. 2008.

Rumunjska ratificira Lisabonski ugovor.

14. 2. 2008.

Francuska ratificira Lisabonski ugovor.

21. 3. 2008.

Bugarska ratificira Lisabonski ugovor.

9. 4. 2008.

Austrija ratificira Lisabonski ugovor.

10. 4. 2008.

Poljska i Slovačka ratificiraju Lisabonski ugovor.

23. 4. 2008.

Portugal ratificira Lisabonski ugovor.

24. 4. 2008.

Danska ratificira Lisabonski ugovor.

29. 4. 2008.

Potpisivanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju sa Srbijom.

8. 5. 2008.

Letonija i Litva ratificirale Lisabonski ugovor.

23. 5. 2008.

Njemačka ratificira Lisabonski ugovor.

29. 5. 2008.

Luksemburg ratificira Lisabonski ugovor.

11. 6. 2008.

Estonija, Finska i Grčka ratificirale Lisabonski ugovor.

12. 6. 2008.

Irci na referendumu odbacuju Lisabonski ugovor.

18. 6. 2008.

Velika Britanija ratificira Lisabonski ugovor.

3. 7. 2008.

Cipar ratificira Lisabonski ugovor.

9. 7. 2008.

Nizozemska ratificira Lisabonski ugovor.

10. 7. 2008.

Belgija ratificira Lisabonski ugovor.

13. 7. 2008.

Pariz najavljuje stvaranje „Mediterranske unije“.

15. 7. 2008.

Španjolska ratificira Lisabonski ugovor.

31. 7. 2008.

Italija ratificira Lisabonski ugovor.

15. 9. 2008.

Slom investicijske banke Lehman Brothers. To dovodi do hipotekarskog sloma u SAD-u i globalne financijske i gospodarske krize.

7. 10. 2008.

Ministri financija EU donose zaključak o garanciji na štedne uloge u visini od najmanje 50.000 eura te zaključak o podršci „sistemski relevantnim“ bankama.

12. 10. 2008.

Petnaestorica eurozone sporazumjela se o zajedničkim pravilima za nacionalne krizne menadžmente.

16. 10. 2008.

Europsko vijeće najavljuje pomoć industriji.

4. 11. 2008.

Ministri financija zaključuju krizni kredit za Mađarsku.

20. 11. 2008.

Švedska ratificira Lisabonski ugovor.

12. 12. 2008.

Ukidanje kontrole putnika sa Švicarskom.

1. 1. 2009.

Slovačka uvodi euro.

2. 10. 2009.

Irci na ponovljenom referendumu glasuju za Lisabonski ugovor.

1. 12. 2009.

Lisabonski ugovor stupa na snagu.

7. 5. 2010.

Šefovi država i vlada eurozone osnivaju EFSF (European Financial Stability Facility), tzv. Krizni fond za pomoć prezaduženim državama eurozone. Grčka, Irska i Portugal dobivaju prve milijardske pakete pomoći. Djelatnost EFSF-a predviđena je do 2013. godine kada na njegovo mjesto stupa stalni Krizni fond (Europski mehanizam stabilnosti – ESM).

21. 7. 2011.

Šefovi država i vlada eurozone na kriznom sastanku donose odluku o drugom milijardskom paketu pomoći Grčkoj te snižavaju kamate i ročnost otplate kredita prezaduženim državama (vrijedi i za Irsku i Portugal). Istodobno se proširuju kompetencije Kriznog fonda (EFSF) koji može djelovati preventivno u slučaju prelijevanja krize na Španjolsku i Italiju.

26. 10. 2011.

Na kriznom summitu u eurozone donijeta odluka o otpisu 50 posto grčkih dugova koje drže privatne banke, te o rekapitalizaciji banaka koje te dugove otpišu. Povećana sredstava EFSF-a sa 440 na 1000 milijardi eura. Njemačka kancelarka Merkel izjavila da je Europa u „egzistencijalnoj krizi“, a francuski predsjednik Sarkozy da su odluke summita „globalan, ambiciozan i vjerodostojan odgovor na krizu“.

9. 12. 2011.

Hrvatska potpisuje Pristupni ugovor s EU. Isti dan šefovi država i vlada eurozone donose zaključak o sastavljanju međunarodnog ugovora kojim se omogućava praktički *automatsko* primjenjivanje sankcija za one članice koje prekrše mastriške kriterije (proračunski deficit do tri posto BDP-a, javni dug do 60 posto BDP-a). Također je zaključeno da sedamnaestorica u nacionalne ustave ugrade dužničku kočnicu.

Time je trasiran put za fiskalnu uniju. Ovom paktu za »Uniju stabilnosti« mogu se pridružiti i ostale članice EU. Plan da se u rečenom smislu promijeni Lisabonski ugovor propao je zbog britanskog veta. Time je produbljena kriza unutar same EU.

Jučer



Kamata na desetogodišnje španjolske obveznice sada iznosi 6,975 posto. To je najveća kamata od 1997. godine, izvijestio je BBC sredinom studenoga 2011. Razlog tome je nepovjerenje investitora u sposobnost španjolske vlade da otplaćuje svoje dugove. Još u listopadu kamata je bila 5,433 posto.

Sadašnja razina kamata na španjolske državne obveznice je takva da su druge prezadužene članice eurozone (Grčka, Irska i Portugal), kad su dostigle tu razinu, zatražile financijsku pomoć.

I Italija je u studenome prešla kritičnu granicu od sedam posto. Mario Monti, koji je nakon Berlusconijeve ostavke došao na čelo (tehničke) vlade, prilikom preuzimanja dužnosti je rekao da budućnost eura sada ovisi o Italiji. U isto vrijeme studenti i radnici prosvjedovali su širom Italije, odbacujući dristične mjere štednje i njegov plan financijske konsolidacije zemlje.



Hrvatska – drukčija ili unificirana?

Zemljopisno Hrvatska izgleda kao napola pojedena jabuka. Iz tog oblika može se iščitati i njezin povijesni usud. Kao rubna zemlja *Mittel-europe*, ona je istodobno i granična zemlja i kao takva umiješana u sukobe carstava. Njezin mediteranski položaj učinio ju je metom jadranskih i drugih sila. Demografski slaba, ulazila je u saveze s mnogoljudnijim i snažnijim državama i iz njih uglavnom izlazila kao gubitnik. Taj njezin oblik u zabludu je odveo i neke značajnije hrvatske ljude (kao što su Pilar i Klajić), koji su vjerovali da bez pripojenja Bosne i Hercegovine Hrvatskoj nema života. Stara izreka po kojoj je geografski položaj neke zemlje jedina konstanta njezine vanjske politike na primjeru Hrvatske pokazuje svoju istinitost. Geografija joj nije dopuštala punu državnost, nego saveze i kriptodržavnost. Ali joj nije dopuštala ni puni razvitak kulturnog identiteta. Iako je hrvatski narod jedan od starijih europskih naroda, on je, strogo uzevši, kao nacija još u fazi formiranja. Kultura je *druga priroda čovjeka*, a ona počiva na institucijama. I država je jedna od tih institucija i zato je okvir za razvoj, kao što je i obitelj okvir za odgoj i razvoj djeteta. Institucije traže vrijeme i ambijent, i tu prečaci ne pomažu. Narod bez razvijenih institucija nije do kraja osviješten narod, kao što ni *kulturni narod* (u smislu *Kulturvolka*) nije onaj narod koji nema zajedničkih (institucionaliziranih) kulturnih obrazaca. Još bi se mogli navoditi mnogi aspekti *hrvatske geografije* koji su *definirali* našu povijest sve do najnovijih vremena. Uglavnom negativno. Politička razjedinjenost, nedostatak konsenzusa o temeljnim nacionalnim pitanjima, jal i uzajamno omalovažavanje,

intelektualni i kulturni provincijalizam, nekritičko prihvaćanje svega što dolazi iz svijeta, nesposobnost samoregulacije... sve su to izvedenice iz *hrvatske geografije*. One se na nju ne mogu do kraja svesti, ali se njome mogu prilično dobro objasniti.

S druge pak strane, povijesna dinamika i razvoj događaja mogu dovesti ne samo do relativizacije nedostataka, nego i do toga da se povijesni nedostaci *pretvore* u resurse budućnosti. Hrvatska je i tu zanimljiv primjer. Rekoh već da je hrvatski narod demografski slab narod. Jednako je tako točno da je pozitivna stopa nataliteta jedna od ključnih razvojnih komponenti svake zemlje. Europska povijest to jasno pokazuje. Francuska je iz američkog rata za neovisnost izašla kao ratna pobjednica i kao druga vojna sila ondašnjeg svijeta zahvaljujući i snažnom demografskom rastu nekoliko desetljeća prije toga. Jednako je bilo i s Njemačkom uoči Prvog svjetskog rata. I ona je svoj gospodarski (pa i vojni) uzlet ostvarila na rastu stanovništva. Danas su za to primjeri Kina, Indija i Brazil. Ta korelacija između snažnog rasta gospodarstva i porasta stanovništva povijesna je konstanta. Ali u jednom drugom smislu, demografska slabost Hrvatske može značiti i stanovitu prednost. Ako Hrvatsku usporedimo s Nizozemskom, vidimo da je ona teritorijalno veća od Nizozemske oko jednu trećinu te da ima gotovo četiri puta manje stanovnika. Gledajući sa stajališta *kvalitete života*, prednost je na strani Hrvatske. Kao kad bi četveročlana obitelj živjela u jednosobnom stanu, a samac u dvosobnom. Pritom treba imati u vidu da je na Zapadu prenapučenost ozbiljan problem i da se ona odražava na (ne)kvalitetu života, na zdravlje i sigurnost ljudi te na okoliš. Relativno mali broj stanovnika u relativno velikoj i bogatoj zemlji kao što je Hrvatska danas je prvorazredni resurs koji, na žalost, u nas nije uopće valoriziran.

Općenito se može reći da je Hrvatska u smislu svojih *potencijala* ne samo podcijenjena, nego i zanemarena. Njezin rubni i granični položaj danas je također resurs, poglavito u prometnom i turističkom smislu. Španjolska i Turska značajna su turistička odredišta, a Grčka je svakako i posebno lijepa. Ali nijedna od tih država nije samo 5–6 sati udaljena od, recimo, jedne Bavorske. I ta je zemljopisna činjenica

prvorazredni potencijal. Pogotovo u svjetlu vrlo ozbiljnih prognoza da bi Hrvatska mogla u budućnosti prihvatiti i dvadesetak milijuna turista.

Ne tako davno i more je bilo takoreći mrtvi kapital. Danas je ono osobiti resurs, ali koji, na žalost, uopće nije valoriziran u gospodarskom smislu, kao što to nije ni cijelo priobalno područje. Mi znamo da godišnje gubimo oko 300 milijuna eura samo zato što nismo proglasili gospodarski pojas. Ali kolike su zalihe plina i nafte, osobito na južnom Jadranu? Norveška je svoj gospodarski i socijalni razvoj bazirala upravo na iskorištavanju maritimnih resursa. Hrvatska nema toliko nafte, ali je ipak ima, i po tome je također osobita. Na području sjeverozapadne Hrvatske nalaze se zalihe plina koje odgovaraju ukupno izvađenim količinama u Hrvatskoj u zadnjih 50 godina („Večernji list“ od 6. 8. 2011.). No, je li to sve?

Isto vrijedi i za vodni potencijal. Već je banalno govoriti o tome da geostratezi smatraju kako će se budući ratovi voditi zbog zaliha pitke vode. U jednom Sudanu čovjek mora potrošiti osam sati dnevno kako bi se opskrbio pitkom vodom. Sukob između Izraela i Sirije jednim je dijelom motiviran i željom da se ovlada zalihama pitke vode. Međunarodna organizacija za prehranu i poljoprivredu FAO ovih je dana iznijela podatak da nedostatak vode, uz ograničenost poljoprivrednih zemljišta, ozbiljno ugrožava razvoj u mnogim dijelovima svijeta, a osobito u Africi i dijelovima Azije. Hrvatska raspoložuje takvim zalihama vode da bi mogla opskrbljivati mnoge bogate pustinjske države. Ali ni taj resurs nije valoriziran i iskorišten.

U taj kontekst spada i poljoprivreda. S potencijalom da prehrani više od 30 milijuna ljudi i s mogućnošću da svoje proizvode izravno plasira kroz turizam. Naravno, za takvo što valjalo bi stvoriti uvjete, a prije svega trebalo bi imati jasno definiranu razvojnu politiku. S tim u vezi valja istaknuti i nekoliko aktualnih podataka: punih dvadeset godina prehrambene namirnice na svjetskoj razini nisu bile tako skupe kao što su danas, a u zadnjih pet godina poskupjele su 15 posto. Neki proizvodi – kao pecivo i sirevi – poskupjeli su 20 posto, a maslac i više od 40 posto. Stručnjaci kažu da je „vrijeme jeftine hrane prošlo“. I to zato što je u cijelom svijetu prirast stanovništva veći nego prinos

po hektaru. A i poljoprivredna zemljišta postaju nedostatna. Kao povijesnu digresiju valja reći i ovo: u kasnom 18. stoljeću glasoviti Thomas Malthus vjerovao je da Zemlja ne može podnijeti više od jedne milijarde ljudi. Danas ih je sedam milijardi, a stručnjaci predviđaju da je limit koji Zemlja može izdržati 14 milijardi stanovnika. Pritom će problem prehrane postati prvorazredno pitanje. Hrvatska bi se tu već sada trebala pozicionirati, ali kako kad jednostavno ne postoji nikakva ozbiljna strategija razvoja, nego jedino razmrvljenost interesa i borba zbog poticaja.

I raznolikost Hrvatske neiskorišten je resurs kojega čovjek postane svjestan tek kad putuje kroz jednolična područja mnogih europskih država. Stoga pitanje glasi: Postoji li ikoja država u Europi koja istodobno ima toliko prirodnih komparativnih prednosti? Da je na rubu Srednje Europe, da ima more, naftu, plin, zalihe pitke vode, da je raznolika i dostupna...? Možda Švicarska? Ali ona nema ni more, ni naftu, ni plin. Možda Grčka? Ali ona nije na 600 kilometara od Bavorske kao što je to Hrvatska. Ne, takve zemlje nema i po tome je naša zemlja osobita. I iz te osobitosti trebalo bi promišljati njezine razvojne mogućnosti. Iz te osobitosti valjalo bi govoriti i o koristima i štetama ulaska u europske integracije. Hrvatska je zadnjih godina izgubila milijarde eura samo zato što se zbog kandidature i pristupnih pregovora s EU nije usudila proglasiti pomorski gospodarski pojas. Napokon, tko danas može reći je li svrsishodnije da sami upravljamo tim resursom ili da ga dijelimo s ostalim članicama u Uniji? Takve analize nikada nisu provedene jer nikada nije u cijelosti sagledan potencijal koji Jadran pruža. Norvežani su na referendumu odbacili članstvo u Europskoj uniji jer suverenitet nisu htjeli dijeliti sa supranacionalnom zajednicom i jer su uvjereni da je nafta adut koji im jamči razvoj. Vrijeme je to i pokazalo i neke analize govore da bi rast standarda u Norveškoj bio sporiji da je Norveška ušla u Europsku uniju.

Bez ikakvog apriorističkog stava u odnosu na EU može se slobodno reći da je hrvatska politička elita (uz zdušnu podršku medija) donijela odluku o pristupanju Uniji a da nikada nije ozbiljno raspravila pitanje hrvatskih potencijala i analizirala alternativne mogućnosti.

Na primjer: Zašto se Hrvatska ne bi gospodarski povezala s Europom poput Švicarske ili Norveške, a ostala izvan punopravnog članstva? Bi li to bilo bolje za konsolidaciju naših nacionalnih institucija i državnosti? Bi li standard brže rastao ako bismo tako organizirali turizam i poljoprivredu da u zemlji možemo ugostiti i nahraniti dvadesetak milijuna turista? Ili da smo zadržali Inu u našim rukama i osposobili je za istraživanje plina i nafte? Napokon, je li to iluzija, ili realnost koju smo zanemarili? Tko na ta pitanja može odgovoriti? Ta nikada u tom smislu nije provedena nikakva rasprava, znanstveno istraživanje, nikada nismo donijeli sveobuhvatnu i dugoročnu strategiju razvoja koja bi bila bazirana na valoriziranim resursima i potencijalima zemlje. Sve je nekako ocijenjeno odoka i shodno tome i odlučeno. Može se ići i korak dalje pa pitati: Zašto alternativa članstvu u EU ne bi mogla biti *autentična* Hrvatska? Tko je god živio u zemljama EU znade da uz sve pozitivne strane taj život ima i mnoge negativne. Jedna od njih je krajnje birokratiziran način života, unificiran u takoreći svim svojim porama. Na stranu konzumerizam, materijalizam i razduhovljenost integrirane Europe. Ovdje je riječ o *koloritu* života! Zašto mnogi Europljani rado putuju u egzotične zemlje, zašto mnogi Nijemci i Francuzi odlaze čak i u jednu Kambodžu i tamo ostaju trajno živjeti? Ne kažem da je taj trend dramatičan, ali se svakako ne da objasniti jedino željom za avanturizmom. Europa i Zapad umorni su od samih sebe, a u to ne vjeruju samo oni koji su tamo bili jedino u šopingu.

Devedesetih godina prošlog stoljeća jedan američki i jedan francuski filozof u „Der Spieglu“ su, u sklopu zajedničkog intervjua, izjavili: » Svaki onaj koji drži do sebe otišao je sa Zapada“. Taj je stav svakako prenapregnut, ali on dotiče bit stvari. Ono o čemu kritičari kulture govore i pišu zadnjih stotinu godina. Današnja *politička korektnost* to ne priznaje, a provincijalizam ismijava. Ono što želim reći je ovo: Bi li za Hrvatsku jedno od rješenja moglo biti stvaranje oaze ponešto *drukčijeg svijeta*? Svijeta koji bi po civilizacijskim dosezima bio Europa, ali bi sačuvao svoju autentičnost? Upravo toliko da svaki Europljanin *koji drži do sebe* poželi doći k nama kako bi se odmorio od unificirane i birokratizirane Europe? U jedno maloj, gostoljubivoj i drukčijoj Europi?

Netko bi mogao reći da je to iluzija, maštarija koja nema veze sa stvarnošću. I da bi to, da je moguće, već netko drugi učinio. Ali tada bi morao reći koja je to zemlja koja je samo nekoliko sati vožnje od najturističnije europske nacije (Njemačka je po broju putovanja u inozemstvo prva u Europi), koja ima takvo more i obalu, takve poljoprivredne potencijale, takav odnos između broja stanovnika i veličine teritorija, takvu klimu, toliko sunčanih dana godišnje, pitku vodu...kao Hrvatska. Dvojba svakako nije izolacija ili Europska unija, dvojba nije članstvo ili Balkan, dvojba nije sve ili ništa, nego koliko integracije. Dvojba je možda i u tome vjerujemo li sami u sebe ili ne vjerujemo. Kad se kao primjeri spominju Švicarska i Norveška, onda mnogi u nas odmah kažu kako se mi s njima ne možemo mjeriti. Švicarci imaju banke, Norvežani imaju naftu, a mi nemamo ništa. Je li to baš tako? Zašto Jadransko more sa svim svojim potencijalima – od turističkih do gospodarskih – ne bi bio naš adut? Ukupno uzevši, Hrvatska je jedinstvena i bogata baš po kriterijima modernog svijeta. Ako četiri milijuna ljudi ne može kvalitetno živjeti od tako prostrane i izdašne zemlje, zašto bi mogli u EU, i to u okolnostima u kojima će Bruxelles upravljati našim razvojem?

Grčka je zanimljiv primjer i u tom pogledu. Svima je jasno da se grčko gospodarstvo, a time i grčka država, ne mogu spasiti samo uz pomoć financijskih injekcija iz eurozone i uz pomoć MMF-a. Bez snažnog gospodarskog rasta, Grčka je dugoročno izgubljena. Kao recept za trajni izlazak iz krize u toj balkanskoj zemlji ponovo se u prvi plan ističu „turizam i poljoprivreda“. Štoviše, grčki poslodavci i Savez banaka naručili su studiju pod naslovom „Grčka za deset godina“, u kojoj se razmatraju pogreške u dosadašnjem razvoju zemlje te ukazuje na rješenja i šanse. Studiju je izradio atenski Ured za savjetovanje poduzetnika McKinsey. U njoj se ukazuje na stvari koje su danas opće mjesto u Europi kada je riječ o Grčkoj: loše upravljanje, niska produktivnost, nedostatak pravne sigurnosti, birokratske zapreke i pretjerana regulativa koja sprječava investicije. No glavni dio Studije odnosi se na ono što bi Grci trebali naučiti iz dosadašnjih pogrešaka.

Proizvodnja maslinovog ulja jedna je od takvih pogrešaka. Naime, Grčka je treći proizvođač maslinovog ulja u svijetu po količini, ali

60 posto svoje proizvodnje izvozi u Italiju, gdje se to ulje značajno obrađuje, pakira u luksuzne boce i prodaje diljem Europe kao „talijansko maslinovo ulje“. Vrhnje, dakle, beru sposobni talijanski trgovci, jer Grci, zbog raznih birokratskih zapreka i loše poduzetničke klime nisu u stanju na licu mjesta proizvesti i do kraja zgotoviti maslinovo ulje. Slično vrijedi i za „grčki feta-sir“, koji pokriva 28 posto svjetske trgovine. Ispravljanje takvih i sličnih pogrešaka u sljedećih deset godina – kako navode autori McKinsey instituta – otvorilo bi oko 120.000 novih radnih mjesta te popravilo trgovinsku bilancu zemlje za 1,2 milijarde eura. Kreta i Peloponez upravo su idealni za takvu preradu maslina, dok se za druge poljoprivredne proizvode nudi sjever zemlje. Ali pod pretpostavkom da se okrupne poljoprivredne površine, jer su današnje, slično kao i u nas, premalene i nerentabilne. Studija poziva i sveučilište da se uključi u obrazovanje adekvatnih stručnjaka – štoviše – predlaže utemeljenje agroznanstvenog instituta.

Imamo li mi u Hrvatskoj jednu takvu studiju, dovoljno stručnu i sveobuhvatnu koja bi valorizirala naše poljoprivredne i turističke mogućnosti, predložila sveobuhvatna rješenja, uključujući i visokoobrazovani i specijalistički stručni kadar? Ili moramo čekati grčki scenarij da bismo se toga dosjetili? Ako je netko izrazito visok vjerojatno će igrati košarku, a ako je krupan i snažan možda će bacati kuglu. Svaka država treba najprije iskoristiti i u funkciju staviti one prirodne resurse koje ima. Mi nemamo rudnike i nelogično bi bilo da razvijamo čeličane. Hrvatskom se loše upravlja i to je, čini se, jedina konstanta naše politike. Članstvo u Europskoj uniji samo po sebi to neće ispraviti. I tu je Grčka odličan, premda žalostan, primjer.

Vratimo se na početak: Je li prihvatljivo da četiri milijuna stanovnika (a toliko otprilike ima i Berlin) ne mogu kvalitetno živjeti u zemlji koja je trećinu veća od Nizozemske i kudikamo od nje bogatija prirodnim resursima? I zašto bi bilo nemoguće razviti Hrvatsku kao zemlju demokracije, pravnog poretka, kao tolerantnu i otvorenu zemlju, ali i kao zemlju koja će sačuvati neke od svojih tradicija i u tom smislu biti drukčija od *sistema Europske unije*? Štoviše, uspješnija!

Irsk je godinama uzimana kao primjer uspjeha i kao razlog zašto (bespogovorno) treba ući u Europsku uniju. Ona je doista u relativno

kratkom vremenu od agrarne i zaostale zemlje postala bogata i razvijena. Pritom se jedino zaboravlja da su u to doba europski fondovi bili mnogo izdašniji nego danas i da je Irska praktički jedina tada primala pomoć. I što nije nevažno, Europska zajednica ni izdaleka nije bila toliko centralizirana i birokratizirana kao što je to današnja EU. Pa ipak, Irska je na koljenima.

Anthony Coughlan, ravnatelj Nacionalne platforme za istraživanje i informiranje Europske unije iz Irske, te viši predavač profesor emeritus na Fakultetu društvene politike Trinity College u Dublinu, u razgovoru za 4d portal (17. 10. 2011.) na tu temu kaže: „U velikoj smo zabludi što smo u Europskoj uniji. Pristupili smo prije 40 godina u tu europsku zajednicu i jednako smo u zabludi što ostajemo u njoj. Trenutačno smo u jako lošoj ekonomskoj situaciji. Stopa nezaposlenosti je 15 posto, Irskom upravljaju Europska središnja banka, Europska komisija i Međunarodni monetarni fond (MMF). Oni svakodnevno donose detaljne odluke i upute koje utječu na apsolutno sve što se tiče Irske, a istu praksu provode i za Grčku, Portugal, Italiju i Španjolsku. Izgubili smo i posljednje trunke demokracije i samostalnosti koje smo imali. Također, bili smo i dovoljno glupi da prijedemo na euro valutu, što znači da svoje valute nemamo, te da se o kreditnom i deviznom tečaju odlučuje u Bruxellesu i Frankfurtu. Tako da nemamo kontrolu nad našim irskim pitanjima.“

Europski parlament donio je odluku da na svim prehrambenim proizvodima te bezalkoholnim pićima mora biti jasno istaknuto koliko proizvod sadrži masti, zasićenih masnih kiselina, šećera i soli.

Proizvođač je dužan na stražnjoj strani ambalaže – u obliku tabele – navesti koliko tih sastojaka ima na 1000 ml, odnosno na 100 g dotičnog proizvoda.

Proizvođač smije (nije obveza) navesti i koliko je dotičnim proizvodom pokriveno od dnevno potrebnog unosa kalorija prosječne 40-godišnje žene (oko 2000 kalorija).

Veličina slova mora biti najmanje 1,2 milimetra. Komisija još treba utanačiti kakav tip slova smije biti na ambalaži, u kakvoj boji i kakav je kontrast dopušten između teksta i pozadine.

Sir i vrhnje

„Sir i vrhnje“ danas su sinonim za euroskepticizam u Hrvatskoj. Nije mi namjera opravdati tu kampanju koju sam vodio 2005., nego razjasniti njezine motive, jer oni nadilaze svako osobno stajalište, pa tako i moje. Zadnjih deset godina hrvatska je politika bila u znaku (bezuvjetnog) ulaska u Europsku uniju. O koristima i štetama pristupa toj supranacionalnoj zajednici nikada u nas nije provedena nikakva ozbiljnija javna rasprava, nikakve ozbiljne ekonomske analize nisu učinjene, nacionalne institucije poput Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti zaobišle su tu temu kao da se radi o nečemu posve efemernom, Sveučilište je jednako tako zakazalo... Pristup Europskoj uniji sveo se na jednostranu i plitku propagandu koja (već sada) nije izdržala sud vremena, premda je i dalje nesmiljena. Kada ne bi bilo zamorno, mogla bi se napraviti analiza svih onih političkih izjava koje su posve nekritički veličale „irsko gospodarsko čudo“, stilizirale Europsku uniju „kao prostor blagostanja i stabilnosti“ i pozivale se na „nedvojbeni činjenicu“ kako su sve zemlje profitirale ulaskom u EU. Danas smo, međutim, svjedoci jedne drukčije stvarnosti: dužnička kriza potresa eurozону, neke države, poput Grčke, izgubile su proračunski suverenitet i svaku nadu da se u do gledno vrijeme mogu gospodarski oporaviti. Italiju danas smatraju najozbiljnijim „europskim dužničkim bolesnikom“, Portugal i Irska su gospodarski i socijalno na koljenima, Španjolska je rekorder po nezaposlenosti (osobito mladih), Europska se unija raslojava na siromašne i bogate, padaju vlade, građani su bijesni, a lideri (poput njemačke kancelarke Merkel) najavljuju novu recesiju i krizu

koja će trajati sljedećih deset godina. Kada bi se zbrojili svi javni dugovi članica, s malo bi se pretjerivanja moglo reći da je EU dužna „kao Grčka“ i da je godinama živjela preko svojih mogućnosti. Inače, ukupni javni dug u eurozoni iznosio je 2010. 7,8 bilijuna eura!

Povijesna je ironija da francuski predsjednik Sarkozy kao lijek za Europu predlaže upravo model koji je propao u bivšoj Jugoslaviji – neku vrst asimetrične federacije: „Na kraju ćemo, očito, imati Europu s dvije brzine: jedna brzina vodit će prema snažnijoj integraciji u eurozoni (federalizacija), a druga prema većoj konfederaciji u EU“ (u govoru studentima u Strasbourgu u studenome 2011.).

Optimisti će rado podsjetiti na činjenicu da je povijest Europske unije ionako povijest kriza i prevladavanja tih kriza. Međutim, ova današnja kriza razlikuje se one koju je, primjerice, šezdesetih godina prošlog stoljeća inicirao francuski predsjednik De Gaulle, a koja je poznata pod imenom „prazni stolci“. Današnja bi se kriza prije mogla shvatiti kao *rezime* dosadašnjeg razvoja Europske unije, jednako kao što je kriza u bivšoj Jugoslaviji početkom devedesetih bila *rezime* četrdesetpetogodišnjeg razvoja. Time ne želim reći da će se EU sigurno raspasti, a pogotovo ne na način na koji se raspala Jugoslavija, nego samo to da se povijest uspjeha EU može promatrati i kroz drukčije naočale. Ako je današnje stanje *rezime* dosadašnjeg razvoja i ako smo na pragu nove, dugogodišnje recesije, čemu se smijemo nadati? Tko promatra krizu izbliza vidi da se ona ne rješava prije svega gospodarskim mjerama, nego političkim. Europa je bila i ostala politički projekt velikih, i to će tako i dalje biti, bez obzira na cijenu. Ali gdje je tu interes malih? Dosad je njihova volja za integracijom *kupovana* relativno izdašnim financijskim injekcijama iz europskih fondova, a od sada? Kad dobiju fiskalni i gospodarski monitoring briselskih birokrata? Kakve će to posljedice imati za jednu Hrvatsku?

Vratimo se „siru i vrhnju“. Upravo zbog nedostatka svake suvisle i argumentirane rasprave, baš zbog toga što se govorilo jedino i isključivo propagandno, kampanja „sir i vrhnje“ pokušala je isprovocirati raspravu. Umjesto toga cijeli je taj napor ismijan i svjesno lažiran u obliku tvrdnje (recimo Ministarstva vanjskih poslova) kako nitko u

EU neće „zabraniti proizvodnju sira i vrhnja“. Da bi se to i zorno pokazalo, bivši je premijer svojedobno s delegacijom EU otišao na Dolac i pred kamerama svojim gostima ponudio tu tradicionalnu hrvatsku deliciju.

A uopće se nije radilo o tome. „Sir i vrhnje“ bili su samo metafora za ono što će na svojoj koži osjetiti mnogi građani Hrvatske: veću birokratiziranost, nepotrebnu i skupu regulativu te ugrozu jedne tradicije koja se ne svodi samo na prehranu, nego ima i socijalne, emocionalne i kulturološke konotacije. Jasno je da proizvodnju sira i vrhnja nitko neće zabraniti i to nitko nije ni tvrdio. Ali da će je europska regulativa – zbog kompliciranih i skupih sanitarno-tehničkih uvjeta, koje će svaka kumica morati ispuniti ako će htjeti prodavati svoj proizvod – praktički onemogućiti, to da! Proizvodi od svježeg mlijeka kakve mi poznajemo nisu dopušteni u EU.

Zašto to EU čini? Zašto jednom proizvodu, na kojem su odrasle generacije ljudi, nameće tako visoke zdravstvene standarde, premda je jasno da oni ugrožavaju stogodišnju tradiciju, štoviše jedan *lokalizam* koji se slobodno može smatrati kulturnom baštinom? Pogotvo ako se uzme u obzir činjenica da se malo tko može sjetiti da su sir i vrhnje izazvali bilo kakve ozbiljnije zaraze ili zdravstvene probleme, dok su, istodobno, mnoge teške zaraze i bolesti uzrokovane hranom stigle upravo iz zemalja EU.

Naravno da nitko ne bi trebao biti protiv visokih zdravstvenih standarda, naravno da Europa, u kojoj se masovno proizvodi i u kojoj je profit jedini stvarni bog, mora štiti potrošače. Ali ista pravila za *različite stvarnosti* na kraju se ispostavljaju kao birokratska Prokrustova postelja. Europa je „sistem“ koji se ne obazire na različitosti, ne štiti ih, nego provodi unifikaciju. „Sir i vrhnje“ upravo su bili metafora za taj sistem.

Danas kad Europu potresa dužnička kriza, kad mnoge članice gube proračunski suverenitet, a parlamenti svoj demokratski smisao, i kada o svemu odlučuje kabinetska politika u obliku direktorija najmoćnijih gospodarskih sila, zorno se pokazuje sva nevolja unifikacije.

Grci danas ne bi bili u toj situaciji da su zadržali drahmu, a ni Italija ne bi dospjela pod kuratelnu MMF-a da je zadržala liru. Kamata na talijanske državne obveznice trenutačno je sedam posto (studeni 2011.), a to je financijski neodrživo. Euro je pretvoren u monetarno-politički simbol europske integracije, ali je zapravo odigrao ulogu „monetarnog unifikatora“. Nacionalne valute otišle su u povijest, a s njima i mogućnost jednostavnijeg izlaska iz krize. Štoviše, da su Grčka ili Italija zadržale nacionalnu valutu, nikada ne bi ni došle u takvu dužničku krizu jer im na raspolaganju ne bi stajao jeftin novac. Taj paradoks eura samo je konzekvencija „Europe odozgo“ i balansiranja gospodarsko-političke moći ključnih europskih sila. To naoko nema veze sa „sirom i vrhnjem“, ali proizlazi iz iste ideje – unifikacije. I želje za profitom. Jeftin novac bio je *opijum za narod* koji se sada vraća u obliku dramatičnog urušavanja socijalne države i životnog standarda. Ako su Grci i Portugalci živjeli preko svojih mogućnosti, ako su kupovali automobile i drugu robu, čija je to roba bila? Dobar dio jeftinog novca nije ostajao u tim zemljama nego se vraćao snažnim gospodarstvima. Dio takvog scenarija je neizbježan, ali s eurom, kao zajedničkom valutom, bez zajedničke fiskalne discipline i razine produktivnosti, stvar je poprimila dramatične, pa i *karikaturne* dimenzije.

Tko se god sjeća bivše Jugoslavije, svih onih mučnih rasprava i natezanja na njezinim predsjedništvima, svih onih kompromisa i prikriivenih i otvorenih igara oko moći i dominacije, ne može a da ne vidi stanovite sličnosti s današnjim kriznim sastancima šefova država i vlada eurozone. Štoviše, u Njemačkoj medijskoj javnosti skovan je i izraz koji asocira na to vrijeme, a odnosi se na današnje stanje u eurozoni – *europäischer Schuldensozialismus* (europski dužnički socijalizam). Njega karakteriziraju „centralizam i dirigizam“.

Sir i vrhnje nisu samo mliječni proizvodi, nešto što se jede i gotovo. Oni su jedan kulturološki *ritual* koji ima svoj socijalni i emotivni sadržaj. Sir i vrhnje ne mogu se na isti način kupiti u dućanu i na tržnici. Na potonjoj imaš svoju kumicu, imaš neku socijalnu relaciju prema toj osobi i ona prema tebi, i to najčešće u sasvim određen dan i vrijeme. Sir i vrhnje s *placa* nešto su što se tiče našeg stila i načina

života. Nešto što nas povezuje i s našim precima i što nas jednim dijelom čini takvima kakvi jesmo. Staviti to sada jedino u okvir „zdravstveno-sanitarnih mjera“ značilo bi od Zagrepčanina napraviti Berlinčanina. Ne samo zato što u Berlinu (ili drugim njemačkim gradovima) nema sira i vrhnja od svježeg mlijeka, nego i zato što Berlinčanin za njima nema ni potrebu.

Je li to uopće važno? Na to se pitanje ne da odgovoriti u tuđe ime. To je isto kao i nacionalnost: ako to što jesi ne želiš biti, ili ti je posve svejedno, onda ni rasprava nema smisla. Ali pod načelnom pretpostavkom da većina ljudi voli kraj u kojem živi, da drži do svojih običaja i tradicije, metafora „sira i vrhnja“ govori o tome što nam se može dogoditi u unificiranoj Europi. Pogotovo narodu i društvu koji nisu do kraja stabilizirali svoje institucije, valorizirali prirodne i gospodarske resurse, koji nisu kulturološki konsolidirani, politički zreli i razvijeni. To nije samo pitanje broja stanovnika, nego povijesti i „hrvatske geografije“. Moderna hrvatska država tri puta je mlađa od Europske unije i to je činjenica koju valja uzeti u obzir. Tu je, dakako, i sudbina konkretnih ljudi. Velik broj ljudi u Hrvatskoj živi od sitne proizvodnje – bilo da proizvode sir i vrhnje, bilo da peku rakiju ili pružaju druge usluge. Nitko tim ljudima ne želi reći da to više neće moći raditi na način na koji su to do sada radili. Nitko im ne želi reći da će se enormno povećati njihovi troškovi proizvodnje (ako će je uopće biti), a time i cijena njihovih proizvoda, odnosno njihovih usluga. Hoće li ih tada uopće moći prodati/pružiti?

Nitko im ne želi reći da će i za kolinje morati imati certifikate, da će neke uspješne šećerane morati obustaviti proizvodnju zbog ograničenih kvota šećera, da će u Hrvatskoj propasti 50 posto konditora, jer su europski keksi, vafli i čokolade 20 posto jeftiniji, a ulaskom u EU otpadaju carine, da se ograničava proizvodnja mlijeka, da će i mali ribari morati ući u ribarsku flotu, da nema više novih profesionalnih ribarskih dozvola, kao ni lova za privatne potrebe bez „papira“... i da sve to košta. Ili da će poskupjeti kruh mlijeko i lijekovi, da će se uvesti PDV na građevinsko zemljište što će dovesti do poskupljenja ionako preskupih stanova...

Hrvatski su građani prošli kroz političku i gospodarsku tranziciju, kroz rat i brutalnu privatizaciju, mnogi su izgubili imovinu, drugi posao, mnogi se ne snalaze u novim uvjetima jer ih je vrijeme pregazilo. Nije li već to previše za jedan ljudski život? Ulazak u Europsku uniju – čak i pod pretpostavkom da nije upitan – po definiciji će za neke biti dobitak, a za druge gubitak, baš kao što je to bilo i u ratu, prilikom privatizacije i promjene političko-gospodarskog sustava. Hrvatska je jedina država koja je prošla kroz ratne strahote, koja se još bori s teškim poratnim naslijeđem, koja nije do kraja ni gospodarski ni socijalno konsolidirana ali koja ulazi u EU. Je li to dobro ili loše?

Zašto se ljudima ne kaže što ih doista čeka? Hoće li za nas Europa značiti harmonizaciju troškova, ali ne i plaća? Hoće li režije i troškovi života biti viši, a mirovine i plaće iste ili čak niže? Hoće li mladi imati veće ili manje šanse kad izađemo na poprište koje priznaje samo profit i moć. Hoće li s Europskom unijom doći i proračunska disciplina koju će nametnuti Bruxelles, a koja će značiti zdrave državne financije, ali na račun socijalnih prava širokih slojeva stanovništva? Liberalni kapitalizam poznat je baš po tome da financijsku disciplinu uspostavlja na štetu socijalno slabijih. Njemačka nikada nije bila čisto liberalno tržišno gospodarstvo, nego *socijalno-tržišno gospodarstvo*, a opet je čak i u svojim zlatnim danima bila „dvtrećinsko društvo“, a to znači da je jedna trećina Nijemaca živjela loše, ili jako loše. A tako je i danas.

Nema nikakve sumnje da će neke kategorije stanovništva biti gubitnici u Europskoj uniji. Hoće li to biti umirovljenici ili mladi, mali poduzetnici ili kumice, može se nagađati, ali bilo bi bolje da se o tome javno raspravljalo kad je za to bilo vrijeme i da su se poduzeli koraci koji bi tim kategorijama olakšali „europsku tranziciju“. Ljudski životi ne bi smjeli biti samo statistički podaci u bilježnicama političara.

Pomalo banalno zvuči da hrvatski ribari ulov moraju evidentirati na latinskom, da seljaci već sada moraju voditi evidenciju o radnom vremenu, da se i u tvrtkama sa samo jednim zaposlenim vodi vrlo precizna evidencija dolazaka i odlazaka na posao, i tome slično. Na te se stvari ljudi i mogu naviknuti, ali je pitanje trebamo li to prekomjerno

birokratiziranje, evidentiranje i reguliranje. I što je najvažnije, hoće li to pomoći našem gospodarskom i socijalnom napretku? Te su *preko-mjernosti* vidljive na tim banalnim stvarima, ali su one, ustvari, istinski *duh* Europe. Europa je poput goleme tvornice u kojoj je pozicija i sudbina svakog pojedinačnog radnika određena tvorničkim sustavom i načinom upravljanja na koje taj radnik, ili većina tih radnika, nema nikakav ozbiljniji utjecaj. Zašto Hrvatska mora biti jedan od tih radnika? Zašto ne bi mogla biti zemlja znanja, jasne gospodarske strategije, poštenih zakona i visokog standarda, a da nužno ne bude i članica EU? Dvojba – EU ili izolacija – izmišljena je samo zato da bi se prikrilo loše upravljanje zemljom. To da su deseci milijardi kuna bačeni u brodogradnju iako se odavno zna da joj nema spasa, da ne može izdržati azijsku konkurenciju kao što to nisu mogla i mnogo uspješnija europska brodogradilišta. Ili da se u hrvatsku poljoprivredu bacaju milijarde kuna a ona je i dalje usitnjena i bez ikakve proizvodne ideje. Zašto se hrvatski turizam svodi samo na nekoliko ljetnih mjeseci i prodaju sunca i kreveta? Zašto smo rasprodali banke, Inu, Plivu, a i dalje smo u krizi i ljudi nemaju posao? Zato jer se Hrvatskom loše upravlja. Članstvo u Europskoj uniji stilizirano je kao svojevrsni *deus ex machina* koji će razriješiti sve naše nevolje. Takoreći automatski. Samo da uđemo u tu Uniju! Osim toga, političari će dobiti i debele apanaže u Bruxellesu i ni za što više neće biti odgovorni.

Današnja Europa pati od sindroma svih glomaznih birokratskih sustava: permanentnih reformi. Koliko god one bile motivirane željom da se poboljša postojeće stanje, one su i permanentan gospodarski i socijalni stres koji više šteti nego koristi. Svi sustavi – država, društvo, institucije, zahtijevaju razdoblja konsolidacije, sistematizacije i taloženja. Oštrije rečeno: nekonsolidirana Hrvatska ulazi u nekonsolidiranu Uniju, odnosno u proces permanentnih reformi, u stanje stalnog gospodarsko-socijalnog šoka.

Da smo danas u eurozoni morali bismo novcem hrvatskih poreznih obveznika jamčiti za grčke, irske i portugalske dugove. To bi za posljedicu možda imalo i krizu vlade kao u Slovačkoj, a vjerojatno bi se odrazilo i na naš kreditni rejting. A to znači da bi novac u Hrvatskoj

postao skuplji, što bi opet imalo posljedice na gospodarsko-socijalno stanje u zemlji. Tuđi problemi postali bi naši, a zauzvrat bismo imali slobodan pristup zajedničkom unutarnjem tržištu od 500 milijuna ljudi, ali bi i to golemo tržište imalo (a uskoro će i imati) slobodan pristup na naše tržište od četiri milijuna ljudi. S kakvim ishodom?

Današnja Europa nije Europa iz vremena „irskog gospodarskog čuda“, to nije ni Europa s početka 21. stoljeća, nego Europa koju potresa duboka gospodarska i financijska kriza koja se od sredine 2011. pretvorila i u konstitucionalnu i egzistencijalnu krizu Unije (uključujući tu i eurozonu). Unija je postala suviše glomazna i heterogena, a postat će još heterogenija kad se proširi i na ostale zemlje Zapadnog Balkana. Kako će funkcionirati za nekoliko godina to nitko ne zna. U kojem će konfederativno/federativnom krugu završiti Hrvatska, ni to nitko ne zna. Ne znam postoji li povijesni primjer da je neka zemlja postala članica nekog kluba u trenutku u kojem je sve u tom klubu postalo upitno: stabilnost eurozone, euro, dosadašnji ugovori, odnosi unutar EU, odnosi između Komisije i Europskog vijeća, odnosi između političkih elita i građana, Sjevera i Juga, Istoka i Zapada, starih i novih članica, Velike Britanije i francusko-njemačkog dvojca...

„ U proteklim smo danima više naučili o Europskoj uniji nego u proteklih deset godina... U krizi je jaz između država ujedinjene Europe postao vidljiv. EU se nalazi pred realnim problemima koji se ne mogu zataškati, a ni zaobići... I snage su male koje EU može angažirati u borbi protiv krize. Još je manja volja država članica, koje imaju visoki gospodarski potencijal, da angažiraju svoje resurse u korist drugih... EU se polarizira na jezgru i periferiju. Države koje pripadaju jezgri EU imaju veliki integracijski deficit. U njihovom je interesu da svoju gospodarsku politiku brzo sinkroniziraju, usklade svoje poreze i približe se jedna drugoj... Tome su upravo suprotni interesi zemalja na rubu Unije.“

Sofijski list „Sega“, studeni 2011.

Biskupi u europskom „metežu“

Za svog posjeta Hrvatskoj papa Benedikt XVI. pozvao je Hrvate da bez straha uđu u Europsku uniju. U zrakoplovu je poručio: „Hrvati, nemojte se plašiti Bruxellesa. Hrvatska može mnogo dobiti, ali i dati Europskoj uniji“, dodavši kako su mu „kardinali Kuharić i Bozanić govorili: mi nismo Balkan, mi smo Europa. Hrvatski narod je europski i proživljavao je europsku povijest i zbog toga je logično, pravedno i potrebno da uđe u EU“.

Te i druge slične izjave Petrova nasljednika osobito su snažno odjeknule u političkoj i medijskoj javnosti. One su postale „dokaz“ da je Hrvatska na pravom putu kad je riječ o Europskoj uniji, jer – ako tako kaže papa – onda je valjda tako. Pritom je zanimljivo da su izjavama Benedikta XVI. osobito mahali oni koji o Crkvi i papi baš i ne misle najbolje, kojima je do vjere kao do lanjskoga snijega i koji su – da upotrijebim jedan njemački povijesni izraz – u *Kulturkampf* i s Vatikanom i s domaćim biskupima. To govori o prilično niskoj političkoj kulturi i svojevrsnoj hipokriziji naše medijske i političke elite, ali još više o tome da pitanje ulaska u Europsku uniju u nas nikada nije bila „tema za raspravu“, nego svojevrsna „domaća zadaća“ koja se nepogovorno mora odraditi.

Ako Benedikt XVI. nije važan kad govori o suvremenom svijetu, a poglavito o Zapadu gdje je na djelu „diktatura relativizma“ (sa svim dramatičnim kulturno-povijesnim, vjerskim i civilizacijskim konzekvencijama koje iz takvog *stanja duha* proizlaze), zašto bi bio važan kad govori o potrebi Hrvatske da se priključi jednoj gospodar-

sko-političkoj integraciji? To nije polemika s papom, a niti njegovo omalovažavanje, nego opaska na račun naših provincijalizama i intelektualne nedosljednosti. Uostalom, kad bi se baš htjelo, moglo bi se pokazati da citat s Kuharićem i Bozanićem i nije neki argument, jer se tu brkaju posve različite stvari. Naime, jedno je kulturno-povijesna pripadnost Hrvatske Zapadu (Europi) a drugo je njezin geografski položaj, a posve treće sama gospodarsko-politička stvarnost EU. Napokon, zar u Europskoj uniji nisu države kao što su Grčka, Bugarska i Rumunjska, koje ne samo da pripadaju zemljopisno Balkanu, nego mu pripadaju i kulturno-povijesno? Europska unija, ako se baš hoće, danas ni izdaleka nije samo katolička, nego je i pravoslavna, i protestantska, a možda u najvećoj mjeri apostatska i agnostička. Osim toga, ona je i kulturološki tako *komponirana* da, kad se kaže da je Hrvatska oduvijek bila Europa, onda to ne znači ništa, ili znači da je pripadala srednjoeuropskom i mediteranskom kulturnom krugu. Dakle, samo jednom „segmentu“ današnje Europe. Još veća konfuzija nastaje kad se kulturno-povijesna stvarnost Kontinenta (Zapada) poistovjećuje s gospodarsko-političkom zajednicom kao što je EU.

Hrvatska je oduvijek bila tu gdje je, i tu će zemljopisno i ostati bez obzira na ovu ili onu vojnu, političku, gospodarsku ili inu integraciju. Njezina zapadna orijentacija proizlazi u prvom redu iz njezine kršćanske (katoličke) kulture, latinizma, prosvjetiteljstva, političke i ine organizacije. Ako bi se htjelo ići do apsurdna, moglo bi se pitati: Ako bi se Europska unija raspala bi li to značilo da Hrvatska „ostaje zauvijek na Balkanu“? Politički, kulturno i gospodarski? Očito, riječ je zamjeni teza i političkom populizmu kojem bi se svakako od srca nas mijali Švicarci ili Norvežani kad bi za nj čuli.

Napokon, nema nikakvog razloga da se otvoreno ne kaže da papa Benedikt XVI. (pa makar bio i tako izniman intelektualac i istodobno posve ponizan čovjek, a što je svakako najveća vrlina kršćanina, pa i svakog čovjeka) ipak nije autoritet za politička i gospodarska udruživanja država. On je autoritet u pitanjima vjere i morala, a u svemu ostalom samo onoliko koliko su jaki njegovi argumenti.

Kad je sletio u Zagreb, Benedikt XVI. je u prvom javnom nastupu rekao kako je svjestan da postoji strah od „prejakog centralističkog birokratizma (EU), od jedne racionalističke kulture koja ne vodi dovoljno računa o bogatstvu povijesne različitosti. Misija Hrvatske koja ulazi u EU može biti ona obnove jedinstva u različitosti. Europski identitet je identitet koji nalazi svoje bogatstvo u različitim kulturama koje konvergiraju, u istoj kršćanskoj kulturi, u velikim kršćanskim vrijednostima. Ulazak Hrvatske može osnažiti, protiv apstraktnog racionalizma, bogatstvo naših kultura.“

Da bi bilo jasnije o čemu Benedikt XVI. zaista govori, navest ću još samo nekoliko redaka: „Od samih početaka vaš narod pripada Europi te joj, na poseban način, daje doprinos u duhovnim i moralnim vrijednostima, koje su tijekom stoljeća oblikovale svakodnevni život kao i osobni i nacionalni identitet njezine djece. (...) Neka ova draga nacija snagom svoje bogate tradicije pridonese da Europska unija cjelovito vrednuje to duhovno i kulturno blago.“

Drugim riječima, papi je do *više* kršćanstva u sekulariziranoj i materijaliziranoj Europi. Pa stoga jedan „katolički narod“ kao što je hrvatski, svojim ulaskom može ponešto popraviti situaciju. Osobito ako se na Europu gleda iz rakursa „pravoslavnog proširenja“ (Grčka, Bugarska i Rumunjska), te sjevernjačkog (protestantskog). To ne bi trebalo shvatiti kao prozelitizam, nego kao iskrenu brigu Svete Stolice za kršćanske korijene Europe, kao njezina zabrinutost zbog raširenosti „racionalističke kulture“ (možda bi bolje bilo reći „racionalizatorske“?) te zbog sveopće „diktature relativizma“ (razduhovljenja). Crkve su na Zapadu prazne, ljudi žive kao da Boga nema i papa je s pravom zbog toga zabrinut. I svakako je legitimno da u tom kontekstu vidi i Hrvatsku, s njezinom katoličkom tradicijom, kao onu koja bi mogla, makar malo, poboljšati situaciju. Ali, je li to dovoljan argument i za nas Hrvate? Za nas hrvatske građaninice? Zašto bismo mi (opet) imali nekakvu „misiju“?

U preambuli Lisabonskog ugovora jedino se spominje „kulturno, religiozno i humanističko naslijeđe Europe“. Nigdje se eksplicite ne govori o „kršćanstvu“ ili „kršćanskim korijenima“.

Sveta Stolica svakako je razočarana takvim ishodom, ali on je cijena „općeg raspoloženja“ u Europskoj uniji. EU je *konstrukt* gospodarskih i političkih elita i svakako *ekstrakt* „racionalističkog“ pragmatizma. Kako na jednom mjestu kaže geopolitičar Parag Khanna, kad se kaže „europski“, to zvuči atraktivno i pozitivno, dok „kršćanski“ zvuči isključujuće, pa je to i razlog zašto se EU distancirala od kršćanstva. S tim se, naravno, ne moramo složiti, ali to je tako u današnjoj Europi.

Postoje područja u svijetu u kojima se događa vjerski „boom“, ali Europa to svakako nije. Protestantski sjever odavno je izgubio „religiozni žar“ i vjera je tamo većim dijelom *kultura* i *izvaninstitucionalna* stvarnost. Nekoć duboko religiozna Španjolska danas je *korifej* u promicanju istospolnih brakova i seksualnih sloboda koji su miljama udaljeni od moralnog nauka Crkve. U Njemačkoj, u kojoj su katolici još nedavno tvorili gotovo polovicu stanovništva, danas jedva tvore trećinu. U posljednjih dvadeset godina više od tri milijuna katolika u toj je zemlji napustilo Crkvu. 2010. označena je kao crna godina u povijesti njemačkog katolicizma. Samo u toj godini više od 180.000 vjernika istupilo je iz Crkve, a ako se u taj broj uračuna i broj umrlih te doda broj novokrštenih, gubitak vjernika u tijeku jedne godine najveći je u povijesti Njemačke. *Nota bene*, to su podaci Njemačke biskupske konferencije!

Iako nema znanstvenih istraživanja koja bi utvrdila motive zbog kojih katolici u toj zemlji izlaze iz Crkve, mnogi misle da je to zbog svećeničke pedofilije i zbog dugotrajnog toleriranja takvih zločina sa strane crkvene hijerarhije te hedonističkog morala. Osim toga, rapidno opada i broj onih koji nedjeljom idu na misu – još samo 11 posto njemačkih katolika ima potrebu za Božjom riječi s oltara. Ništa bolje stanje nije ni u drugim „kršćanskim“ zemljama europskog Zapada, pa ako se tome doda činjenica da u drugim dijelovima svijeta – Latinskoj Americi i SAD-u – raste broj prelazaka iz Katoličke crkve u druge (protestantske) kršćanske denominacije, onda je kontekst papina govora u Zagrebu donekle skiciran.

Ako se katolicizam (odnosno kršćanstvo) ne gledaju isključivo kao „kultura“ (što svakako, uz ostalo, jesu) nego kao vjera (i moral)

onda se može reći da prostor današnje EU nije primarno mjesto „duhovne stvarnosti“, nego „poprište materijalnih interesa“.

Hrvatski se biskupi čine pomalo izgubljeni u tom „modernističkom metežu“. Oni su protiv istospolnih brakova, seksualne raskalašenosti, hedonizma, praznih crkava, konzumerizma, materijalizma, i drugih modernih *izama*, a s druge strane prizivaju hrvatsko članstvo u EU, koja je, opet, rodno mjesto svih tih *izama*. Je li moguće uvesti Europu u Hrvatsku, odnosno „transportirati“ Hrvatsku u Europu, a izbjeći sve te „tekovine“ Europske unije? Svaki sustav je uvijek cjelina, a ne izbor *a la card*. Sve te stvari nemaju samo svoj moralni aspekt, nego i gospodarski i socijalni. One su doista tekovine individualizma i „duha“ postmoderne. Čovjeku te „ideje“ ne moraju biti bliske, ali mora znati da su one civilizacijski iskoraci kulture koja sebe upravo po tim iskoracima i definira. Jasno je, Europa se ne može zaustaviti na granicama jedne države kao što je Hrvatska, a niti je to potrebno. Ona se ne može zaustaviti na granicama nijedne države naše civilizacijske sfere i zato se njom mora računati. Ljudske slobode i prava sama su srž postmodernog društva i *conditio sine qua non* njegova funkcioniranja. Čak i onda kada postaju moralno dvojbene. To je paradoks slobode. On se ne može razriješiti tako da se s jedne strane moralno kritizira, a s druge dekretira i priziva Europa. A još manje se to može „nametanjem“ kolektivnog „misionarstva“.

U Uskrsnoj poruci 2005. kardinal Bozanić kritizira svaku pomisao na raspravu o koristima i štetama ulaska u EU: „... U posljednjih se tjedana u nekim skupinama u nas postavljaju dileme koje često zagovaraju stanovitu izolaciju Hrvatske u odnosu na ostale zemlje europskog kontinenta, osobito u odnosu na države Europske unije. Takve dileme Hrvatskoj neizravno dodjeljuju trajnije mjesto u sastavu ostatka zemalja izvan EU. Sveti Otac (Ivan Pavao II.) u svojoj novoj knjizi (...) kaže da Poljak ne može razvijati dublje promišljanje o domovini a da ne govori o Europi... Ivan Pavao II. osjeća Europu kao blisku stvarnost... takav stav Svetog Oca za Katoličku crkvu u Hrvatskoj je orjentir... Naša zakonita i opravdana borba za slobodu domovine ne dokazuje se provocirajućim plakatima, čovjeka nedostojnim

prijetnjama, niti jalovim prosvjedima, nego se brani i tumači koristeći i međunarodne institucije, premda im postupke i nakane ponekad u potpunosti možda i ne razumijemo.“

Drugim riječima, ako su naši biskupi za Europsku uniju, onda bi to trebali obrazložiti malo jačim razlozima od toga da „mi nismo Balkan“ i da *oni drugi* ne žele dobro domovini. A ako nisu, onda je prekratko kritizirati „pokvarenost“ Zapada. Europa je nastala iz duha vjere (kršćanstva), razuma i prava. Pravo i razum danas dominiraju i određuju sudbinu postmodernog čovjeka. I zato se jedino iz tih obzora može suvislo govoriti o Hrvatskoj i Europi.

„Tko danas uistinu vlada? Jesu li političari kapitulirali pred ciničnom moći financijskih tržišta? U vrijeme kad jedna za drugom padaju vlade, europske nacije obuzima dubok osjećaj razvlašćenosti kao nikad prije od vremena rađanja EU. Politička moć... čini se da se rastopila ili okopnila pred interesima financijskog kapitala čiji uspon zadnjih dvadeset godina ne poznaje granice. To pokazuju i akcionari velikih banaka: svi su se oni izmaknuli štednji što su je propisale vlade.“

Pariški list „Liberation“, studeni 2011.

Mala zemlja – veliko doseljavanje?

Jedna od posljedica pristupa Europskoj uniji svakako će biti i „liberalizacija“ demografske politike. Ljudi su s pravom zbog toga zabrinuti, a jedno od pitanja postavljenih na Vladin besplatni EU-telefon glasi: „Hoće li doći do znatnijeg priljeva stranih radnika?“ (nakon što Hrvatska postane punopravna članica EU). Vladin lakonski odgovor glasi: „Otvaranje tržišta povećat će konkurenciju na svim tržištima, pa tako i na tržištu radne snage, ali za sada se ne uočavaju realne opasnosti od velikog prodora radne snage iz zemlja članica Europske unije.“

S tim u vezi vrlo je poučan irski primjer. Hermann Kelley, irski zastupnik u Europskom parlamentu, nedavno je izjavio: „Uoči proširenja Europske unije 2004. rečeno nam je da se očekuje doseljavanje oko 10.000 ljudi godišnje, no u razdoblju nakon 2004. iz Istočne se Europe u Irsku doselilo više od 500.000 ljudi! To je utjecalo na porast nezaposlenosti u Irskoj, na smanjenje plaća a za posljedicu je imalo i naglu konjunkturu u građevinarstvu, potom pad i slom tog tržišta, što je rezultiralo visokom stopom nezaposlenosti. Ove, 2011., zbog toga će oko 100.000 Iraca napustiti Irsku i potražiti novi život u Kanadi i Australiji.“

Hrvatska Vlada nije rekla neistinu kad je naglasila da se „za sada ne uočavaju realne opasnosti od velikog prodora radne snage“, ali nije rekla ni cijelu istinu. A istina se odnosi na situaciju koja će nastati kad i ostale zemlje Zapadnog Balkana postanu članice Unije. Koliko god izgleda da je to vrijeme još daleko, ono je ipak izvjesno. Strateški plan

proširenja EU uključuje još jedino proširenje na zemlje Zapadnog Balkana, pa je taj ishod posve izvjestan.

Dakle, pravo je pitanje: Što će se dogoditi s Hrvatskom kad u Europsku uniju uđu zemlje poput Srbije, Crne Gore, Kosova, Makedonije, Bosne i Hercegovine? I tu nam odgovor daje „hrvatska geografija“. Hrvatska je na ovim prostorima – slično kao Njemačka u središtu Europe – svojevrsna *magnet-zemlja*. Prije svega zbog naše obale i mora, ali i zbog standarda i kvalitete življenja. Hrvatski gospodarski i prirodni potencijali su tako veliki da su mnogima „poduzetnički“ zanimljivi. Otvoreno govoreći, i u doba Jugoslavije Hrvatska je imala taj „središnji“ položaj. Nisu Hrvati odlazili u Šumadiju i tamo gradili vikendice, nego su to Srbi činili na hrvatskoj jadranskoj obali. To su u znatnoj mjeri činili i Bosanci, Slovenci i Albanci. Zagreb i drugi hrvatski gospodarski centri pružili su mogućnost zasnivanja egzistencije različitim društvenim, nacionalnim i socijalnim grupacijama s područja bivše Jugoslavije. I u tome, načelno, nema ničeg lošeg.

Članstvo u Europskoj uniji donekle mijenja pravila igre. Svaki stanovnik neke članice EU ima se pravo nastaniti i zasnovati svoju egzistenciju u bilo kojoj drugoj članici EU. Pritom stječe sva prava kao i domicilno stanovništvo, a među njima je i komunalno pravo glasa: dakle pravo glasa na lokalnim izborima za gradonačelnike i općinske načelnike, za gradske skupštine i općinska vijeća. Za jedan demografski slab narod kao što je hrvatski, odnosno za hrvatsko društvo, to može postati ozbiljan problem. To nam kazuju iskustva drugih država. Njemačka nije uspjela u svoje društvo integrirati Turke iako su oni u odnosu na ukupan broj stanovnika relativno mala skupina. I neke druge skupine (Azijati i Afrikanci, osobito u istočnom dijelu zemlje) često su mete napada, osobito u kriznim vremenima. Oni se smatraju *krivcima* za socijalnu mizeriju, gubitak radnih mjesta, loše plaće i sl. Iako u većini slučajeva takve projekcije nemaju veze s realnim odnosima u društvu, one imaju nedvojbenu psiho-socijalnu učinak. I nerijetko se pretvaraju u ozbiljne sigurnosne probleme koje karakteriziraju nasilje, kadšto i sa smrtnim ishodom (u studenome su Njemačku potresla otkrića čitave serije rasistički motiviranih ubojstava neonacističkih

grupacija). Ponekad je „uzajamno odbijanje“ karakteristika i žrtve i počinitelja, što samo kazuje koliko su problemi integracije i prihvaćanja teški i kompleksni, čak i u društvima načelno visoke tolerancije i otvorenosti i u ambijentu nedvojbene demografske stabilnosti. Francuska, Nizozemska, Velika Britanija, kao i neke druge europske zemlje, suočene su sa sličnim problemima. Naivna ideja multikulturalizma te je probleme dugo *previdala* dok zadnjih godina nisu toliko eskalirali da je je postalo očito kako „eksperiment“ nije uspio.

Postulirati principe i idealno-tipsku situaciju je jedno, a stvarnost je drugo. Naravno da je za najoštriju osudu svaka ksenofobija, svaki oblik diskriminacije prema boji kože ili spolu, porijeklu, vjeri i sl. To su vrijednosti modernog društva i s njima je slično kao i s ustavnim pravom svakog građanina da radi i da ima posla. Ali u stvarnosti mnogi ljudi nemaju posao, baš kao što su mnogi ljudi ograničeni, politički primitivni i isključivi. Taj i takav *ljudski materijal* postoji u svakom društvu, s tim da je negdje dominantniji, a drugdje marginalniji. Ali on je sociološka činjenica kao što je to, uostalom, i ljudska glupost. Stoga utječe na stabilnost društva, njegovu sigurnost, razinu kultiviranosti. Razumna politika o tome vodi računa, pa se danas u mnogim zemljama za takvu vrstu *napetosti* nastoje iznaći rješenja koja bi je ublažila ili trajno uklonila. To svakako nije kratkotrajni proces i ima svoje naličje u buđenju uskogrudnog nacionalizma, ksenofobije, netrpeljivosti i isključivosti svih boja.

Hrvatska je demografski slaba zemlja. Izašla je iz rata koji joj je nametnut i koji je bio motiviran željom da je se teritorijalno raskomada i etnički očisti u korist druge etničke skupine. Ta je trauma živa i još će dugo opterećivati prosječnu hrvatsku svijest. Ona je, *vice versa*, živa i na drugoj strani zbog izgubljenog rata i egzodusa. Hrvatska je nekonsolidirana i kao nacija i kao kultura i s te strane „dvostruko demografski oslabljena“. Naše institucije nisu u punom smislu riječi *hrvatske*, ne u nekakvom nacionalističkom smislu riječi, nego u smislu identiteta i odgovornosti za taj identitet. Ta bi se odgovornost (kad bi je bilo) trebala očitovati u brizi za jezik, kulturu, obrazovanje, u *razumijevanju* povijesti, u viziji budućnosti, u kreaciji temeljnog društve-

nog konsenzusa, u činjenici da smo mi hrvatsko, a ne mađarsko društvo, da imamo ono što Nijemci zovu *Leitkultur* i da se u tome kao ljudi prepoznajemo. Budući da sve to uglavnom nemamo, ili imamo na niskoj razini, nije teško zamisliti kakve bi sve posljedice mogao izazvati značajniji imigrantski val iz susjednih zemalja. Društvo od četiri milijuna ljudi ne bi se moglo tek tako nositi s pola milijuna, ili čak milijun, imigranata, dakle s promjenama demografske strukture stanovništva u pojedinim regijama i lokalitetima. To bi najvjerojatnije izazvalo *kulturni i socijalni šok* sa sigurnosnim i drugim posljedicama. Dobar dio društvene energije, umjesto u razvoj, bio bi potrošen za gašenje *demografskog požara*.

Tu ne pomažu odmahivanje rukom i deklamiranje lijepih načela. Riječ je o društvenim činjenicama bez obzira na to svidale nam se one ili ne. Tko može tvrditi da je hrvatsko društvo zrelo za takvo velikodušno otvaranje, za prihvaćanje stotina tisuća ljudi koji će htjeti živjeti na našoj obali, u Zagrebu ili Osijeku? Napokon, kakve bi to moglo imati posljedice na cijenu rada u Hrvatskoj, na sigurnost radnih mjesta? Bi li se moglo dogoditi da pod pritiskom imigranata (kao recimo u Irskoj) mnogi mladi odu iz zemlje u Ameriku ili Australiju, kao što su to nekoć učinili njihovi djedovi? Je li taj problem dopro do svijesti najodgovornijih ljudi u našoj zemlji i može li se na njega odgovoriti tako da se jednostavno kaže kako zasad nema „opasnosti od velikog prodora radne snage“? Zasad možda nema, a sutra? Ili to nikoga ne zanima, jer do tada ima još ponešto vremena?

Odgovornost za nacionalni identitet uvijek je i odgovornost za sudbinu društva u kojem živimo i umiremo. Ona se mnogo manje očituje u mahanju zastavama i nacionalnim simbolima, a mnogo više u brizi za budućnost. *Sutra* je budućnost hrvatskog društva, to je budućnost mladih i generacija koje dolaze. Niska razina kulturnog identiteta vidi se i u tom ležernom odnosu prema onome što će se možda dogoditi tek za deset godina.

Hrvatski kulturni identitet višestruko je na kušnji. On je nagrižen unutarnjim hrvatskim kulturno-političkim centripetalnim sliama i zato je nekonsolidiran. To su nam *dosudile* povijest i *hrvatska geogra-*

fija. On je na kušnji, jer je izložen snažnom *kulturnom* pritisku izvana što je posljedica globalizacije i gospodarskog imperijalizma najmoćnijih država (i kultura). *Balkanizacija* hrvatskog kulturnog identiteta treća je kušnja i svakako se ne svodi samo na to jedemo li radije čevapčiče ili bečki odrezak, slušamo li radije cajke ili Ivu Robića. Kulturni identitet prije svega znači stanoviti sustav vrijednosti i način života koji se uspostavljaju i standardiziraju putem društvenih i nacionalnih institucija. Hrvatsko povijesno iskustvo kazuje da je *balkanizacija* uvijek značila rastakanje tih i takvih institucija. O tome je egzemplarno pisao Rudolf Bičanić („Ekonomska podloga hrvatskog naroda“, 1938.).

S ulaskom u Europsku uniju otvaraju se mnogi problemi socijalne, sigurnosne i kulturne naravi koji su danas posve gurnuti pod tepih, ali bi sutra mogli iscrpljivati nacionalnu i društvenu energiju. Kad bi se Hrvatska samo gospodarski integrirala u Europsku uniju, dakle ostala izvan zakonodavstva njezinih ugovora, mogla bi relativno bezbolno riješiti problem (eventualne) potrebe za stranom radnom snagom. Mjerodavno bi bilo naše zakonodavstvo, naši nacionalni interesi i naše prilike. Tada se ne bi moglo dogoditi da se naruši demografska ravnoteža senzibilnih područja, da stranci postanu gradonačelnici, da se stvori prekomjerni socijalni jal, naruši – ionako nestabilan – kulturni ambijent te ugrozi sigurnost društva. Naravno da nema ničeg sporno u tome ako bi neki stranac postao gradonačelnik u Hrvatskoj. To može biti simpatično, pa i obogatiti lokalnu zajednicu. Sporna bi bila raširenost takvog fenomena, a to bi se moglo dogoditi zbog položaja i atraktivnosti Hrvatske. I to zbog svih onih fenomena koji bi iz takve (pre)raširenosti proizašli.

Napokon, ako se baš hoće govoriti o dvojbi – Europska unija ili Balkan – onda je paradoksalno upravo to da su njezini autori predvidjeli činjenicu da je upravo Europska unija okvir za Balkan. Ne samo zato što su u Europskoj uniji već Grčka, Bugarska i Rumunjska, nego zato što će sutra u njoj biti sve države nastale raspadom Jugoslavije. Dakle, upravo „onaj Balkan“ kojim nas danas plaše eurofili. Taj i takav Balkan moći će se (ponovo) *naseliti* u Hrvatsku zahvaljujući članstvu i pravilima EU. Ovdje se uopće ne radi o kriminalizaciji drugih naroda

i kultura, ovdje se radi o sposobnosti, odnosno nesposobnosti jednog društva (hrvatskog) da prihvati i integrira mase ljudi koji bi sutra mogli potražiti egzistenciju na ovim prostorima. Ovdje se radi o činjenici da je to praktički neizvedivo malim i demografski slabim narodima, da je to zadaća koja apsorbira silnu društvenu energiju i da je to nešto na što hrvatsko društvo nije spremno. Ne zato što to ne bi htjelo, nego zato što za to nije *sposobno*. Premalo je vremena prošlo od stvaranja države, od napora da se stvore društvene i nacionalne institucije nužne za konsolidaciju kulturnog identiteta, na pre niskom je stupnju svijest o političkoj i društvenoj odgovornosti, o čemu zorno govori i činjenica da o pristupu Europskoj uniji u nas nije vođena nikakva ozbiljnija rasprava, ali jest jednostrana propaganda.

Sadašnja dužnička kriza u Europi svakim danom pokazuje kakve mogu biti posljedice kreacije „odozgo“, na kakve otpore nailaze centralizam i dirigizam. Ljudi se okreću od Europe i nisu spremni na solidarnost prema dužnicima. Grcima su za sve krivi Nijemci, a ovima Grci i ostali „rasipnici“. Slovaci se pitaju jesmo li zato zbacili jaram Praga da bi sada nama vladao Bruxelles? Prvi put u povijesti EU dogodilo se da su premijeri nekih članica (Italije i Grčke) morali otići jer su ih praktički otjerali Pariz i Berlin. Prvi put ljudi izlaze na ulice i prosvjeduju jer im je *previše*, a ne *premalo* Europe. Bude se ekstremisti svih boja i fela, društva su u previranju kakvo se godinama ne pamti, a mi u Hrvatskoj preko svega prelazimo kao da nas se to ne tiče. I to je dokaz slabog kulturnog identiteta. I nebrige za ono s čime bismo se sutra mogli suočiti.

Istog dana kad je Hrvatska okončala pregovore s Europskom unijom, grčki je parlament donio najdrastičnije mjere štednje koje pamti parlamentarna povijest. Ogorčeni Grci izašli su na ulice koje su se pretvorile u pravu bojišnicu: razbijeni izlozi, uništena imovina, ranjeni i poginuli, suzavac, dim i zgarišta. Na nogama su i Portugal, Španjolska, Italija... Britanci najavljuju neredu diljem eurozone zbog recesije i krize kojoj se ne vidi kraj.

9. 12. 2011. Hrvatska i Unija u Bruxellesu su službeno potpisale pristupne dokumente. Istog dana šefovi država i vlada eurozone održali su još jedan dramatični sastanak kako bi spasili euro i othrvali se dužničkoj krizi.

Manje od jedan posto

U brojnim promotivnim materijalima Vlada tvrdi kako će Hrvatska u Europskoj uniji biti ravnopravna i kako će ravnopravno s ostalim članicama sudjelovati u kreiranju njezinih odluka. Istina je, međutim, drukčija. Matematički rečeno, utjecaj Hrvatske bit će manji od jedan posto, jer je i toliki njezin udio u stanovništvu Europske unije. A u Europskom će parlamentu imati svega 12 zastupnika, što iznosi manje od dva posto ukupnog broja. Doduše, naša će zemlja imati pravo veta, kao i ostale članice, ali to se pravo ne odnosi na većinu odluka EU, a i njegovo se korištenje – tamo gdje je primjereno – smatra *nepristojnim*. To je *relikt* iz nekih drugih vremena koji danas – formalno gledajući – članice čini *ravnopravnima*, ali se u praksi slabo koristi, a kad se i koristi uglavnom se takvu zemlju (osobito ako je mala) brzo „uvjeri“ da *inat* nema smisla. Odluke u Uniji, pogotovo u kriznim vremenima, kao što su ova današnja, donose se na inicijativu njemačko-francuskog dvojca. Pariz i Berlin najprije se međusobno dogovore, a onda to, s većim ili manjim *zadovoljstvom*, prihvate i ostali. Tu čak ni Komisija nema što za reći, kao što to zorno pokazuju recentna praksa i brojni komentari u europskim novinama, u kojima se izražava svojevrsna *sućut* predsjedniku Komisije Barrosou zbog gubljenja utjecaja i težine u Uniji.

Ni samo usklađivanje između Berlina i Pariza nije uvijek glatko. U ovoj dvogodišnjoj financijskoj i dužničkoj krizi to je više puta došlo do izražaja. Pariz je najprije optuživao njemačku kancelarku da produbljuje krizu, štovise da je za nju i odgovorna, da bi britanski mediji posljednjih mjeseci Sarkozyja optuživali da se pretvorio u „pudlicu

kancelarke Merkel“. Kakvi god bili ti odnosi (koji uvijek odražavaju interese dotičnih zemalja), činjenica je da su Sarkozy i Merkel kreirali sve odluke vezane za razrješavanje dužničke krize te da su praktički „otjerali“ Berlusconi i Papandreou s njihovih premijerskih stolaca. Neke su države slijedom toga već izgubile proračunski suverenitet, a demokracija je praktički još samo na papiru, budući da nacionalni parlamenti moraju izglasovati ono što je „dogovoreno“ na kriznim sastancima. Iako Slovačka nije prezadužena, njezin primjer jasno pokazuje što se događa kad se mali usprotivi: padne vlada i na kraju se izglasuje ono što veliki žele (financijska pomoć Grčkoj). Niti jedna ozbiljnija odluka koja bi bila protiv interesa Berlina i Pariza – nije moguća. EU je kreacija velikih i moćnih država i kao takva ona je *paslika* njihovih vitalnih interesa. Mali mogu ponešto izlobirati za svoje interese, ali sve je manje-više (pred)određeno *koordinatnim sustavom* koju su *zadali* ključni igrači.

Čak i oni koji su ostali izvan (uzdrmane) eurozone, plaćaju ceh. Zbog svojevrstne marginalizacije u Uniji. To se ne odnosi samo na skandinavske države, nego i na Veliku Britaniju.

Potkraj listopada na jednom zajedničkom ručku u Bruxellesu Sarkozy je britanskom premijeru Cameronu odbrusio: „Imali ste lijepu priliku da jezik držite za zubima. Žao nam je da nas kritizirate i da nam govorite što bismo trebali raditi. Kažete da mrzite euro, a sada biste se htjeli miješati u naše sastanke.“ To su 24. 10. 2011. objavili britanski listovi s namjerom da pokažu koliko je ozbiljan konflikt između država poput Velike Britanije (ili Poljske i Švedske) i članica eurozone. Za njih je neprihvatljivo da ne mogu sudjelovati u odlukama sedamnaestorice, premda te odluke i te kako utječu na sve članice Unije.

Ta marginalizacija ponekad graniči s poniženjem. Cameron je otkazao već dogovoren put u Australiju na sastanak Commonwealtha kako bi 26. listopada mogao prisustvovati sastanku na vrhu Europske unije. No taj je sastanak ispao samo dvosatni „pretprogram“ pravog sastanka na vrhu – onog šefova država i vlada eurozone. Iako su u igri bili i britanski interesi (rekapitalizacija banaka u eurozoni), Cameron je ostao pred vratima. Ništa mu nije pomoglo što se bunio.

Kasnije je izjavio: „Eurozona sada mnoge stvari radi zajedno; imaju mnogo zajedničkih susreta, izgrađuju posebni aparat pa se postavlja pitanje vodi li to stvaranju zajedničke klike“. Nema nikakve sumnje da se iza toga skriva strah od marginalizacije. Britanci tu nisu usamljeni.

„The Sunday Times“ je ovako ocijenio razvoj situacije: „Dugoročno eurozona mora postati financijska unija. Samo će se tako spriječiti da tržišta izvuku na vjetrometinu pojedine slabe članice. To bi bila nova perspektiva za Veliku Britaniju. U EU bi se mogle razviti dvije grupacije: jedna koja bi bila tijesno povezana i druga labavija, s fleksibilnim odnosima. Britanci bi optirali za drugu grupaciju. Zajedničko tržište je od životne važnosti za britansku trgovinu iako se ono, zbog nepotrebne birokratizacije i jobovske volje za regulacijom tržišta rada, sada nasukalo.“

Ta se promjena praktički već događa. Već postoji Europa dviju brzina. Eurozona tvori njezinu srž s vlastitim procesom integracije. Postavljeni su temelji za buduću fiskalnu uniju, zacrtani su oštriji kriteriji stabilnosti kao i sankcije za prekršitelje. Jedan je komentator taj smjer Berlina i Pariza ocijenio: „U ekonomskoj politici više nema ni fiktivne jednakosti“.

Iako je za britansku politiku uvijek bila poželjna opcija „što manje Europe“, sadašnji razvoj događaja dovodi u pitanje poziciju Londona u Europi. S jedne strane kriza u eurozoni ugrožava i britansko gospodarstvo, s druge strane britanska vlada nema nikakav utjecaj na odluke eurozone, dok, s treće strane, te odluke imaju i te kakve konzekvencije na financijsko-ekonomsku situaciju u Britaniji. Osim toga, London klizi prema drugorazrednoj ulozi i u samoj Europi.

Malo Europe je dobro, ali ne pod uvjetom da je na drugoj strani bude previše. Eurozona, bez obzira na to u kojem će se obliku i veličini održati, postaje motor Unije na koji oni izvana više neće imati gotovo nikakav utjecaj. A oni unutra samo onoliko koliko to dopuste najmoćnija gospodarstva. Koliko god Berlusconi svojim eskapadama i političkim nečinjenjem iritirao Europu, on bi vjerojatno još neko vrijeme

sjedio u premijerskom stolcu da se Sarkozy nije osjetio ugroženim. Iako njegova zemlja još formalno ima kreditni rejting AAA, on je ozbiljno uzdrman. Kamate na državne obveznice u studenome su porasle i znatno su veće od onih na njemačke državne obveznice (odnos je kao u vrijeme prije uvođenja eura). Nastavak dužničke krize u Italiji izravno je ugrozio Francusku i zato je Berlusconi morao otići. To je istina o stanju i EU.

Jedno reprezentativno istraživanje pokazalo je da 47 posto Britanaca želi da njihova zemlja napusti Europsku uniju, dok je samo trećina za ostanak. Britanci se jednostavno osjećaju kao žrtve krize u eurozoni. Na Otoku rastu inflacija i nezaposlenost, gospodarski rast je minimalan, a socijalni konflikti sve izraženiji. Zemlja je u teškom stanju. Bankari optužuju eurozonu za probleme u vanjskoj trgovini. Jedan je financijski stručnjak u „Financial Timesu“ predložio osnivanje „ne-euro grupe“, neku vrst *protukoalicije* eurozoni što, bez obzira na motive, miriše na neka prošla i ne baš lijepa vremena. No to nije usamljeni glas. Generalni direktor britanskog udruženja poslodavaca John Gridland također smatra da „više Europe“ ugrožava britanski gospodarski rast. Britanske se banke osjećaju sputane briselskim financijskim regulativama...

Glasnogovornik britanskih euroskeptika (Brügge grupe) Robert Oulds poziva na hitno istupanje iz EU jer je ona „veliki teret za Veliku Britaniju“. Inače, počasna predsjednica te euroskeptične organizacije je bivša britanska premijerka Margaret Thatcher, koja je potkraj osamdesetih prošlog stoljeća često isticala: „Nismo zadobili državu da bismo je na europskoj razini razgradili“. Većina Britanaca uvjereni su da za trgovinu s Europom ne treba članstvo u EU. Mnogi poduzetnici iz Švicarske i Norveške uspješni su u EU bez članstva. Dovoljno je da su članovi europske zone slobodne trgovine: „Vjerujete li da nam Nijemci više neće prodavati *porsche* ako Britanci istupe iz EU?“, pita Oulds. Tome valja dodati i činjenicu da se i osamdesetak konzervativaca otelo Cameronovoj kontroli i u pralamentu zatražilo referendum o ostanku u Europskoj uniji. Ta inicijativa nije prošla, ali signalizira aktualno stanje na Otoku.

Britanski euroskepticizam nije nikakva novost, ali on se danas nalazi u novim okolnostima. U Europi postoji *gornji i donji dom*, ravnopravnost više nije ni na papiru, jer se neke odluke donose na „zavtorenim“ sastancima sedamnaestorice, a izravno ili neizravno tiču se dvadesetsedmorice. Kako će Hrvatska u takvim okolnostima biti ravnopravna? Hoće li pripadati krugu eurozone u kojoj će fiskalna odgovornost praktički biti pod kuratelom najmoćnijih članica? Ili će pripadati „ne-euro grupi“ pod vodstvom Londona? Europska unija danas je toliko kompleksna stvarnost da se ne može sagledati ishod procesa kroz koji prolazi, što s druge strane kazuje da je ugovor o pristupanju naše zemlje Uniji praktički već zastario.

Mi ne ulazimo u jednu stabilnu međunarodnu organizaciju, nego u jedan turbulentan proces koji, na kraju, možda ništa neće ostaviti netaknutim. Kakve to posljedice može imati na naš gospodarski razvoj, na socijalni status hrvatskih građana, na stabilnost društva i na razvoj demokracije?

„Što se više Velika Britanija distancira od EU, to se bolje može koncentrirati na to da svoja gospodarska težišta pomakne prema središtu globalnih gospodarskih silnica. Ostati u ukočenoj i gospodarski spororastućoj Europi značilo bi sumornu budućnost. Premijer Cameron još ne govori o istupanju Velike Britanije iz EU, ali to je logičan zaključak ovog ozbiljnog razdvajanja putova. Naša zemlja sada mora pokazati kako će oblikovati vlastitu budućnost. Ne trebamo se bojati udariti drugim putem: tijesno povezani s Europom dok istodobno gradimo deregulirano gospodarstvo s niskim poreznim opterećenjima.“

„The Sunday Times“, 12. 12. 2011.

Umjesto zaključka

U petak, 9. prosinca, pet dana nakon parlamentarnih izbora, Hrvatska je na svečanosti u Bruxellesu potpisala pristupni ugovor s EU. Tada već bivša premijerka Jadranka Kosor sjala je od zadovoljstva, a nešto suzdržaniji predsjednik Ivo Josipović govorio je o velikom uspjehu naše zemlje i nastavku reformi koje nas očekuju. Šefovi država i vlada EU na ceremoniju su došli umorni i s debelim podočnjacima jer su do kasnih jutarnjih sati tražili rješenje za dužničku krizu i spas eura. Potom se spustio zastor, Hrvatska je ostala u euforiji (politička klasa i mediji), a Europa se vratila teškim pregovorima koji su rezultirali rascjepom i čije ćemo posljedice tek vidjeti. Dvojac Sarkozy-Merkel pripremio je rješenje za eurozonu, ali s namjerom da ga *nametne* cijeloj EU i to tako da se izmijene postojeći ugovori. U njih je trebalo ugraditi pooštrenu proračunsku disciplinu uz ograničavanje zaduživanja i to pod prijetnjom automatske kazne za prekršitelje. Cameron je to odbio, a Europa se raskolila. Treće po veličini europsko gospodarstvo ne želi svirati po briselskim notama, a kako se čini, ne žele to ni neke druge zemlje neeurozone (Češka, Mađarska i Finska). Grčka, koja na tu temu nema što reći, u novim je i krvavim neredima. Prava se drama očekuje tek na proljeće, kad međudržavni ugovor o fiskalnoj disciplini bude definiran i dan na ratifikaciju u parlamente sedamnaestorice te onih članica EU koje će se tom ugovoru željeti priključiti.

Nema nikakve sumnje da je pakt za proračunsku disciplinu („17 plus“) pokušaj da se ispravi konstrukcijska pogreška počinjena u Maastrichtu prilikom trasiranja gospodarske i monetarne unije 1991.

Koliko uspješno?

Francusko-njemački dvojac nasukao se na britanski veto, a to znači da će i buduća fiskalna unija imati programiranu pogrešku. Ona je u činjenici da su ugovori Unije pravno snažniji u odnosu na međunarodne ugovore, pa tako i u odnosu na međunarodni ugovor koji će potpisati članice eurozone plus ostali. Konkretno: Članak 126. Ugovora o postupanju u EU drukčije regulira materiju koju će regulirati i budući međunarodni ugovor, što znači da ako se neka zemlja pozove na Članak 126. prilikom postupka kažnjavanja zbog fiskalne nediscipline, može dovesti u pitanje provođenje „automatskog kažnjavanja“ što će ga definirati budući međunarodni ugovor. A to drugim riječima znači da je spašavanje eurozone svedeno na *sekundarno pravo*, a time i na dvojbenu uspješnost. Doduše, kancelarka Merkel je izjavila da je kriznim sastankom na vrhu (od 9. prosinca) postignut proboj prema Uniji stabilnosti, ali malo je onih koji vjeruju da je to stvarno i postignuto.

Zaključci EU (čitaj: i eurozone) doista podsjećaju na stil donošenja zaključka na bivšem Predsjedništvu bivše Jugoslavije: beskrajna natezanja, kompromisi i dvojbenu učinci. Britanci su iz vlaka iskočili zbog toga što nisu htjeli dodatno izgubiti na suverenitetu i ugroziti poziciju londonskog Cityja kao financijskog središta veoma važnog za njihovu zemlju. To je, doduše, u tradiciji britanske vanjske politike, baš kao i *posebni ustupci* koje su i ovaj put tražili ali ih nisu dobili. Francuzi i Nijemci sve više nalikuju sijamskim blizancima koji bi se rado razdvojili ali strahuju od kompliciranog i teškog zahvata. Eurozona je i za jedne i za druge još uvijek *modus vivendi*: za Nijemce je ona okvir koji im jamči da neće dolaziti do antinjemačkih koalicija, a za Francuze pozornica za politički prestiž te mogućnost držanja gospodarskog koraka sa susjedom preko Rajne. Ostali nemaju drugih mogućnosti nego prihvatiti proračunski i fiskalni korzet. Ili poput Mađara, Čeha i Finaca, a možda i još neke države, ostati u predvorju.

Jasno je da, ako postoji monetarna unija (zajednička valuta), mora postojati i jedinstvena fiskalna unija koja obuhvaća jedinstvene poreze, financijsku i gospodarsku politiku. To je dobro za *sistem*, ali ne znači da je dobro i za sve članice, jer ako jedna država – zbog zadanog

okvira i ovlasti Komisije da može odbiti nacionalni proračun – ne može slobodno upravljati novcem – onda je njezin (nacionalni) suverenitet još samo simboličan ili u najboljem slučaju sveden na razinu federalne jedinice. Takvo prenošenje (proračunskog) suvereniteta zapravo znači da će Bruxelles odučivati o tome kakve ćemo mirovine imati, koliko kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, koja i kakva socijalna i druga prava. Izbori za nacionalni parlament bit će parademokratska farsa jer će u konačnici ono bitno biti u rukama Komisije, a ne u rukama nacionalnih vlada i parlamenata, dakle u rukama birokrata koje nitko nije birao. Tko će u svemu tome biti dobitnik, a tko gubitnik? Kako ćemo upravljati našim razvojem ako nećemo moći upravljati našim novcem? Hoće li kriteriji stabilnosti (proračunski deficit do tri posto BDP-a, javni dug do 60 posto BDP-a plus dužnička kočnica ugrađena u ustav) biti podjednako produktivni za male i velike, za toliko divergentna gospodarstva, za različite razine socijalne zaštite i prava?

Cameron je za pristanak na promjenu ugovora tražio protokol kojim bi Velika Britanija bila izuzeta iz dijelova europskog zakonodavstva što se odnosi na financijska tržišta. Sarkozy mu je odgovorio da je to neprihvatljivo jer je upravo deregulacija financijskih tržišta dobrim dijelom dovela do sadašnjih problema. Na to je ovaj odgovorio vetom te izjavom da Velika Britanija „nikad neće pristupiti euru“ i da nikad „nećemo odustati od našeg suvereniteta“. Kamere su kasnije zabilježile kako je Sarkozy vješto izbjegao rukovanje s britanskim premijerom...

Europa ima nekoliko mogućnosti: podvrgnuti se interesima francusko-njemačkog dvojca, raspasti se na nekoliko *gravitacijskih središta*, ili se vratiti na stanje „zajedničkog tržišta“. U prvom slučaju „operacija može uspjeti“ ali neki bi pacijenti mogli ostati klinički mrtvi. U drugom bi se – u beskrajnim birokratskim labirintima – izgubila izvorna ideja europskog ujedinjenja, a u trećem bi Europa ostala *vjerna* svojoj tradiciji – političkom partikularizmu.

Gdje smo tu mi? Imamo li odgovor za takve moguće rasplete? Ili smo i dalje u Europi koje praktički više nema?

Više je od puke simbolike upadljiva činjenica da je Hrvatska potpisala pristupni ugovor s EU, a potom je ova, samo nekoliko sati

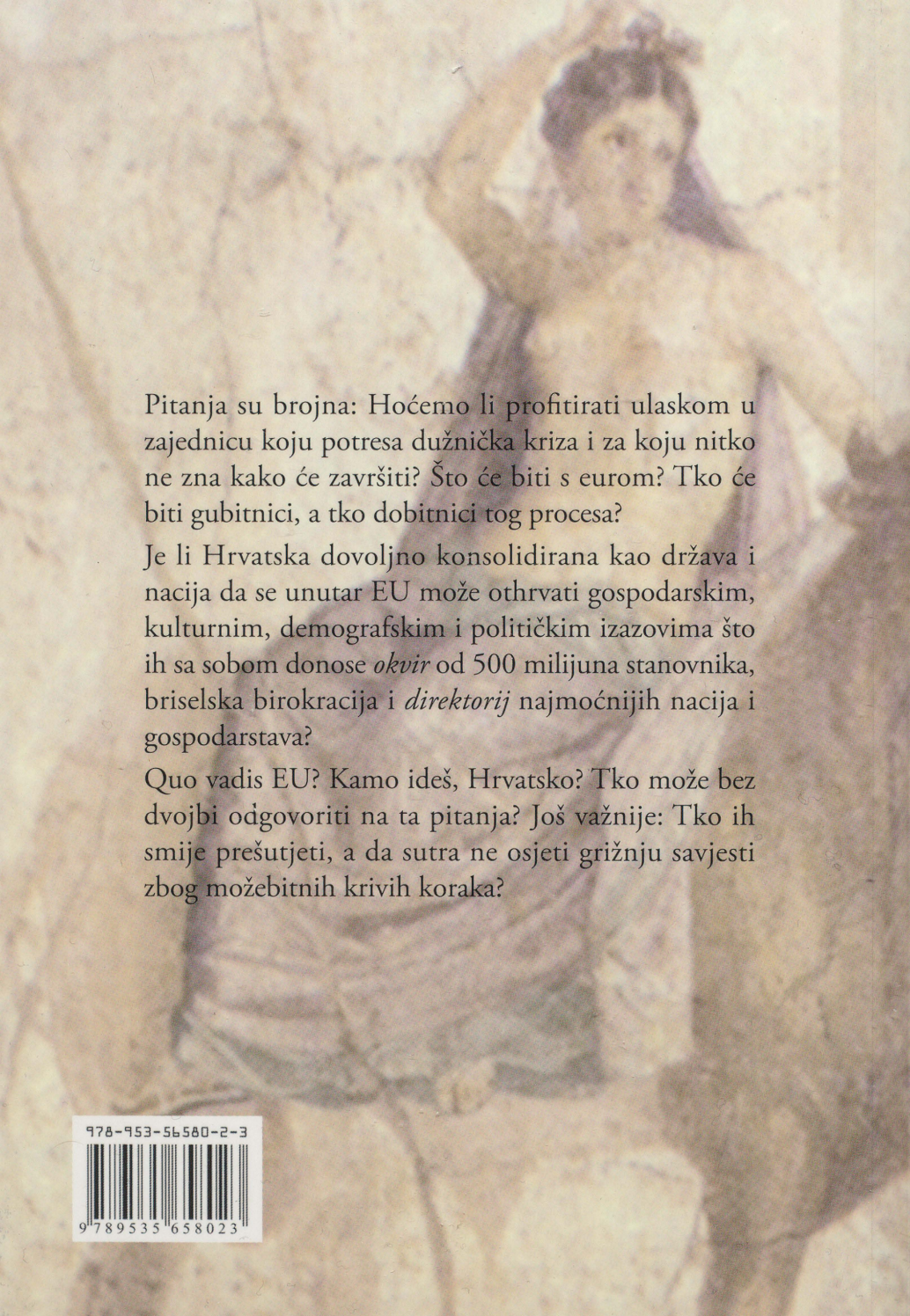
kasnije, *uronila* u proces koji je još do prije nekoliko mjeseci bio teško zamisliv. A koji sada nije do kraja ni saglediv.

Pogovor

Tema ove knjige toliko je opširna da je selekcija izvora i činjenica možda bila i najveći problem. Izravno su mi bili dostupni izvori na njemačkom i engleskom jeziku. Pretežno sam se oslanjao na njemačke izvore, i to iz nekoliko razloga: prvi i najvažniji je taj što je Njemačka na različite načine ključna zemlja Europske unije pa bez razumijevanja pozicije i uloge Njemačke u prošlosti te njezine današnje pozicije nije moguće do kraja razumjeti ni sadašnje procese. Drugo, Njemačka je – zbog *europeizacije* svojih *nacionalnih* interesa – *Musterknabe* Europske unije. To vrijedi i za njemačke medije i publicistiku, te historiografiju, što drugim riječima znači da su najmanje *preparirani* nacionalnim (subjektivnim) gledištem. Na trećem mjestu je moje bolje poznavanje njemačkih prilika i povijesti, te nemogućnost ulaženja u komparativne analize iz konceptualnih i drugih razloga.

Kad je riječ o povijesnom dijelu knjige, dužan sam istaknuti da sam se iscrpno služio opsežnom studijom Michaela Gehlera „Europa Ideen Institutionen Vereinigung“, OLZOG, (prošireno izdanje).

Svi ostali izvori korišteni u ovoj knjizi preuzeti su indirektno iz izvora na njemačkom i u manjoj mjeri iz izvora na engleskom jeziku.



Pitanja su brojna: Hoćemo li profitirati ulaskom u zajednicu koju potresa dužnička kriza i za koju nitko ne zna kako će završiti? Što će biti s eurom? Tko će biti gubitnici, a tko dobitnici tog procesa?

Je li Hrvatska dovoljno konsolidirana kao država i nacija da se unutar EU može othrvati gospodarskim, kulturnim, demografskim i političkim izazovima što ih sa sobom donose *okvir* od 500 milijuna stanovnika, briselska birokracija i *direktorij* najmoćnijih nacija i gospodarstava?

Quo vadis EU? Kamo ideš, Hrvatsko? Tko može bez dvojbi odgovoriti na ta pitanja? Još važnije: Tko ih smije prešutjeti, a da sutra ne osjeti grižnju savjesti zbog možebitnih krivih koraka?

978-953-56580-2-3



9 789535 658023